

DOM in SVET

LEPOSLOVJU - ZNANSTVU

LJUBLJANA

Leto XVIII. 1905

Štev. 12.

VSEBINA.

	Stran
Ivan Lah: Historija hiše. (Konec)	705
Griša: Z južnega vrta	712
Ksaver Meško: V kupeju. Črtica s pota	715
Ksaverij Andrejev: Rusofil. Šaloigra v enem dejanju	721
Ivan Koštial (Koper): O slovenskih priimkih	732
Avr. Žigon: „ Lél — moj kermar ... “ (Konec)	735
Dr. E. Lampe: Londonski izprehodi. (Konec)	753
Književnost	758
To in ono	763

Šah in skrivalnica na ovitku.

SLIKE.

Slomškov dom. Fotogr. Fr. Vesel. — Sv. Nikolaj se prikaže cesarju Frideriku IV. Julij Quaglia. — K polnočnici. R. Škof. — Ubežni kralj. — Carjevič Ivan jaše na volku. V. Vasnecov. — London: Trafalgar-Square z Nelsonovim spomenikom. — London: Buckingham-Palace, kraljeva palača. — Petrolejski vrtalni stolpi v Balahanih. — Avstrijska bojna ladja „Sv. Jurij“. — Zadnji izbruh Vezuva in observatorij pod vrhom. — Mark Twain. — Adam Mickiewicz. — Kraljevi grad v Budimpešti.

Listnica upravnništva.

Tej številki prilagamo poštne položnice, da omogočimo cenjenim naročnikom pošiljatev naročnine. Veliko naročnikov še ni poravnalo zneska za leto 1905, nekaj jih tudi še dolguje za leto 1903. in 1904. Te prosimo, da **prav kmalu** zadosté svoji dolžnosti, da more založništvo ustreči velikim zahtevam, ki se stavijo nanj.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „**Marijanišče**“. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravnništvo v „Marijanišču“

SLOMŠKOV DOM.

FOTAGR. FR. VESEL.

IVAN LAH:

HISTORIJA HIŠE.

II.

(KONEC.)

Takrat sem prvič slišal o gospodarju z Jelševine. Včasih se zdi, kot da je človeku nesreča namenjena, kot da je zlo neizogibno, da mora priti, kot da se je približalo od nekod daleč. Pravimo, da je usojeno.

Pomlad je prišla in prenovil se je svet. Zacveteli so travniki in logi, zapele so ptice, razveselila so se srca. Staro in mlado je pozdravilo pomlad po dolgi, dolgočasni zimi. In vsa priroda se je vzveselila in jo pozdravila v tisoč spevih: Pozdravljena...

Pozdravljena...

Po vasi so takrat govorili o njem čudne reči. Hodil je sam in se je ogibal ljudi; čudni so bili njegovi pogledi in neumen smehljaj na obrazu.

Šel sem po gozdu, ko je bil tak pomladanski dan. Prijazno vabeče je sijalo solnce, kot da vabi zelenje iz trdih dreves in cvetje iz prstene zemlje, da jih ogreje, oživi...

Tam sem šel po poti ob gozdu. Okleščene, polomljene veje so ležale ob poti,

kajti povsod so sekali. Kolesnice so bile globoko vdrte v rjava pota. Po sesekanih gozdih so že poganjale nove zelene smrečice, šibke hoje so se kazale povsod...

Obstal sem na vrhu in se ozrl. Ta pomlad po teh gozdih!

Takrat je prišel po gozdu. Bil je tak, kot si ga lahko srečal v gostilni ali na poti ali v gozdu ali sredi polja ali kjerkoli. Povsod si ga lahko srečal, vedno je bil enak: gledal je plašno, a tudi prijazno, ljubeznivo, in ognil se je povsod človeka, zelo rad pa je stal pri čredniku na paši.

Gledal sem ga, kako je šel in se oziral. Včasih se je ozrl v solnce, potem je gledal po gozdih, delal je znamenja z roko in se zasmel. Ali govori: Vse naše? — sem pomislil...

Ob poti je obstal. Videlo se je, da mu zelo ugaja mlado solnce, polno gorkote in življenja. Začel je iti med vejami navzgor, lomil je veje z nogami in se plašno oziral, kot bi se bal, če ga kdo vidi. Po gozdih so odmevali udarci sekir.

Stopal je počasi navzgor in postal pri vsakem večjem kupu, kot da nekaj premišlja: nemara koliko je vreden ta kup vej. Nasmehnil se je in šel zopet dalje, počasi kot brez opravka in namena. Do roba gozda je prišel. Ustavil se je in meril drevesa na visokost in štel je na prste ter si kimal zadovoljno. Videlo se je, da precenjuje. Spomnil sem se na starčevo povest o njegovem očetu: kako je hodil po gozdih, meril drevesa in govoril o gozdu ter mislil na tisočake. Ravnotako je stal in gledal. Nasmehnil se je zadovoljen in šel dalje.

Sedel je na hlod v gozdu in gledal predse, kjer so se na drugi strani doline dvigali gozdi, polni pomladanskega življenja. Na to stran se je čul njih šum in vrhovi so se zibali enakomerno. Pred njimi so stali štiri posekanih smrek — bilo je kot bi pogledal na razvaline. Novo življenje je kipelo iz temnih tal pod božje svetlo solnce, kajti brsteli so bori in mlade smrečice so pokrile tla ... Po cvetju je že brenčal čmrlj, po travi je mrgolelo pajkov in žuželk, vse v življenju, kajti dan je bil jasen in mlad kot solnce nad njim, kot pomlad na zemlji. Kako so se oglašali ptiči z vej!

Zagledal se je bil menda v to življenje, kajti sedel je mirno, kot se greje onemogel bolnik na pomladanskem solncu. Morda so mu vstajali spomini pred očmi, kajti mlad gozd je bil namesto nekdanjega velikega gozda, kjer so bili lovi in veselje, in zdaj ni ničesar več.

Nad gozdom se je pojavil v višavi velik kragulj in je zažvižgal. Z ravno razpetimi perutnicami je obvisel v zraku in gledal za plenom. Zavil je v polkrogu in se spustil nekoliko niže in zopet tako obstal. Zdajpa zdaj je zažvižgal. Vse je utihnilo v gozdu, le sekire so odmevale od daleč. Ponosen je kragulj nad gozdom. Ne boji se nikogar, vse, kar je ptičjega pod njim v gozdu, se ga boji. Zažvižgal je in odplaval na drugo stran.

Gledal sem ga, kako je sledil kragulju z očmi. Dvignil je roke, kot da ima v rokah puško, in je nameril na kragulja. Kragulj je izginil, in vse je še molčalo po gozdu.

Vstal je in šel proti ograji. Prelezel je ograjo in obstal v mladem gozdu. Šel je med vrstami dreves proti meni. Hotel sem se umakniti, in takrat me je zagledal. Obstal je nekaj časa in gledal brezizrazno. V trenutku se je obrnil in se spustil v tek čez ves gozd, skakal je čez grmovje in čez drevesa, padel je in se pobiral, ozrl se ni. Dolgo se je še videlo, kje beži, kajti gibalo se je mlado drevje, koder je šel ... Čudil sem se, da se tako boji.

Šel sem dalje po gozdih in mislil na gospodarja z Jelševine. Povsod je bilo mlado življenje po gozdih, da človek obstoji v njem in se zagleda v življenja polni gozd ...

— — — — —
Sešel sem se na vrhu gozda z grajskim logarjem in sva govorila o gozdih. Počasi sva stopala po gozdu. Večer je padal. Zakadilo se je v nižini in dim je vstal nad gozdom.

„Zunaj kurijo pastirji in čekači, včasih sem ponoči v skrbeh zaradi ognja. Posebno v jeseni je nevarnost velika. Ljudje so nepredvidni in ne pomislijo.“

„Ho, ho“, se je začul po gozdu klic.

„Ho, ho“, je odmeval odpovsod isti glas.

„Ho, ho“, se je oglašil drug glas.

„Poglejte, kaj je tam, kdo kuri“, je kričal prvi glas.

In odmevalo je to po gozdu.

Šla sva z logarjem proti dolini.

„To jim prepovem“, je rekel logar, „naj kurijo pri vodi, ne tako visoko.“

Kadilo se je in čulo se je pokanje.

„Ho, ho“, se je oglašil glas v gozdu.

„Kaj pa je?“ se je odzval drugi.

„Skoči v vas po ljudi!“

„Kaj pa je?“ In odmevalo je po gozdu ...

„Gozdič gori, nekdo je zažgal ...“

Prebledel je logar in zletel po gozdu v dolino. Hitel sem za njim, boljbolj je zakrival gost dim celi gozd. Mlado drevje je pokalo. Kragulj se je pojavil nad gozdom in je plaval visoko na drugo stran, jate ptic so se vzdignile v zrak, začulo se je kričanje bežečih srak in vran. Vse je bežalo čez gozde. Prišel sem do ograje. V dolini se je

čulo vpitje ljudi. Dim je neslo po hribu navzgor. Ogenj je bil že močan in je bil objel celo spodnjo stran gozdiča, da ga je veter razširjal navzgor. Suho, od jeseni ostalo in nanešeno listje je raznašal ogenj, ki je z vedno močnejšo silo objemal mlada drevesca in rasel naprej in naprej. Trepetal je tihi pomladanski večer v tem rjavem dimu. Vse okoli je pokrnil dim in se izgubil daleč v gorenje gozde. Smrečica za smrečico je izginila v ognju, objel jo je ogenj z neizprosno silo in jo uničil v nekaj trenutkih, in šla je cela vrsta, druga za drugo. Trepotala so mlada drevesca v dimu, in zdelo se je, kot da čakajo in stojé v strahu, kdaj jim plamen iztrga mlado življenje... Posegel je plamen, posmodil, zatrepetale so vejice, in drevo je izginilo v plamenu...

Pomagati se ni dalo. Sekači so se bili zbrali in vpili drug na drugega. Logar je letal kot blazen...

Prišli so ljudje iz vasi. Dekleta so prinesla na glavi vode. Pomagalo ni nič.

„Pojdite sekati na gorenjo stran in naredite ulico, da se ogenj omeji“, je vpil logar.

„Kako bom v tem dimu“, je vpil sekač, „saj me zaduši.“

„Pojdite, dobite plačano.“

Sekači so odšli.

„Ženske, nosite prsti, dobite plačano“, je vpil logar vaščankam.

Začele so nositi, a obstale so in gledale. „Kdo naj gasi celi gozd? Se bo že ustavilo, kadar se bo“, so govorile.

Požar je rasel in vedno večji plamen je objemal drevje. Prišli so možje počasi s pipami v ustih.

„Kaj boš gasil? Ne pomaga nič. Les je les. Ko bo prišlo do konca, se bo ustavilo. Saj vidiš, kakšen dim, pa ravno na goro ga nese.“

Prijel je ta ali oni škaf z vodo, ki ga je prinesla kaka ženska, prijel je in vrgel v ogenj. Zacvrčalo je, polegel se je ogenj za trenutek, oblizoval je ozemljo in se vzpel z novo močjo.

„Ne pomaga nič“, je dejal in vteknil pipo v usta.

Ptiči so letali visoko v zraku nad dimom in čulo se je kričanje vran in žvižganje kragulja na nasprotni strani. Premetala se je po pogorišču belouška v velikih kolobarjih in iskala luknje; metala se je in boljbolj omagovala; nazadnje je obležala, zvila se je še parkrat, kot da jo je kdo udaril, in obležala mirno; oživela se je, ko je polizal po nji plamen, hotela je dalje in ni mogla več; obležala je tako, in plamen je lizal po nji.

Na gorenjem koncu so sekali sekači. Ljudje so nosili prst in metali na ogenj. Prepodili so veverico, da je skočila na tretje drevo, na visoko smrečico. Ogledala se je, in ni bilo rešitve. Ljudje povsod, na eni strani ogenj, na drugi sekajo. Počakala je za trenutek, dim jo je omamil. Vsi so se ji smejali. Deček je vrgel kamen vanjo. Skočila je na konec veje in izginila v drevju.

„Na dveh straneh je zažgano“, so govorili možaki.

„Nujte, nujte, dajmo“, so se začeli priganjati, če ne nam lahko zanese ogenj v gozde.

Ženske so jecale in klicale na pomoč Boga in svetega Florjana. Ogenj je prišel do tja, kjer so bili sekači posekali. Lizal je okoli sebe, no udušili so ga s prstjo.

Vsi so govorili njegovo ime.

„Nihče drugi, kot Jelševc, saj se je hodil sem gret, kot gad marca meseca.“

„Opoldne smo ga videli“, so pravili sekači.

No, o njem ni bilo sledu.

Žalostno je bilo pogledati na uničeni mladi gozd. Ogenj je lizal okoli osmojenih drevesc, kot da hoče vničiti vse do konca. Pokazale so se različne podzemeljske živali in so bežale v dimu; ušle so, ali pa so obležale v žrjavici.

Zmračilo se je. Pripeljali so nekaj sodov vode in polili pogorišče. Žarelo je tuintam in potem je pogasnilo vse. Grajski hlapci so prišli in so imeli varovati čez noč.

V noči so slišali na gori dolg, neumen smeh. Šli so tja in so ga vjeli. Dva je pobil, potem so ga zvezali.

* * *

Na pomlad sem bil zašel nazaj v tisti kraj. Leta so bila že od takrat. Stopal sem proti večeru domov v klanec in prijetna je bila pot, kajti ni je lepše poti kot spomladi skozi gozd, ko pojó ptice na vseh straneh in gozd diši čudovito in se vetri igrajo po vejah.

Po gozdu se je začulo petje. Bila je znana pesem o sinu. Pel je hreščeč glas, zdaj glasneje zdaj tiše, utihnil je polagoma in se zopet oglasil. Prihajal je vedno bliže in bliže, in bil sem radoveden, kdo poje. Nazadnje se je prikazal iz šume dolg človek z gosposko obleko. Malo se je opotekal; obstal je in me pozdravil: „Ooo?“ je rekel, „dober večer, prijatelj.“

Odzdravil sem mu smeje.

„Zapojem pa še kaj!“ je rekel.

„No, dobro.“

„Star pevec. Vedno si pojem.“ In zapel je zopet isto pesem.

„Čakajte, greva skupaj“, je rekel in stopil na cesto. „Saj me poznate, jaz sem gospodar z Jelševine.“

„Poznam, poznam“, sem odgovoril čisto na kratko.

Spomnil sem se, kako sem ga videl takrat v gozdu.

„Saj poznate Jelševino?“

„Poznam, poznam“ sem mu odgovoril.

Spomnil sem se Jelševine. Zapuščena je bila in obraščena s travo. Dolgo ni bilo ljudi v nji, okna so razbili otroci, in nevarni ljudje so včasih tam prenočevali. Zid se je bil oluščil, in streha je kazala luknje, kjer se je bila razbila opeka . . . Hlevi so stali prazni, odprti vsakomu. Ljudje so tja bežali s polja, če je nastala hitra nevihta. Ograje okoli hiše so bile polomljene — lepi vrtovi so bili nekdam tam, le dvoje velikih dreves je še stalo mogočno kot nekdam, ko so v njih senci pili in počivali trgovci in vozniki. Okna na pročelju so bila izginila, in dve črni odprtini sta zijali kot oči na smrtini glavi. Spomnil sem se Jelševine: taka je bila.

„Vidite Jelševina je moja, jaz sem gospodar z Jelševine, in ravno taka je hiša kot njen gospodar.“

„To je res“, sem mu opomnil in se mu posmejal.

„Pa imam denarja, kot ga ima Jelševina.“ In privlekel je iz žepa cele pesti denarja. „Jelševina je in ostane prva, vsak se mora odkriti Jelševini, ker ji je vsak dolžan. Vse je njeno.“

Ponudil mi je fino cigaro. Začudil sem se mu.

„Le kadiva le, saj sva prijatelja, in berači še nismo.“

Hotel je govoriti trezno.

„Dolgo sem iskal, kako je najprijetnejše živeti“, je rekel, „in zdaj sem našel najprijetnejše življenje. Skrbi nič, živiš kot ptič. Vse sem že bil, kar hočete. Bil sem prvi bogataš, saj ste slišali gotovo o Jelševcu, potem so rekli, da sem nor, potem so me zaprli, potem sem šel v Ameriko, sem videl naše ljudi, kako delajo in trpé; čudili so se mi, igral sem srečno, zaigral včasih vse, šel sem delat, začel zopet srečno igrati, prišel sem domov in zdaj živim najlepše življenje.“

„Dovolite, imate še ženo?“

„Prosim vas, samo o babah ne govorite. Celi svet jih je poln, da se gnoj dela iz njih. Ste videli, kaj je naredila ženska na Jelševini? In ko je vse zapravila, je šla.“ Nazval jo je z grdim imenom.

„Pa pravijo, ljubezen“, je pravil, „ljubezen, pa ljubezen . . . Tisti mladi ljudje, brez vse izkušnje, ki niti ne vedó, kaj je življenje. Poln ženskih je svet. Kaj boš ljubezen? Jaz sem bil celo tako neumen, da sem jo ljubil.“ Zasmel se je na vse grlo in začel peti . . .

„Vsak človek enkrat nori, potem pa se spametuje. Meni je bila včasih ženska vse, zdaj mi je nič. Saj ste slišali, da sem zažgal gozd. Takrat namreč, ko me je zapustila, sem začel fantazirati, kot mlad zagodé, ko ga prime tista prva ljubezen, kot to imenujejo. Fantaziral sem po vseh gostilnah in povsod, kajti bil sem neumen. Denarja sem imel dovolj. Na Jelševini je bilo zmiraj dovolj denarja. Škoda, da takrat niste bili tu. Vi je niste poznali.“

„Ne. Pravijo, da je bila lepa.“

„Lepa, lepa, seveda — ženska lepota, ne vem, kaj imajo od tega ljudje. Vi ste moder človek, vidim. Škoda, da niste bili v prejšnjih časih tu. Bili bi vsak dan gost pri nas. Imel bi vsaj enega človeka med seboj, kajti sami osli so bili takrat napolnili Jelševino, kaj čudno, da sem tudi jaz postal osel. Če se z volkom družiš, moraš ž njim tuliti. Tako smo tulili na Jelševini, kajti mnogo tisočev je bil spravljen tukaj nekdanji Jelševac. Škoda, da niste nič užili od Jelševine, snedli smo jo in dobra je bila. Pa je je še precejšen kos. Vas bi povabil, ker vidim, da ste moder človek. Vsak namreč vpraša: Ti, Jelševac, kako se je moglo to zgoditi? Kako je mogoče, da je sedaj tako na Jelševini? Kaj boš hudiča izpraševal! Vsak živi kot hoče, nekam itak pride, ker dan beži za dnevom. Dokler je neumen, živi neumno, če je pameten, pa pametno. Živel sem tako. Samo to ni prav, da vprašujete po ženski. Vse ženske niso vredne besede, razen kar pomeni beseda: mati . . .“

Utihnil je in obraz mu je postal resen.

„Vidite, takrat sem bil res zažgal gozd, kajti peklo me je, da me je zapustila. Ona je bila zaigrala gozd, in jaz sem ji to dovolil. In ko je zaigrala, je šla, kaj vem s kom . . . Naj gre s komur če. Takrat mi je bilo res, kot da me žge. Zdaj vidim, da je bila neumnost, kot je neumnost vse, če se sploh za kaj ženemo v življenju, in si delamo nepotrebno žalost, kajti vse mine.“

Začel je zopet peti in s palico je mahal po grmovju ob cesti. Čakal sem, da začne dalje.

„Aja, vi bi radi izvedeli“, je rekel, ko je dopel pesem. „No, stvar je taka. Morda se mi je res zmešalo, ali pa se mi je tako zdelo. Ko sem prišel v norišnico, sem bil takoj pameten, zato so me zaprli. Sicer je vseeno, kje je človek zaprt, zadovoljen sem bil povsod, ker sem povsod videl ljudi, tam neumne, tu hudobne, jaz pa nisem bil niti neumen niti hudoben, in sem bil med njimi. Nekoč mi je prišla misel, da bi se ustrelil, danes se mi zdi zelo prav, da se nisem, in vidim, da je bila neumnost tista misel. Poglejte,

kako hodim veselo in si pojem. Neprijetno življenje mi delajo samo hinavci in ljudje, ki se ponižujejo. Prosi me za desetak in ti ga dam, ali ga pa zahtevaj, dam ti ga še rajši ter občudujem tvoj pogum. So pa ljudje, ki se vedno plazijo in prosijo . . . Takrat torej sem bil zakuril gozd. Nikdar nisem še imel večjega užitka na svetu. Prišla mi je namreč nekoč ta misel in nikdar ni še nič z večjo težavo ležalo na moji duši kot tista misel. Mislil sem, da jo vsi beró iz oči in ni hotela iti z glave, dokler se ni uresničila. Zato sem moral zažgati gozd. Kako je to odleglo! Kako je bilo lahko pri srcu, ko je ves prestrašen zažvižgal kragulj nad gozdom, kot da še ni videl takega! Sfrfotali so ptiči z dreves in veverice so planile na vrhove. Užitek je bil to brez primere. Vse to se mi je sanjalo že prej, vse je šlo že v mislih tako, kot je imelo biti v resnici, kako bo zatrepetao drevje, kako se bo vse borilo z ognjem. Zato sem zakuril na več krajih, da bi bil užitek tem večji. In zatrepetal je gozd, in veverice niso znale kam. To so se začudile vrane na smrekah. Podlasico sem videl, ki je skočila naravnost v ogenj, in nisem ga imel večjega veselja čez to; tudi to sem že prej mislil. Osmodil se ji je rep, zvila se je in skočila neumnica drugič nazaj; zaplesala je, in jo je objelo; dvakrat je skočila iz dima in se je zarila v zemljo, in ogenj jo je zakril. Mnogo veselja sem imel tisti trenotek. Nekdo je zavpil v gozdu, in takrat sem se spomnil, da je to ljudem neprijetno in da vidijo tu mojo misel, za katero sem se bal, da jo beró z obraza. Zato sem zbežal. Ponoči sem hotel videti koščice zgorelih živali in osmojena, ožgana drevesca. Takrat so me zgrabili. Danes ne vem, če bi pobil dva, takrat sem jih. In potem so me vodili iz blaznice v jetnišnico in spet nazaj, ker niso vedeli, kaj bi storili z menoj. Povsod je bilo zanimivo. Potem so me izpustili. Pogledal sem svet s prave strani, zato sem zdaj tako zadovoljen. Ni se mi godilo slabo in tudi zdaj mi je dobro. Baba pa mislim, da še živi nekje na Ogrskem. Nekoč mi je celo neki tepec pisal o nji, češ

da je njeno ime celo v časopisih. Videl sem dosti sveta in zdaj se mi najbolj ljubi živeti tako. Samo še konjička si kupim in mali voz, pa bom kosil in vozil. Zelo se mi dopade, ko pelja kmet zvečer s konjičkom z njive domov. Jelševina je zame prevelika. Začel bi gospodarstvo, pa dá preveč skrbi. Vse je tako zaradi žensk... Ko bi bile ženske drugačne, ne bi bilo tako. Če mi pade v glavo, da začnem življenje, ki ga drugi nazivajo za pametno, še ni izključeno, da bom prav bogat kmet. Zelo se mi to dopade; ponosen, bogat kmet z lepim parom konj, to je nekaj lepega. Greste z menoj na Jelševino?"

„Grem, zakaj ne; moram skoraj mimo.“

„Dal bi vam voz, ko bi ga imel. No, na Jelševini ni nikogar doma. Grem z vami v trg, bova pila kapljico dobrega.“

„Hvala, jaz pojdem domov.“

„No, jaz še ne grem.“ Zapel je zopet pesem. Šla sva tako po cesti.

„Zelo lepo je tu življenje“ je začel, „zato sem prišel nazaj. Sicer bi bilo komu neprijetno, pravijo, da kažejo s prstom za človekom. Meni je to vseeno. Včasih sem gledal na ljudi, zdaj me ne brigajo. Vsak naj živi po svoje, kaj bi gledal druge. Jaz nikogar ne opazujem in dam vsakemu prav — gotovo je tako po njegovi pameti, pamet pa je neumna ali pa pametna.“

Oddaleč se je pokazala Jelševina.

„Ej, Bog te živi, Jelševina“, je rekel veselo. „Morda bom res postal kmet. Kake čase jaz pomnim tukaj ob Jelševini? Vse je proč. Zelo dobro se mi zdi, kadar na to pomislim, kajti zdaj sem zelo zadovoljen. Menda sem poseben človek. Našel sem v Ameriki človeka, ki je popolnoma kot jaz. Igrala sva skupaj in se stepla do grdega. Odpeljali so naju, in sva se drug drugemu smejala ter se prijazno klicala po imenu. Tikala sva se prvo uro, ko sva se sešla. Imel je debel obraz. Takoj ko sem ga videl, mi je prišla misel, kako bi bilo, ko bi mu vrgel celo skledo jedi v obraz. Povabil me je na večerjo, in ko sva jedla, sem mu vrgel celo skledo jedi v obraz. Menda mu je bilo

usojeno. Potem sem bil miren. Zameril mi ni, obrisal se je, in potem sem mu povedal, zakaj je bilo to... Čudni ljudje so na svetu, in čim več jih človek vidi, bolj je svobodoljuben do njih in jih ne obsoja. O meni so tu slabo govorili; sodili so po svoje. Povedal sem vam, da se ne brigam za to, kaj ljudje govoré. Vem, da ste slišali o meni. Skoraj vsak otrok je vedel. Pa kaj so vedeli? Hotel sem veselo živeti, kot se meni ljubi. Morda prav iz kljubovanja do ljudi. Sicer niso slabi ljudje Dolenjci, lahko se živi med njimi, posebno kadar so veseli in pijó. Bil sem daleč po svetu in sem jih mnogo videl. V nekem hôtelu sem trčil skupaj z debelim človekom. Ni imel, da bi plačal, in so ga hoteli zapoditi iz postelje. Ležal je tam zelo zadovoljno in govoril, da bo plačal zjutraj. Niso ga pustili. Plačal sem zanj, ker je bil tako debel in je ležal tako zadovoljno. Povedal mi je potem vse. Ušel je pred ženo. Smilil se mi je. Vzel sem ga seboj in je živel pri meni. Pisala mu je, naj pride nazaj. Tudi otroci so bili podpisani v pismu. Po vseh listih so stala njena pisma nanj. Nekoč me je hotel okrasti, zato sem ga zapodil od sebe, in je šel menda domov. Taki so ljudje.“

Prišla sva do Jelševine.

„Bog te živi, Jelševina“, je rekel zopet. „Koliko je takega na Kranjskem. Zdaj bi se smejal jaz svoji babi, ko bi morala lepo na polje. Zelo lepo ji je stala kmečka obleka. Tako sem videl prvič v gledišču. V meni je bilo včasih mnogo pesnika. Celó nanjo sem pesmi delal. Tako sem videl prvič, in prišla mi je misel, kako bi bila lepa na polju z belimi ošpetlji, z ruto okoli vratu, zavihani rokavi, in z belo rutico si briše pot. Ko bi hotela biti taka, bi jo vzel nazaj, in bi postal kmet na Jelševini.“

Pogledal je na hišo.

„Vse je zaprto, ni nikogar doma. Če se lotim, bom popravil vse, in še lepo življenje bo tu. Ko bi imel gospodinjo, bi vas peljal gori, zdaj pa vas povabim v trg. Igrati nimam s kom in potem mi je dolgčas. Bil sem znan igravec, celo v Monte Carlo sem bil. Pristudili so se mi tisti ljudje zato sem

jih pustil. Lepše je poležati v travi sredi polja.“

Bila sva na razpotju.

„Torej se vidiva še drugič“, je rekel, „jaz grem še pit.“ Noč je bila lepa.

„Lahko noč“, je rekel.

„Lahko noč.“

In odšel je. Obrnil se je na cesti in vpil: „Ako bo kmalu kaj živega na Jelševini, me obiščite; morda bom začel.“

„Dobro.“

„Če pa ne, se dobro imejte.“

„Takisto.“

„Bog te živi, Jelševina!“

Odšel je po cesti skozi gozd. Kmalu se je začula pesem.

Lep glas je bil in močan . . . Potem je vse utihnilo v noči. Ozrl sem se in sem videl Jelševino zapuščeno in dvoje odprtih je gledalo z nje pročelja kot mrtvaške oči v noč.

Videl sem ga potem še nekaterikrat. Vedno je govoril o Jelševini in delal načrte. Sedel je v gostilni med kmeti, dajal jim je za pijačo in pel pesmi. Bil je zelo vesel človek.

Pod zimo je bil izginil. Brali smo potem, da je umrl v neki bolnišnici, ker se je bil prehladil. Za Jelševino se je vnela pravda in je bila pozneje prodana na drobno.

— — — — —

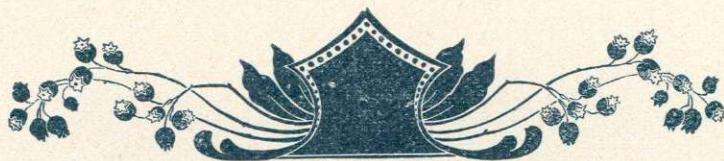
In sedaj šumi mladi gozd, kot bi šumel povest o svojem nesrečnem nekdanjem gospodarju. Tuji ljudje so ga vzbudili v novo življenje in kraljujejo nad njim, kot kraljujejo kralji nad svojimi zakladi. Pastirji pasejo

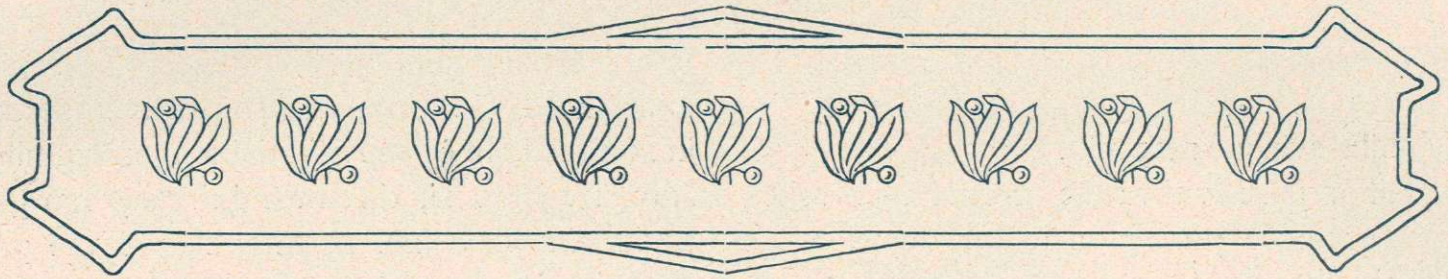
okoli, in zagrajeno je vse, reveži pa se spominjajo na vse čase, kot so prišli, in so bili in so prešli. In če se sliši kdaj kje nerazumljiv šum, izmislijo si, da straši duh ranjkega gospodarja z Jelševine. In bogvekaj ti vse pripovedujejo čez nekaj mesecev.

Take čudne so povesti po vsej deželi, in vse jih pripoveduje, starci, možje, gozd in cela ljubljena zemlja, kajti cela zgodovina leži v nji. Zato je tako prijetno hoditi po nji, gledati po njenih gričih in gradovih, po vaseh in rekah, in pomisliti na življenje in na vse, kar leži v davni preteklosti in bodočnosti. Srečaš ljudi in se spomniš potem nanje. Kot bi ga še danes videl, kako stopa človek v gosposki obleki, gleda na lepo Jelševino in govori: „Bog te živi, Jelševina . . .“

In gre naprej naprej in govori: „Morda začnem . . .“ In ga pelje pot naprej v trg, toži se mu po igri in piti se mu hoče . . . In naprej naprej gre cesta daleč v svet. Odide po nji gospodar z Jelševine in se ne vrne kmetovat. In stoji Jelševina zapuščena in okna gledajo kot dve odprtini, kot smrtne oči v svet . . . Daleč je nje gospodar in nje slava je prešla, kajti prazne so ceste in časi so minili. In ni nikjer tistih velikih konj z mogočnim vozom, da bi obstali pred Jelševino in bi se začelo tisto življenje. Tudi zvečer se ne vrne tako gospodar s konjičkom s polja domov. Zato je tako na Jelševini . . .

„Bog te živi, Jelševina!“ In nekdo poje pesem po cesti v noč. Lahkomiselna je in vesela kot vsa narodova pesem.

GRIŠA:

Z JUŽNEGA VRTA.

1.

Mesec na nebu gori
in sije na morje —
tihe, tajinstvene bajke
trosi v moje srce...

In kakor polnočnega ženina
pozdravilo je nebo,
pozdravilo mojo je dušo
zvezde srebrno oko...

2.

Jaz gledam jasno azurje,
jaz uživam južno noč —
jaz čutim, jaz čutim v sebi
juga lepoto in moč!

Oj ve brezkončne jasnine,
za vami poletel bi,
objel bi vas, svetli domovi,
zalil bi si z vami oči...

Da vsenaokrog bi žarelo,
da rajalo bi z menoj —
pozdravljena, zemlja ljubezni,
pozdravljen, mir in pokoj!...

3.

Oj vi cvetoči obrazi,
ve rože v pomladnih vrteh,
pozdravljeno, cvetje pobožno,
v mojih žalostnih dneh!...

Solnce je vas rodilo,
solnce vas živi,
solnce čuva nad vami
s skrbnimi očmi...

Jaz sem pa tujec med vami,
tujec tu in doma,
daleč, daleč je dom moj,
daleč od tega sveta...

Daleč, kjer solnce ne sije,
tam, kjer je žalost in bol —
tam za sneženimi griči,
sredi jesenskih polj...

4.

Smeje se zeleno morje,
smeje se azur —
v noč pa jasno tiho poje
bolni trubadur:

Oj, kako ste lepe, krasne,
zvezdice o polnoči,
kakor jabolka nebeška,
ki ljubezen jih deli...

Oj, kako ste lepe krasne —
ah, pa daleč ste tako,
daleč, daleč, da nikoli
ne dosežem vas z roko...

5.

Pogledal je mesec na zemljo,
pogledal izza goré —
in zažarel je njegov obraz
v moje veselo srce...

Nič mi ni rekel blede obraz,
izginil je za goré —
jaz sem pa krenil brezskrbno
naprej
brez pota in cesté...

SV. NIKOLAJ SE PRIKAŽE CESARJU FRIDERIKU IV.
STROPNA SLIKA V LJUBLJANSKI STOLNICI.

JULIJ QUAGLIA.

6.

Kaj se sence plašite,
kaj tako trepečete —
kaj o strahu in trpljenju
mi plašno šepečete?

Jaz grem dalje po brezbrežju,
dalje grem brez tesnih mej,
po brezkončni, beli cesti
smelo, trdo grem naprej . . .

Saj ste videli te ceste,
kakor solnce se blesté —
saj poznate mlada srca,
ki za cilji koprné . . .

7.

Bogati, razkošni cvetovi
in rože vse razcvetene,
vse trate pomlajene,
življenja polni vrtovi!

Pod jasne azurje se dviga
juga mogočna kraljica,
kako ji lica vžiga
mladosi živa rdečica!

Kako ji poljublja solnce
valove gostih las —

kako ji diha iz grudi
življenja ponos in kras!

O srečne oči azurjev,
o solnce zaljubljeno ti —
res, jezen, ljubosumen sem
jaz
na tvoje zlate oči! . . .

8.

Pozdravljam te, jasni obraz,
pozdravljam te, južni dan —
o jaz se klanjam pred tabo,
globoki ocean! . . .

Od neba do zemlje,
od zemlje do neba,
povsod kipi življenje
iz vročega srca . . .

Od jutra do noči
se v verzih govori,
tako, tako lepo
za dnem se dan vrsti . . .

In žalosti nikjer,
kjer rože zelené —
nikjer, nikjer ni solz,
kjer pesmi jug slavé!

KSAVER MEŠKO:

V KUPEJU.

ČRTICA S POTA.

ako krasni, kako dobri so bili ti ljudje!“ — si priznam vsakikrat, ko se spomnim one jesenske vožnje iz Zagreba na Reko.

Nič posebnega nisem doživel ob ti vožnji, a vendar se je spominjam rad. Zato se je spominjam čestokrat in mislim s toplo prijaznostjo na tedanje sopopotnike, na one dobre ljudi, ki sem jih spoznal tedaj in ki jih ne srečam v široki areni življenja najbrž nikoli več, ki pa mi živé še vsi v spominu in v srcu.

Kakor navadno, sem prihitel na kolodvor že v zadnjem trenutku. Komaj da sem dobil še listek in sem skočil v najbližji voz, in že je zažvižgal vlak in se je premaknil.

Vstopil sem v tretji razred.

„Kaj bi se vozil v drugem!“ — me je poučeval še isto jutro dober znanec v krasni hrvaški stolici.

„Par mažarskih birokratov vidiš tam in zadolženih graščakov, kako sitno starikavo madono in kvečjemu še kako mlado damo iz polsveta, ki pa je zaglobljena vso pot v pikanterije Prevostove ali Herczegove. V tretjem se pelji, tam vidiš naš narod in ga spoznavaj. Dobro ljudstvo!“

Ogledal sem se po kupeju nekoliko v zadregi: bil je poln. A že so se stiskale dame na klopi tik vrat.

„Tukaj je še prostor.“

„Hvala.“

Sedel sem nasproti mlademu gospodu — sicer so bile same dame v kupeju.

„Vse natlačeno“ — je menil gospod in si je vihal majhne, črne brčice.

„A zakaj ne dajo več voz? V Zagrebu imajo vendar voz dovolj“ — se je jezila

precej bujna gospa kakih tridesetih let. Kakor je povedala pozneje, je bila Zagrebčanka in se je peljala na božjo pot k Majki božji na Trsat.

„E, gospodje na železnici so Mažari“ — je pripomnil pikro mladi gospod. — „Zato za Hrvate ni voz. Tudi vozovi drugega razreda so natlačeni. A preteklo noč smo spali v drugem. Ob štirih smo legli . . .“

„Se vozite vso noč, gospod?“ je vprašala Zagrebčanka.

„Vso noč. Iz Mitrovice.“

„A kaj ste počeli v Mitrovici?“

„Sestra je učiteljica tam, in sem jo obiskal. Tri sestre so učiteljice: ena v Zagrebu, ena v Zagorju, ena v Mitrovici.“

Pripovedoval je, kakor bi pripovedoval doma sosedu. Videlo se mu je na obrazu, kako je zadovoljen, da more govoriti in da ga kdo posluša. Da bi dolgočasil koga s pripovedovanjem, se ni domislil pač niti za hip ne. In v istini ni dolgočasil. Gledali smo ga vsi in smo ga poslušali verno, ko je govoril kakor s starimi znanci in prijatelji.

„Kako dobra, preprosta duša“ — sem pomislil nehote. Isto so mislili in čutili menda vsi drugi.

„Tudi jaz sem študiral. Štiri gimnazijske razrede sem dovršil. A na nesrečo sta mi umrla oče in mati v enem letu. Tako sem moral pustiti študije. Na domačiji sem sedaj v Posavju.“

„A po kaj greste na Reko?“

„Vina kupovat. Tudi za sestro v Mitrovici ga kupim, zelo mi je naročevala . . . Veste, prijetno je spodaj. In preteklo noč, da vam povem, je bilo vrlo prijetno. Vozil sem se z mladim zdravnikom in s štirimi pravniki. Pili in jedli smo malone vso noč. In peli smo. To pesem smo peli.“

Izvlekel je iz žepa kos papirja, popisane s svinčnikom. Pokazal nam je pesem drugemu za drugim.

„Poznamo, poznamo . . .“

„Neobično lepa pesem! Vrlo se mi je priljubila . . . Zdravnik je izstopil med potjo. A mi smo pili in peli do štirih zjutraj. Popili smo osem steklenic starine, po poldrug liter steklenica. In pojedli smo veliko gos, pomislite.“

„Prava gostija!“ — se je smejala lepa mlada gospa z rdečim svilnatim šalom. Visel ji je na glavi navezan, bujni zlati kodri so se sipali neredno in nagajivo izpod njega.

„Res, gostija . . .“ so se smejali vsi povprek.

Štiri mlade gospodične, sedeče po dve in dve ob oknu, so se domislile hipoma, da so lačne. Odprle so veliko škatljo, polno vsakovrstnega peciva, in so jedle neprenehoma, malone do Karlovca. Povedale so nam, da so iz Serajeva in se peljejo na učiteljske v Karlovac . . . Jed jim je šla v resnici v slast. Jedle so kakor mlade mačice, obenem so poslušale verno in so se zasmejale zdajzdaj zvonko. Vmes pa je vzdihnila zdaj ta zdaj ona, kako prijetno se bo spalo popoldne — vozile so se vso noč.

Ena je bila krasna. Velike, rjave oči so se ozirale mehko in zamišljeno po kupeju; s tiho otožnostjo so se zagledale zdajzdaj skozi okno na prostrano polje, kjer so spravljali kmetje jesenske pridelke, dar matere zemlje in plačilo obenem. Otožno so ji sevale oči, kakor bi se lesketala in bi odsevala v njih otožnost enolične pokrajine, otožnost rumenečega, hirajočega drevja, otožnost travnikov, ki so izgubljali svojo mladostno zelenje in ki jih je preplavljala na široko umazana voda, ker je dežilo prejšnje dni brez nehanja . . . Izpod širokokrajnatega klobuka so se ji sipali bujni lasje. Ko je zasijalo solnce nanje, so se dozdevali kakor neskončno tanke zlate nitke. Vse lice je sevalo in gorelo v solncu, kakor oblito z zlato gloriolo. Le smehljala se je nekako zaničljivo, kar jo je delalo sicer zanimivo, a ji ni pristojalo posebno . . .

„In pomislite“ — je pripovedoval spet gospod — „vozili smo se s tremi blazneži.“

„Z blazneži?“ — Dame so se zavzele.

— „Ali ste bili z njimi sami v kupeju?“

„Kaj še! Spremljali so jih trije orožniki.“ Oddahnile so si.

„In zvezani so bili.“

„Siromaki!“

Damam so se že smilili.

„Ker seve ni baš prijetno spati skupaj z blazneži, nam je odkazal sprevodnik proti jutru drugi razred za počitek. Legli smo ob štirih.“

„Zgodaj!“ — se je smejala gospa s šalom in drugi za njo.

„Res, malo sem zaspan. A se prespim na Reki.“

„Daleč je še do Reke . . . A vi tudi na Reko, velečastni?“ — se je obrnila gospa s šalom hipoma name.

„Tudi, milostna.“

Ker je nosila rokavice, nisem mogel videti prstana in nisem vedel, ali je gospa ali gospodična.

„A ste inostranec, kaj?“

„Da, milostna, Slovenec.“

„Slovenec? To je lepo! Slovenci so nam vrlo simpatični . . .“ so vzklikale dame vsepovprek.

„Jaz sem se vozila že po Slovenskem“, je trdila ena.

„In jaz sem bivala več časa na Slovenskem. Moj mož je rojen Slovenec, ob Novem mestu. Krasno je tam.“

„Moj oče je bil Slovenec“, je trdila Zagrebčanka.

„Vrlo dobri ljudje. A jaz še nisem bila na Slovenskem“, je menila gospa s šalom, ki se je smejala venomer. Imela je zelo krasne zobe.

„Pa izvolite priti kdaj.“

„Pridem. K vam pridem.“

„Prosim.“

„Je lepo pri vas?“

„Krasno.“

„Pa pridem gotovo . . .“

Smehljala se je zvonko in je gledala ko- ketno izpod dolgih črnih obrvi.

„A kam vi, mamica?“ je vprašala v istem hipu Zagrebčanka staro kmetico v narodni

noši z veliko košarico na kolenih, ki jo je držala z obema rokama.

„Domov. Na Dunaj sem se vozila.“

„Tako daleč! A po kaj?“

„Moža gledat, gospa. Glejte, videla se nisva že osemnajst let. Na Nemškem je, jaz pa doma. Pomislite, osemnajst let je že od doma.“

Vse je poslušalo, tudi jaz. Gledal sem le napol na krajino. Zdajzdaj je hitela mimo majhna vas z belimi hišami. Na travnikih ob vasi so pasli deca, kričali so in so nam mahali v pozdrav in v slovo z rokami in s klobuki. Po cesti ob progi je šla kmetica, kmetiško dekle, malo kodeljco pod pazduho ali v laseh, in je predla grede. Na majhnem vozu se je peljal po cesti kmet. Vihtel je kratek bič nad izsušenim kljusetom, ki je gazilo po blatu, da je škropilo gori na voz in na vse strani... Napol sem gledal krajino, a sem poslušal obenem vestno starko. Zdajzdaj sem ji pogledal v zagorelo, upalo, a dobro in prijazno lice.

„In ste ga našli?“

„Našla. Pripeljal se je do Dunaja, in jaz do Dunaja. A med potjo — bože, malo da se nisem izgubila. V Pešti namreč. Sprevodniki niso znali hrvaški, in kam jaz, revica! Prvikrat sem bila tam, mažarski ne znam nič.“

„A ste prišli vendarle na cilj?“

„Prišla. Usmilila sta se me dva mladiča, Hrvata. Spremila sta me lepo v pravi vlak. Kaj bi jaz reva, če ne bi našla dobrih ljudi!“

„In niste ostali pri možu, mamica?“

„Nisem. Pomislite, osemnajst let se nisva videla, a dom je le dom.“

„Imate družino?“

„Štirinajst nas je.“

„Živite pač v zadrugi?“

„Da, v zadrugi. A lepo se razumemo. Šla bi k možu, a govoré mi vedno: Kaj bi hodili, imate doma lepo... In je res! — In veste, umrla bi rada doma: stara sem že.“

„Ni vam še sile, mamica...“

Skozi kupé je šla dama iz sosednega kupeja. Bila je brž še precej mlada, a suha, vsa rumena. Ogledovala nas je z vodenimi, krmežljivimi očmi. Ko se je zadela ob ne-

koga, se je opravičila nemški. Šla je skozi kupe in je zaprla vrata.

„Menila sem, da je to vaša soproga“, je pripomnila gospa s šalem smeje mlademu gospodu.

„Ta!“

Zamahnil je z roko in je pogledal prav pusto in neprijazno.

„Kako za Boga svetega ste mislili kaj takega?“

„Ker ste ji devali v Zagrebu kovčeg na polico.“

„Saj sem jih tudi drugim. A da bi bila moja soproga — ta!“

Stresel se je.

„Ali ste že oženjeni?“

„Ne, gospa.“

„A kaj, da se ne?“

„Je še čas, da si zavežem vrv za vrat, sem šele petindvajset let.“

Smeh po vsem kupeju.

„Kako negalantno govorite, gospod! Vrv za vrat! Menite, da je ženitev tako neizmerno zlo?“

„Zlo, zlo, gospa.“

„Tudi moj mož pravi, da si je ovil vrv za vrat, ko me je poročil“, je priznala Zagrebčanka. Smejalo se ji je vse lice. „Zakaj me je pa vzel!“

„Siromak!“

„Seveda! Kaj ne, veličastni, saj mora biti mož ženi pokoren?“

„Narobe, gospa, narobe.“

„Seveda! Možki držite z možkimi.“

„Ste vi tudi omožena, gospa?“ je vprašal mladi gospod.

Gospa s šalom se je smejala.

„Sem.“

„Imate mladega moža?“

„Trideset let.“

„Je lep?“

„Dolge brke ima. A jaz bi rada gladko obritega.“

„Pa mu recite, naj se obrije.“

„Noče.“

„A odkod ste, če dovolite?“

„Iz Moravice.“

„Je lepo tam?“

„Lepo. A nimamo svečenika. Če umre kdo, pride od sosedne cerkve in ga pokoplje. Kako naj bi se človek pač zveličal, če nimamo duhovnika.“

Smejala se je in se je ozirala koketno po kupeju.

„A saj ne storite itak nič hudega.“

„Vedi Bog. Vraga preklinjam že vsak dan. A to itak ni greh — drugega ne zasluži...“

„A zakaj držite vi, mamica, košarico vedno na kolenih? Pod klop bi jo položili.“

„Ne maram, gospodine. Jo še pozabim.“

„Bolj varno je res, če drži človek vedno vse v rokah. Včasih se kaj pozabi, včasih izgine brez sledu... Čujte, peljem se nekoč k sestri v Zagreb in vzamem zajca s seboj. Pisal sem ji, da prinesem zajca, na kar je povabila nekaj prijateljic na večerjo. Imel sem ga na polici, še med potjo sem ga videl večkrat. A ko dospemo v Zagreb in hočem vzeti zajca s police, ga ni...“

„Oživel je in je odbežal.“

„Vi se lahko norčujete, a pomislite mojo zadrego in zadrego sestri: povabila je prijateljice...“

„Pa bi kupili drugega“ — je pripomnila prav logično gospa s šalom.

„Lahko vam govoriti...“

Pogovor in smeh ni prenehal vso pot. Če je zastala za hip govorica, je pričel gospod govoriti o pretekli noči, o osmerih steklenicah, po poldrug liter vsaka, o gosi in petju in o blaznežih. Pripovedoval je resno in natančno, kakor ne bi slišali še niti besedice o tem. Smejali smo se na glas, a gospod je pripovedoval vztrajno dalje.

Gospodične preparandke in stara kmetica so izstopile v Karlovcu. Z gospodom sva jim znosila vso dolgo vrsto škatljic z voza.

Nato je odhitel gospod v restavracijo. Vlak se je že premikal, ko je pribežal nazaj. Komaj je še skočil v voz.

„Menili smo že, da ostanete v Karlovcu. Morda so vas očarale gospodične tako — niste se mogli ločiti.“

„Kaj še! Kosil sem. A klical ni nihče. Seve, Mažari so gospodje na železnici! Če

Hrvat ostane kje med potjo, nič za to. Pravi zlodji, ti Mažari!“

Dobili smo troje novih sopopotnic. Mlado gospodično bledega lica in zamišljenih oči in dvoje dam srednje starosti.

Gospod se je lotil takoj gospodične. „Gostovo ste iz Karlovca, gospodična?“

„Iz Karlovca.“

„Mnogo šol mora biti v Karlovcu?“

„Da, ima jih mnogo: gimnazija, realka, dvoje učiteljskih...“ Naštela je dolgo vrsto.

„Lepo mesto... A kam se peljete gospodična?“

„Na Reko.“

„Vrlo lepo. Tudi jaz. Iz Mitrovice se peljem. Vozil sem se vso noč. In pomislite...“

In pričel je spet o zdravniku in o štirih pravnikih, o osmerih steklenicah po poldrug liter, o gosi, o petju, o blaznežih in je končal s počitkom v drugem razredu.

Nenadoma je zaduhtelo v kupeju po tobaku. Pogledali smo vsi malo osupnjeni. Glej, ob oknu kadi majhna, močna dama, ki je vstopila v Karlovcu.

„Sicer so tablice na oknih, da je kupé za nekadilce“ — je menil gospod, — „a gospa je Nemka, ne razume ne mažarski ne hrvaški. Zato puši.“

Vedi sam Bog, odkod njegovo prepričanje, da je gospa Nemka. Morda je sklepal iz tega, ker so bili napisi na tablicah, visečih na debelih nitih ob oknih, le mažarski in hrvaški. Menil je menda pač, da bi bila tako taktna in ne bi kadila, če bi umevala napise.

Gospa s šalom je prijela tablico in jo je vrgla na zunanjo stran okna, da je napis gledal na cesto.

„Zunaj je za nekadilce.“

Homeričen smeh po vsem kupeju, a gospa je kadila mirno in ravnodušno in je puhala dim skozi okno, kakor za igračo.

Prišel je sprevodnik in je šel skozi kupé. Rekel ni ničesar.

„Ne reče nič, ker je gospa Nemka. Tudi Nemci imajo protekcijo, le ob Hrvata se obregne vsak.“

Nevoljno je vihal majhne brke.

Sprevodnik se je vrnil. Povedal je gospe nekaj v mažarščini. Govorila sta kakor stara znanca. Gospa je pušila mirno dalje. Sprevodnik je pozdravil in je odšel.

„Aha, Mažarka je, zato ima protekcijo.“

„Izvolite, gospodine.“

Obrnila se je nenadoma k njemu, odprla taško ob pasu, napolnjeno s cigaretami, in mu jih je ponudila v lepi hrvaščini. Menil sem, da ga spravi to po prejšnjih opombah v veliko zadrego, a ga ni vznemirilo prav nič.

„Hvala, gospa. Poslužil bi se, a damam škoduje dim.“

„Ah, kaj bo škodoval!“

„Poslužite se, gospod, poslužite!“ - so klicale dame od vseh strani.

Vzel je.

„Izvolite!“

Ponudila je tudi meni.

„Hvala, gospa, ne kadim.“

Gospa s šalom se je zasmejala in je naredila opazko. Ko je videla mojo zadrego, se je smejala še bolj nagajivo.

„Vsaj eno izvolite.“

„Vzemite vendar. Bomo videle vsaj, kako pušite.“

Vzel sem.

„Jaz pokadim na dan najmanj sto cigaret“, je priznala gospa zapiraje taško.

„Sto?“

Vseobčno začudenje.

„Moja prihodnja soproga ne sme pušiti. Sto na dan že nikakor ne. Zakadila bi mi posestvo. Še umorila bi me s tem.“

„Mene je naučil rajni soprog.“

„Je že rajni?“ je povpraševal gospod radovedno.

„Da... Bil je železniški inženjer.“

„Ni čuda, da ji je umrl mož!“ je pripomnil gospod pozneje, ko je odšla kadenje ljubeča vdova na neki postaji nekoliko na stopnice. — „Že s kadenjem ga je morala umoriti.“

„Če ga ni še s čim drugim.“

„Verujem. Izgleda divje dovolj...“

Ko smo pokadili, je izvlekla iz kovčega velik zavitek poln orehov in nama jih je ponudila.

Vzela sva tudi te.

V Moravici je izstopila gospa s šalom. Izrazila se je zelo laskavo o prijetni vožnji. Ko je odhajal vlak, je stala še na peronu in je mahala z robcem v slovo.

Če nam je zastala pozneje za nekaj časa govornica, je menila takoj Zagrebčanka:

„Škoda, da je izstopila ona mlada gospa. Bila je tako zabavna.“

„Škoda!“ smo pritrdili vsi.

Na neki postaji je privedla gospodična iz Karlovca v kupe še eno gospodično, mlado, precej lepo.

„To je krasno, da sve se našli! Že dolgo se nisve videli.“

„Kar sve zapustili šolo v Karlovcu, kaj ne? A ti, Marija, se možiš?“

„Da, na Sedmograško.“

Mladi gospod je molčal.

„Kaj pa ste popolnoma utihnili, gospod?“ je vprašala Zagrebčanka.

„Gospodično gledam.“

Vse se je smejala, še gospodična, dasi je nekoliko zardela.

„Možite se, gospodična? Gotovo vzamete kakega častnika?“ jo je ogovoril prav domače.

„Kaj še! Če bi imela toliko denarja, ne dala bi ga častniku, ampak bi živela lepo prosta.“

„To je vrlo lepo. A da se možete tako daleč...“

„Kaj se hoče. Zaročenec je uradnik na Sedmograškem.“

„Morda povabite tudi nas na poroko?“

„Prosim. Kar pridite, če vam ne bo predaleč.“

„Kaj predaleč! Naj vam povem, gospodična: Nekoč sem bil pri sestri v Zagrebu. Tri sestre imam namreč, vse tri so učiteljice, ena v Zagrebu, ena v Zagorju, ena v Mitrovici. — Pri ti sem bil ravnokar v obiskih...“ Oklenil se je te priložnosti in ji je pripovedoval lepo na dolgo in na široko dogodke zadnje noči, o zdravniku, o štirih pravnikih, o osmerih steklenicah, poldrug liter vsaka, o gosi, o blaznežih in o končnem počitku v drugem razredu. Vse lepo po vrsti. — „A

da vam povem zdaj ono! Ko sem bil nekoč pri sestri v Zagrebu, je bila pri nji mlada prijateljica. Bila je zaročena. Rekel sem ji v šali, naj me povabi na poroko. In glejte, čez dva meseca dobim vabilo . . . In šel sem!“

„Lepo, pa pridite še na mojo.“

„Izvolite mi samo dati naslov.“

Izvlekel je iz žepa zapisnik in ga ji je ponudil. Napisala mu je naslov.

„Pa vam pošljem vsaj kako razglednico, če ne morem morda res priti k poroki.“

Gospodična je pripovedovala, da je živela sedem let na Dunaju. Bila je vneta za Nemce. Trdila je, da je nemški jezik najlepši na svetu. S to čudno trditvijo je izgubila naše simpatije, mojo vsaj povsem, kolikor je je pač bilo.

Ko je slišala vdova-kadilka o Dunaju, nam je izdala tudi ona, da je živela več časa na Dunaju. Pričeli sta govoriti o Dunaju. Navsezadnje sta se sprli prav resno, koliko okrajev da ima Dunaj.

„Dass Wien zwanzig Bezirke hat, muss doch jederman wissen“, — je odločila na posled gospodična z obrazom in z glasom, ki ni bilo v njih prav nič nežnosti in lepote več. Nič nisem zavidal v tem hipu moža, ki jo dobi za spremljevalko na trnjevi poti življenja . . .

„Gostje, gostje . . .“ je klical mladi gospod na neki postaji visoko nad Reko.

Vsi, ki smo se rinili dozdej k oknom na pomorski strani in smo zrlí z zadivljenjem doli na morje, lesketajoče se v čudovitih barvah in v čarobnih odsevih v zlatu zahajajočega solnca, smo hiteli na nasprotno stran nekateri vun na stopnice. Videl sem le še,

kako je spredaj vstopila nevesta, vsa ovita z dolgim, belim pajčolanom.

„Glejte, gospod“ — se je šalila Zagrebčanka z mladim gospodom — „ta si je dal tudi vrv za vrat.“

„Naj! A jaz počakam še.“

Na prihodnji postaji so izstopili. Stali so na peronu, ko je odhajal vlak, in so peli. Mlada, precej lepa nevesta, je držala ženina pod pazduho. Gugal se je nevarno, usta je odpiral široko in je kremžil obraz, kakor bi jedel pelin.

„Kakor levi razbojnik na križu“ — se je smejala Zagrebčanka.

„Je itak na križu“ — se je rogal gospod — „ali bolje: križ bo odzdaj na njem. Danes poje še v slovo lepim časom.“

Vlak je hitel navzdol proti Reki.

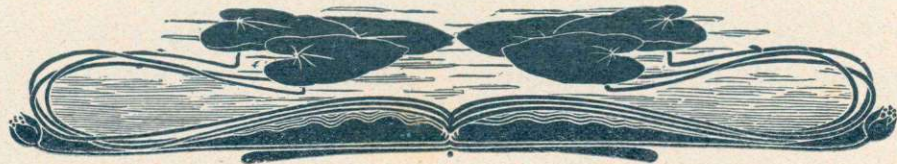
Za Učko goro je zahajalo solnce. Pol ga je zakril oblak, od druge polovice je lil širok pas čudovite svetlobe na morje od Lovrane do Cerkvenice. Bil je čaroben pogled na lahko gibajočo se ravan. A ugasnila je luč, izginila je vsa lepota, nenadoma in naglo kakor v sanjah. Mračilo se je naglo, bolj in bolj. Pod nami so zablestele luči.

„Reka!“

Skoro žal mi je bilo, da je konec vožnje.

Ogrnili smo površno obleko. Vlak je postal. Poslovali smo se pristrčno in smo se razšli. Objelo nas je mesto in nas je ločilo in razkropilo . . .

Večkrat se spominjam s prijetnostjo one vožnje in si priznam vsakokrat: Res dobri in zabavni so bili ti ljudje, ki sem jih srečal slučajno na poti življenja, a nas je vrglo življenje spet na vse strani sveta, da se ne vidimo nikoli več . . .

KSAVERIJ ANDREJEV:

RUSOFIL.

ŠALOIGRA V ENEM DEJANJU.

Osebe:

Gospod Koprivar, posestnik.
Slavka, njegova hči.
Dr. Vinko Pajk, odvetniški
 kandidat.

Mihael Reklama, kramar.
Uzmovič, pod imenom **Teodor**
Jermov.
Pavlinka, hišna.

Dejanje se vrši v Ljubljani pri g. Koprivarju ob času rusko-japonske vojske na dan bitke pri Mukdenu. Soba pri Koprivarju. — Vrata zadaj, na levo in desno. Na desni okno spredaj. Na levi spredaj miza in dva stola. Zadaj omara s knjigami. Na levi pri zidu naslonjač, pregrnen z zagrinjalom. Na desni v ospredju zofa, ali tudi le en stol ali dva. Na desni zadaj stojalo s cveticami. Na steni par podob.

1. prizor.**Slavka. Koprivar.**

Slavka. (Sedi pri mizi in pleče. Ura bije osem.) Že osem? — Zdaj mora pa kmalu priti. **Koprivar.** (Vstopi z leve, oblečen v spalno suktnjo, v roki ima časopis.) Slavka! Slavka! **Slavka.** Kaj pa je? (Se ozre. Zase.) Sem mislila, da je on. (Glasneje.) Ali so že časopisi došli?

Koprivar. Da, da so že tukaj! Same ugodne vesti za Ruse! Poslušaj! (Čita iz časopisa.) Japonci so naskočili rusko desno krilo, a so bili po večurnem krvavem boju vrženi nazaj na svoje pozicije. Nato so pa stopili Rusi v ofenzivo — ali čuješ? Rusi so stopili v ofenzivo — in zavzeli sovražne pozicije pri vasi Padjaza. Takoj moram pogledati kje je ta vas! (Poišče zemljevid).

Slavka. Dve uri za Škofjokoloko, v Ogrskih Karpatih.

Koprivar. Ti se le vedno šališ, ne veš pa ne, kaj je to — vojska. Tebi se še ne sanja, kakšna je vojska! Padjaza — Padjaza. (Išče po zemljevidu).

Slavka. Saj vojska tudi ni ženska stvar. Veste, reči Vam pa le moram, da je Vaše zanimanje za tole vojsko docela odveč.

Koprivar. Kaj! Odveč! Kaj ti razumeš! Jaz sem vendar Slovan z dušo in telom in kot takega me mora gotovo zanimati ta vojska. Kateri Slovan se ne zanima za ta boj, ni vreden, da bi ga šteli med nas, junaške dede vnukov slavnih! Da, tako je in nič drugače! — Aha, zdaj sem pa že na bojišču! Tukajle je vas Padjaza in tukajle nekje so se zgrabili. V duhu jih kar vidim. Japonci naskokujejo. Rusi ljuto odbijajo. Aha, zdajle so začeli Rusi prodirati! Japonci beže! Le za njimi, le po njih! Živijo, živijo!

Slavka. Pazite, da vas Japonci ne vjamajo.

Koprivar. (Gleda še vedno na zemljevid.) Aha, tukaj so japonske pozicije! — Jih že Rusi zavzemajo! Slava, slava, zmaga je naša!

2. prizor.**Prejšnja. Vinko.**

Vinko. (Vstopi zadaj in čuje zadnje besede; pristavi:) Pa Nackova!

Koprivar. Sedite gospod doktor. (Mu podá stol.)

Vinko. (Stisne roko obema.) Pozdravljena — pozdravljena! (Sede.) Kaj ste bili že zopet na bojišču? Kakšen uspeh ste dosegli?

Koprivar. Japonci poraženi, Rusi zavzeli pozicije pri Padjazo.

Vinko. Tako je bilo že mnogokrat poročano in vendar je bil konec ves drugačen.

Koprivar. Vi torej ne verujete tem vestem?

Vinko. Odkrito rečeno — ne prav dosti.

Koprivar. Potem niste Slovan! Tako ne govori Slovan, ki ima srce na pravem koncu!

Vinko. Slovan pač sem, ali tako strasten rusofil kot ste Vi nisem in ne bom.

Koprivar. Gospod doktor, ne predrznite se mi še rogati! Moja srčna stran je občutljiva.

Slavka. Bodita pametna! Za prazen nič se vendar ne bosta sprla!

Koprivar. Kaj, to, da je prazen nič?! Moja srčna stran, da ni nič! Saj pravim: kje so Slovani stare korenine, kje so Slovani! (Užaljen si briše oči).

Vinko. Vsi Slovani s svojim simpatiziranjem ne morejo predrugačiti položaja na bojišču.

3. prizor.

Prejšnji. Mihael.

Mihael. (Vstopi od zadaj.) Dobro jutro, dober dan! Že vsi pokoncu? To je lepo, to je lepo!

Koprivar. Pozdravljen, Mihael! (Mu podá roko.) Ravno prav si prišel. Ti si bil včasih tudi Slovan, ti mi zdajle priskočiš na pomoč zoper tega-le gospoda!

Mihael. Ne poznam še tega gospoda. (Slavki.) Mojpoklon, gospodična Slavka! Kako se počutite?

Slavka. Hvala, hvala.

Koprivar. Vidva se še ne poznata? Vaju moram torej predstaviti. Gospod doktor Vinko Pajk — Mihael Reklama, kramar.

Mihael. Prosim, gospod doktor, veleletrgovec, ne pa kramar. Imam največjo zalogo gumbov, šivank, igrač in tako dalje.

Vinko. Čast mi je.

Mihael. Se priporočam, če boste kdaj kaj rabili. Pri meni je le pristno, sveže blago. Dobivam ga direktno z Dunaja.

Koprivar. (Zase.) Na starem trgu.

Mihael. Prima kvalitete, da bi rekel: specialitete. Cene nizke in fiksne. Postrežba točna in solidna.

Koprivar. Saj je že dovolj reklame! Sedi, sedi! (Mu dá stol).

Mihael. (Sede.) Moja prodajalnica je tam doli za voglom. Prva hiša, drugo dvorišče, tretje stopnice, četrta vrata. Da se ne zmotite, tretje stopnjice, četrta vrata.

Vinko. Čast mi bode. (Se pogovarja s Slavko).

Koprivar. Mihael, ali kaj čitaš o rusko-japonski vojski?

Mihael. Mar je meni vojska! Jaz sem zdaj veletrgovec in imam skrb le za trgovino. — Pomisli, danes mi je že bilo ukradenih ducat manšetnih gumbov, cel ducat!

Koprivar. To me ne zanima. Pravijo, da se je že vnela velika bitka pri Mukdenu. Kaj praviš, kdo bo zmagal, Rus ali Japonec?

Mihael. To mi ni nič mar. Le moji gumbi, gumbi! Poznam lopova, če ga dobim, takoj bova na policiji — takoj! Kar za vrat ga pograbim!

Slavka. Papa ali naj pripravim čaja?

Koprivar. Da, le pripravi ga! (Slavka odide na desno).

4. prizor.

Prejšnji brez Slavke.

Mihael. Pomislite, danes v jutro, komaj sem otvoril svojo trgovino, pride v prodajalnico mlad, elegantno oblečen gospodič. Zahteval je par gumbov za ovratnik. Jaz sem mu seveda postregel jako točno in solidno. Izbiral in izbiral je skoro četrť ure, in to za dva gumba, samo za dva gumba! Naposled mi je vrgel štiri krajcarje in odšel. Ko sem pospravljajal to prima-specialitetno blago, opazim, da mi manjka ducat najlepših kvaliteta-manšetnih gumbov. Pomislite, kvaliteta-manšetnih gumbov! Da bi ga vrag za goldinar dvajset vzal!

Koprivar. Pusti to malenkost pri miru! Pogovorimo se rajši kaj o vojski.

Mihael. Prijatelj, to ni nikaka malenkost. Goldinar in dvajset krajcarjev cel dan ne skupim. — Se reče: skupim jih hitro — v poluri, kajti moja veletrgovina dobro uspeva, prav dobro!

Koprivar. Zato pa nikar ne jokaj za tiste vinarje. — Torej zdaj se že več dni bíje ljuta bitka pri Mukdenu, kaj pravita, ali se bo sreča obrnila na rusko, ali na japonsko stran?

Vinko. Jaz želim, da bi se na japonsko.

Mihael. Menije pa vseeno, prav vseeno. Jaz imam veletrgovino, drugo mi ni nič mar.

Koprivar. Ti si tak kakor Anglež. Nevtralen, prodaja pa svojo kramo obema.

Vinko. Kramar je kramar.

Mihael. (Razžaljen vstane.) Prosim, jaz nisem kramar, ampak veletrgovec! Ne žalite me torej!

Koprivar. Mi govorimo o Angležih.

Vinko. Nihče ni imel namena Vas žaliti.

Mihael. Potem je kaj družega! Oprostita! (Zopet sede).

Koprivar. Jaz sem popolnoma na ruski strani. Bog jim daj sreče!

Vinko. Ako bi jaz imel odločevati, bi se postavil popolnoma na japonsko stran, kajti ti vsaj vedó, zakaj se bojujejo. Živeli!

Mihael. Imate prav! Jaz se tudi strinjam z Vami!

Koprivar. Gospod doktor, Vi žalite mojo srčno stran! Jaz sem in bom odločno za rusko zmago. Ako zmagajo Japonci, bo oni veliki del sveta na Vzhodu za vedno zaprt evropski trgovini. In temu mora vsakdo ugovarjati.

Mihael. Jaz tudi, jaz tudi! Drugo leto namreč mislim zopet povečati svojo veletrgovino in bom iskal odjemalcev tudi v Port-Arturju in Mukdenu — in sploh tam v tistem kraju, kako se mu že pravi?

Koprivar. Molči že o svoji veletrgovini! Jaz ti kar nakratko povem, da ne boš nikdar prišel z njo čez ljubljansko polje. Basta!

Mihael. Temu ugovarjam! Kratko in malo ugovarjam! Jaz nisem vsakdanji kramar zapomni si to, jaz nisem navaden kramar!

Vinko. Po mojem prepričanju ima vsakdo pravico bojevati se za svoj obstanek in svoje ideje.

Mihael. In jaz tudi, jaz tudi! Moj obstanek in moja ideja je le — veletrgovina. Za njo posvetim vse svoje moči! (Koprivarju.)

Čuj me! Ti si velik prijatelj Rusov, jaz pa prodajam zanimivo knjižico: „Vojska na Daljnem Vzhodu“. Ali si jo že čital?

Koprivar. Ne še. Ali je strogo na ruskem stališču? Drugačnih časopisov in knjig jaz ne čitam.

Mihael. Nisem je še prebral. Čakaj prinesem ti jo na ogled, sam ti jo prinesem. Takoj grem ponjo. (Odide od zadaj).

Koprivar. (Vpije za njim.) Če ne drži z Rusi, mi je nikar ne nosi!

5. prizor.

Koprivar. Vinko, pozneje Slavka.

Vinko. Torej Vi čitate samo tiste časopise, ki simpatizirajo z Rusi, drugih ne?!

Koprivar. Sem že rekel, kot Slovan se držim tega principa, nikakega družega!

Slavka. (Pride z desne.) Moj Bog, že spet ta vojska!

Vinko. Ta princip pa ni pravi. Ako hočete soditi in pravo zadeti, morate slišati več zvonov, ne samo enega.

Koprivar. Gospod doktor, rekel sem Vam že, da se ne dotikajte moje srčne strani!

Slavka. Nikar ne draži očeta. V tem oziru ne poznajo šale.

Vinko. Nič se ne boj, to je vse brez pomena. (Glasneje.) Vi torej zahtevate od vseh ljudi, da naj bodo strogi rusofili?...

Koprivar. Od vseh ljudi ne, pa od vseh Slovanov in posebno še od svojega bodočega zeta. Razumete? Če hočete biti kdaj moj zet, ne brenkajte na te strune, drugače mi je ljubše, da ne prestopite več mojega praga. Ste me razumeli? Torej kakor Vam je ljubo!

Vinko. Če je tako, grem takoj.

Slavka. Vinko.

Vinko. Ne boj se, pridem še. Zdrava! (Glasneje.) Zbogom, gospod Koprivar! Grem, ker si ne dam usiljevati Vašega mnenja! Sluga sem! (Odide zadaj).

Koprivar. In jaz ne Vašega! Adijo!

Slavka. Vinko! Papa, Vi boste še zblazneli za Ruse! — Oh, ta vojska, ta vojska! (Odide na desno).

Koprivar. Zgubi se! Že vse, prav vse me že hoče drezati v mojo srčno stran. — Ubogo moje rusko srce! (Odide na levo. Kratek premor).

6. prizor.

Uzmovič, pozneje **Pavlinka**.

Uzmovič. (Pride previdno od zadaj in je elegantno oblečen.) Menda sem ravno prav prišel. Žive duše ni nikjer. No — in kdo bi tudi slutil, da bi takole eleganten gospod kot sem jaz premikal tuje imetje! Jaz sem za tole načelo: Začni takoj v začetku na pravem koncu. Zato sem si preskrbel najprej tole obleko in potem sem stopil šele v javnost. — Ali se bo tudi kaj dobilo ali nič?! (Ogleduje. Pavlinka pride z desne.) O vruga! — Gotovo je hišna. Dobro jutro! Sluga, sluga, klanjam se! Prosim zala gospodična, ali so gospod doma?

Pavlinka. Katerega gospoda bi radi? (Se cel čas obnaša samozavestno).

Uzmovič. Da, gospoda — gospoda — ne morem izreči...

Pavlinka. Koprivarja?

Uzmovič. Da, da Koprivarja! Ali ste Vi njegova hčerka, če smem vprašati?

Pavlinka. Ne. Jaz sem le hišna.

Uzmovič. Tako. Jako zala ste. Krasno lepa, naravnost čarobna ste! (Zase.) Škatlja...

Pavlinka. Gospod, Vi se le šalite? Sram me je.

Uzmovič. Ne, ne, gospodična — moja častna beseda! (Zase.) Je prav malo vredna. (Glasneje.) Res, res kar omamila ste me! Ah, srce ste mi razdvojila! (Zase.) Ta strunca najlepše poje in najuspešneje.

Pavlinka. Vaše besede gotovo ne prihajajo od srca. Bežite, bežite!

Uzmovič. Naravnost iz srca, prav iz dna — in moje srce je globoko! Kako pa Vam je ime dražestna vila?

Pavlinka. (Poredno.) Pavlinka, če hočete vedeti.

Uzmovič. Ah, Pavlinka — krasno ime! (Poklekne dober korak od nje.) Pavlinka, ali ti smem podariti svoje srce — svoje globoko srce? (Zase.) Brez dna —

Pavlinka. Jaz že imam ženina, ne morem Vas uslišati.

Uzmovič. (Vstane. Zase.) A tako, potem ni nič. (Glasneje.) Vi torej ljubite svojega izvoljenca, pa kaj bi vpraševal? Prav je tako, prav; le zvesta mu bodite. Zdaj pa mi povejte, kje bi dobil gospoda — kako se že imenuje — da, gospoda Koprivo?

Pavlinka. Koprivarja, prosim.

Uzmovič. Da, da, Koprivarja! (Zase.) Meni je vseeno.

Pavlinka. Počakajte, takoj jih pokličem.

Uzmovič. Ne, ni potreba. Nočem motiti, pridem pa drugi pot. (Hoče zadaj oditi.)

Pavlinka. (Ga prime za suknjič nazaj.) Počakajte vendar, saj bodo takoj tukaj! Motili jih pa gotovo tudi ne boste!

Uzmovič. No, če je tako, pa počakam. Gospodična Pavlinka, razložite mi vendar prej, kakšne razmere so kaj tukaj pri vas. Ali je gospod nervozen, zadirljiv? Ali prijazen? Kakšne ljudi najbolj hvali? Nemce, Lahe, Turke, Čiče ali Francoze?

Pavlinka. Gospodu ni nič reči, pa tudi gospodični ne, oba sta prijazna in dobra. Kar se pa ljudi tiče, pa gospod najbolj čisla Ruse.

Uzmovič. Ruse torej?

Pavlinka. Čakajte, takoj jih pokličem. (Gre na levo).

Uzmovič. (Sam.) Ruse najbolj čisla! Toraj bom pa Rus, meni je prav vseeno, nazadnje bom le mogoče še kaj pod roke dobil. Pogumno bo treba nastopati.

7. prizor.

Koprivar, **Uzmovič**.

Koprivar. (Pride z desne, za njim Pavlinka) Ta gospod tukaj?

Pavlinka. Da. (Odide na desno.)

Uzmovič. Čast mi je, velečenjeni gospod Koprivar, da stojim tu pred Vami in se Vam morem klanjati do tal. (Se globoko prikloni).

Koprivar. Prosim, prosim. S kom pa imam čast? . . .

Uzmovič. Moje ime je Teodor Jermov, in sem rodod Rus — —

K POLNOČNICI.

R. ŠKOF.

Koprivar. Kaj! Rus! Vi ste Rus! Ali je mogoče? ...

Uzmovič. Da, pristna istina.

Koprivar. O, ta sreča! Prosim, sedite. Že zdavnaj sem si želel videti pravega Rusa in govoriti z njim. Jako mi bo drago, ako ostanete par dni moj gost. Samo par dni bi želel, če Vam je pa ljubo, tudi celo leto!

Uzmovič. (Zase.) V eni uri me boš sit. (Sede. Glasneje.) Ko sem došel v Ljubljano, se mi je reklo, naj grem k Vam, Vi da ste posebno naklonjen nam Rusom. In nisem se menda varal.

Koprivar. O gotovo ne, gotove ne! Kri in življenje za mile brate! Dovolite, da Vas objamem! (Ga objame.) Kakšna sreča, kakšna sreča!

Uzmovič. (Umika glavo vedno v nasprotno stran.) Tepec! Norec! Osel!

Koprivar. Kaj le želite, prosim?

Uzmovič. O nič, nič, prav nič! Vaša ljubezen me je docela prevzela. Kaj tacega nisem pričakoval! Preveč ste ljubeznivi!

Koprivar. Še vsekakor premalo, premalo! Saj ne vem, kako bi Vas zahvalil za Vaš pohod in kako bi Vas pogostil!? Ali ste lačni? Želite kaj jesti ali piti?

Uzmovič. (Zase.) Ta je edino pametna. (Glasneje.) Zelo bi mi ustregli s kako malenkostjo, ako ste tako prijazni; kajti potovanje jako utruja človeka.

Koprivar. Verjamem, verjamem. Takoj bo na mizi. (Odpri desna vrata in zakliče.) Slavka, prinesi malo prigrizka in steklenico renskega vina! Pa dva kozarca!

Slavka. (Za odrom.) Takoj, papa!

Uzmovič. (Zase.) Kdo bi si mislil, da so še taki ljudje na svetu!

Koprivar. (Sede.) Prijatelj, Vi jako lepo slovenski govorite, kje ste se pa naučili?

Uzmovič. (Zase.) Saj res, kje sem se naučil? (Glasneje.) Moja mati je bila Slovenka in je dalje časa prebivala na Kranjskem, kjer sta se tudi seznanila z mojim očetom.

Koprivar. (Iznenadeno.) Potemtakem pa niste Rus!

Uzmovič. (Zase.) Saj res, potem nisem Rus. (Glasneje.) Ne, moj oče je bil pravi,

pristni Rus. Potoval je namreč skozi Kranjsko in se tako seznanil z mojo materjo.

Koprivar. To je kaj družega! In ko se je pričela vojska ste bili na Ruskem?

Uzmovič. Da, bil sem doma v Kijevu, harpovska gubernija. (Zase.) Kako je prav, če človek kdaj čita.

Koprivar. Če se ne motim, je Kijev v varšavski guberniji.

Uzmovič. Seveda je. — Saj sta dva Kijeva ...

8. prizor.

Prejšnja. Slavka.

Slavka. (Prinese z desne na krožniku šunke in steklenico vina.) Tako, papa, — kakor si ukazal. (Postavi na mizo).

Koprivar. Glej Slavka, gosta imamo, imenitnega gosta. Da, predstaviti vaju moram. Moja hči Slavka, gospod Rus, kako že prosim?

Uzmovič. Feodor Jermov.

Koprivar. Da, Feodor Jermov. Imenitno kaj ne?

Slavka. Čast mi je.

Uzmovič. Gospodični čast! Oprostite, da sem se drznil Vas motiti na Vašem domu.

Slavka. Oh, prosim. (Se odmakne in gleda skozi okno).

Koprivar. (Je medtem nalil.) Torej gospod Teodor — na zdravje Rusije in vseh Slovanov!

Uzmovič. Na zdravje! Živeli! (Trčita in pijeta) Pa še na zdravje Vaše dražestne gospice hčerke! (Zopet pije).

Koprivar. Prosim, zdaj sedite in za-griznite!

Uzmovič. (Sede in reže šunko.) Nemara Vi tudi govorite ruski?

Koprivar. Žal, da ne. Slavka, ti znaš ruski, ali ne?

Slavka. (V zadregi.) Oh, papa! — Saj veš, da ne!

Uzmovič. (Zase.) To je dobro. (Glasneje.) Veste: slovenski in ruski jezik sta si jako podobna. (Zase.) Čeprav ga še nisem nikdar slišal.

Koprivar. Gotovo, gotovo si morata biti podobna, saj smo mi bratje! (Nalije.)

Živeli bratje! (Pijeta.) Oprostite, dragi prijatelj — ne zamerite moji radovednosti, odkod ste pa došli sem v Ljubljano?

Uzmovič. Naravnost z bojišča z Japonskega.

Koprivar. Oh, oh! Ali res, ali res! Kakšna čast za mojo hišo! Kako pa je kaj tam? Kako so stvari za Ruse? Ugodno?

Uzmovič. (Jé) Na to Vam pa ne morem odgovoriti, kajti kar sem jaz odšel z bojišča, je že dokaj časa. (Zase.) Že petindvajset let.

Koprivar. A tako. Vi ste se torej bojevali še ob reki Jalu?

Slavka. Ali ste bili nemara v Port-Arturju?

Uzmovič. Da, da, ob Jalu — ne, se reče, v Port-Arturju sem bil. (Zase.) Meni je vseeno.

Koprivar. Kako pa je bilo tam? To mi morate natančneje povedati, jako sem radoveden. (Primakne stol bliže).

Slavka. Povejte, povejte, tudi jaz sem radovedna. (Sede na stol).

Uzmovič. Kako je bilo? Strašno je bilo! To je bilo res nekaj groznega! Topovske krogelje so padale, kakor zelnate glave in iz pušk je kar deževalo krogelj, rečem Vam, kakor bi fižol stresal! In lačni smo bili, tako lačni, da smo mačke in miši lovili! (Slastno jé).

Slavka. Ubožci.

Koprivar. Ali ste bili kaj ranjeni?

Uzmovič. Da, tudi ranjen sem bil.

Slavka. Morda v bitki za Visoko goro?

Uzmovič. Baš tam, gospodična. To Vam je bilo grozno klanje! Jaz in še nekaj tovarišev smo branili važno pozicijo. Krogelje so žvižgale in brenčale kakor sršeni, vmes so padale pa zelnate glave — se reče, topovske krogelje. Stopil sem za nekaj hipov nekoliko na stran, kar pribuči grozna krogelja in mi odtrga desno nogo.

Slavka. (Neverjetno ostrmi.)

Koprivar. Vam je odtrgalo nogo? Saj imate vendar še obe!

Uzmovič. Meni ne.

Koprivar. Saj ste vendar rekli, da Vam.

Uzmovič. Tega nisem rekel. Tovarišu sem rekel, da — tovarišu je odtrgalo nogo.

Koprivar. To je kaj družega. In kakšen je bil konec bitke?

Uzmovič. Bili smo poraženi. (Vstane. Zase.) Dovolj je te neumnosti ...

Koprivar. To je bilo žalostno! Pojdiva, prijatelj, na vrt, tam mi še kaj poveste. Tako grozne pripovedke niso za nežne ženske živce. Pojdiva.

Uzmovič. (Zase.) Prav ljubo mi že bo. (Vzame klobuk in hoče iti zadaj).

Koprivar. (Pri desnih vratih.) Kar tukaj prosim gospod Feodor, kar tukaj! (Odideta na desno).

9. prizor.

Slavka. Pavlinka, pozneje Vinko.

Slavka. (Sama.) Joj, ta človek laže! (Pospravlja po mizi.) Ta ni bil nikdar na bojišču. (Kliče.) Pavlinka, Pavlinka!

Pavlinka. (Pride z desne.) Kaj želite, gospodična?

Slavka. Odnesi to posodo v kuhinjo. (Pavlinka pobere posodo in jo odnese na desno).

Vinko. (Pokuka pri zadnjih vratih.) Slavka, ali si sama? (Vstopi).

Slavka. Treba ti je tako s strahom prihajati! Zakaj si po nepotrebem razžalil papana?!

Vinko. Ne bodi nespametna! To je vse brez pomena! Nekaj časa se bova držala, potem bo pa spet vse pri starem. To so same šale!

Slavka. Treba bi ne bilo teh neumnosti.

Vinko. (Jo objame.) Ali si huda, nevestica moja? Za kazen mi daš poljubček, kajne? (Jo poljubi).

Slavka. Ali že veš? Gosta imamo.

Vinko. Kakšnega gosta?

Slavka. Pravi, da je Rus. (Se sliši kašljanje in koraki.) Oh, papa gre! Vinko, beži, da te ne dobi tukaj.

Vinko. Jaz ne grem nikamor.

Slavka. Vsekako beži! — Ali pa skrij se! Papa je še jezen naté; če te dobi tu, ga boš še bolj razdražil! (Odgrne naslonjač.) Tu sem sedi, in jaz te zakrijem. Papa gotovo spet takoj odide k svojemu gostu.

Vinko. No, če že mora biti po tvojem — pa naj bo. (Sede. Slavka ga zakrije z velikim pogrinalom).

10. prizor.

Prejšnja. Koprivar, pozneje Uzmovič.

Koprivar. (Pride z desne.) Slavka, kje pa je tista knjiga?

Slavka. Katera knjiga?

Koprivar. (Išče po omari.) Neko rusko knjigo sem imel — ali kje je, kje je! (Premetava semintja in jezen vrže eno knjigo v Vinkota na naslonjaču. Ta zajechi — Koprivar išče dalje.) To je več kot čudno — ni je in je ni!

Uzmovič. (Pride z desne. Med vratmi zase.) Prazen pa res ne grem od tod. (Glasneje.) Ne trudite se, gospod Koprivar! Pa jutri pregledamo tisto knjigo. Danes sem že itak močno utrujen. Prosil bi Vas, če mi morete prepustiti eno sobo, vsaj za danes; jutri si poiščem v hôtelu.

Koprivar. To se razume! Rad, srčno rad Vam postrežem. Prosim kar tule notri. (Ga vleče proti levi).

Uzmovič. Preprijazni ste, gospod, preprijazni!

Koprivar. O, prosim, prosim. Le dobro se odpočijte! (Uzmovič odide na levo).

11. prizor.

Prejšnji brez Uzmoviča.

Slavka. Papa, čemu se toliko trudiš s tem čudnim tujcem? Jaz ga ne čislam prav mnogo.

Koprivar. Slavka, ne govori tako! Saj je vendar Rus in kot takega ga moramo najbolje pogostiti. Bodi prijazna ž njim. Kakor sem že rekel: Rus je in nemara še bogat. Pomisli malo — takega zeta bi se jaz ne branil . . .

Vinko. (Pokuka izza zagrinjala. Kaj pravite? (Se skrije).

Koprivar. Kaj si rekla?

Slavka. Nič, nič!

Koprivar. Torej premišluj o tem. Zdaj pojdi in mi pripravi čaj v vrtno utico.

Slavka. Papa, ne sili mi družega — ti veš, jaz ljubim Vinkota — samo njega!

Koprivar. Molči in pojdi! Doktor je japanofil! Jaz nočem več slišati o njem. Razumeš? Zdaj pojdi! (Slavka žalostno odide na desno.) Fini mož je ta Feodor — kako se že piše — Jermov, da. Mnogo izkušen je — sploh mož na svojem mestu! (Hodi semintja).

12. prizor.

Koprivar. Uzmovič. Vinko.

Uzmovič. (Se vrne brez klobuka.) Oprostite. gospod Koprivar, eno majhno, prav majhno prošnjo bi imel do Vas, pa bojim se, da bi Vas žalil.

Koprivar. Kar govorite, brez obotavljanja!

Uzmovič. Prosil bi Vas, če bi mi zapupali par desetakov na posodo. Pošel mi je namreč ves denar. V par dneh ga dobim z doma in takrat Vam povrnem in poplačam vse.

Vinko. (Izpod zagrinjala.) Aha, suh je!

Koprivar. Iz srca rad Vam posodim. Koliko pa želite?

Uzmovič. Kakih sto kron bi Vas prosil.

Vinko. (Pokuka.) Samo sto? (Kuka dalje.)

Koprivar. (Vzame listnico iz omare.) Dvesto ali tudi še več Vam dam, če želite? Vem, da ste poštenjak. In Rus — oh . . .

Uzmovič. Tu notri, v omari imate denar?

Koprivar. Da. Zakaj se čudite?

Uzmovič. Nič, nič — mislim le — če se ne bojite tatov?

Koprivar. Ne. Jaz računam vedno na poštene ljudi. Tukaj, gospod Jermov, sto kron. (Mu dá bankovec).

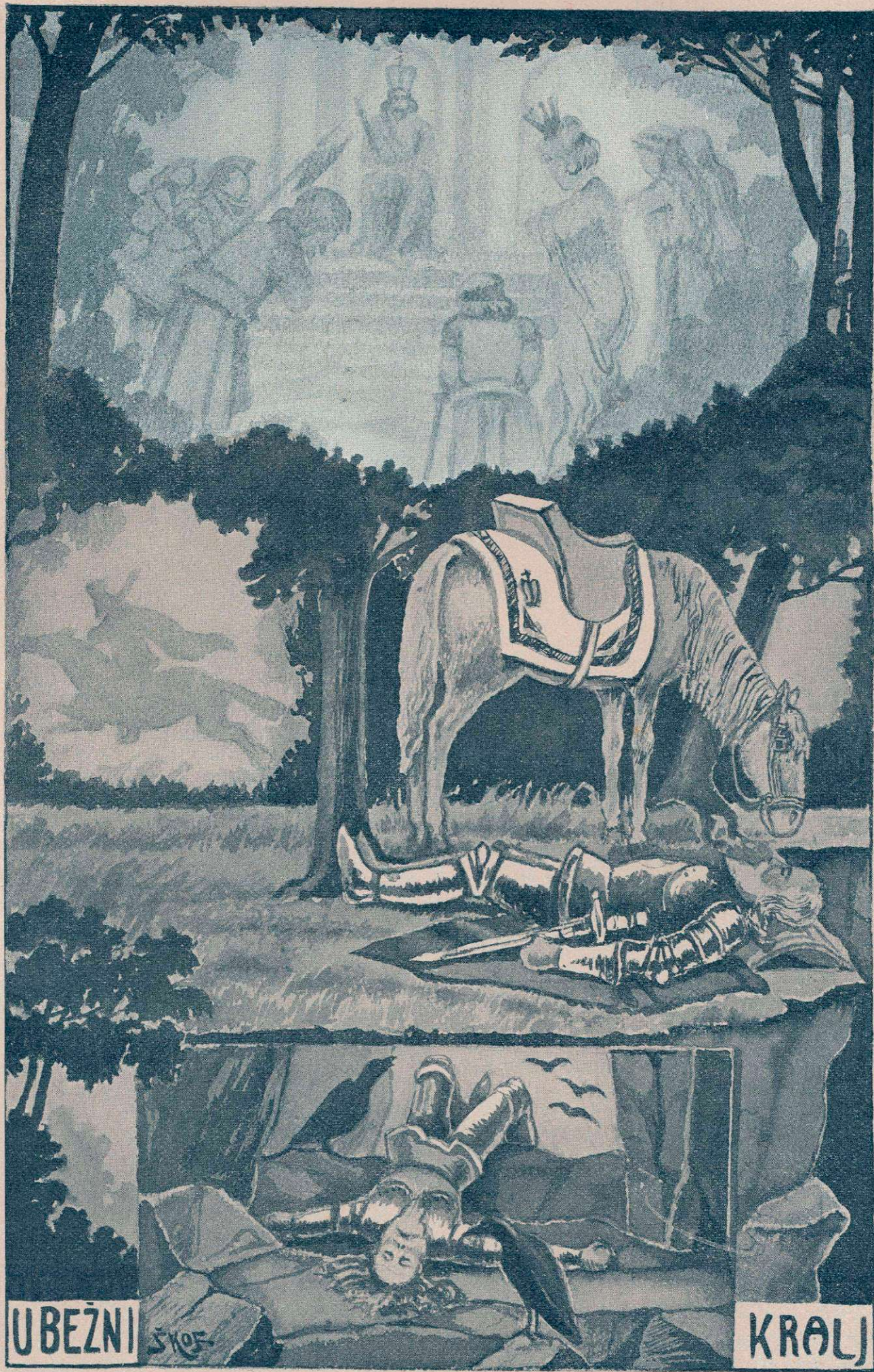
Uzmovič. Hvala, lepa hvala za toliko prijaznost!

Koprivar. (Spravi listnico v omaro.) Zdaj Vas nočem več motiti; grem na vrt na čašo čaja. Želite morda tudi Vi čašico?

Uzmovič. Ljubo mi bode, da.

Koprivar. Takoj ga dobite. — Dobro se odpočijte! (Odide na desno).

Uzmovič. No, ta človek je zares lahkoveren! Bog daj mnogo takih! (Spravlja bankovec.) Jaz ne bom prav nič jezen. Na upanje lehkovernih se smejo zidati hiše!

UBEŽNI

SKOF

KRALJ

13. prizor.

Uzmovič. Pavlinka. Vinko.

Pavlinka. (Prinese čaj.) Tukaj je čaj, prosim. (Postavi na mizo).

Uzmovič. Pridna ste, gospodična — Pavlinka, kaj ne? Ali sem se prav spomnil?

Pavlinka. Prav. Kako pa naj Vas jaz kličem, če smem vedeti?

Uzmovič. Recite mi Teodor, ne — Feodor me kličite. (Meša čaj).

Pavlinka. Ali ostanete dalje časa pri nas?

Uzmovič. Sam še ne vem, koliko časa. Bržčas par dni. (Zase.) Dokler bo kazalo. (Pije.)

Pavlinka. Ali vam ugaja čaj?

Uzmovič. Gotovo. Doma v Rusiji sem ga mnogo izpil. (Zase.) Ta bo že tudi verjela.

Pavlinka. Vi ste iz Rusije — tako?

Uzmovič. Da, gospodična. (Ogleduje žličico.) In kakor Vam je morda znano, izpijejo Rusi največ čaja med vsemi narodi sveta. Navada pa je tam, da pri čaju rabijo vedno le srebrne žličke.

Pavlinka. Saj jih imamo pri nas tudi — še cel ducat jih imamo — pa imajo gospodična nekje spravljene. Ako želite Vam poiščem srebrno?

Uzmovič. Ne, ni treba. (Zase.) Jih bom že sam poiskal. (Vstane.) Kakor ste mi že pravila — imate toraj ženina izbranega. Gotovo se mislite kmalu omožiti?

Pavlinka. Da, pred pustom, če ne prej.

Uzmovič. To je prav, to je lepo! Ali je fant varčen? Ali imata kaj prihranjenega?

Pavlinka. Imava nekaj, da.

Uzmovič. To je prav, to je lepo! (Zase.) Posebno zame. (Glasneje.) Kajne, ko se vzameta, dvigneta denar iz hranilnice in si kupita lepo pohištvo?

Pavlinka. Iz hranilnice denarja še jemati ne bo treba, toliko imam že v kovčegu pripravljenega.

Uzmovič. Tako, tako! To je prav lepo. Pa kar v kovčegu imate denar? To je nevarno, lahko ste okradeni. Kje pa imate kovčeg?

Pavlinka. Da bi bila okradena? Te skrbi pa nimam! Kovčeg je zaklenjen in je v moji sobi, ki je tudi zaklenjena. Sem čisto brez skrbi! Moj Bog koliko časa sem se zamudila — ne zamerite, moram v kuhinjo. (Odide na desno).

Uzmovič. (Stopi za njo do vrat.) Izvedel sem, kar sem želel. V kovčegu ima denar. To je smola. Kovčeg je zaklenjen v zaklenjeni sobi. Kaj storiti? A, pa porabim to ob drugi priložnosti.

14. prizor.

Uzmovič. Vinko. Slavka.

Vinko. (Se je medtem previdno dvignil iz naslonjača in stopil k zadnjim vratom.) Sluga sem, gospod Rus!

Uzmovič. (Zase.) Vrag te vzemi! (Glasneje.) Ni mi čast Vas poznati. (Zase.) Kdaj ga je zlodej prinesel?

Vinko. Nič ne dé, če me tudi ne poznate — dovolj je, ako Vam povem, da sem jaz tudi Rus.

Uzmovič. (Zase.) Toliko kakor jaz.

Vinko. Zaželel sem Vas obiskati, da se malo pogovoriva v milem, domačem, ruskem jeziku.

Uzmovič. Zdaj nimam časa, pridite pozneje. Čez par ur če Vam bo drago. Torej pozneje, prosim! (Odide na levo).

Vinko. (Sam.) Aha, te že imam! Ne boš me ptiček! To je lopov, ne pa Rus! Opatovati ga hočem.

Slavka. (Pride z desne.) Vinko, moj dragi Vinko! (Se mu vrže na prsi).

Vinko. Kaj pa je vendar?

Slavka. Papa mi hoče na vsak način vsiliti tega Rusa. Jaz ga ne maram! Samo ti si moj, samo ti!

Vinko. (Jo poljubi.) Nič se ne boj, nikdar ne boš njegova. Jaz sam ga hočem izplačati — in sicer takoj. (Gre in sede nazaj v naslonjač.) Tako — zdaj me zakrij in potem odidi.

Slavka. Kaj hočeš s tem? (Ga zakrije.)

Vinko. To boš že videla. Pojdi. (Slavka odide na desno.)

Mal premor.

Uzmovič. (Pokuka izza vrat, potem vstopi.) Tla mi postajajo vroča, treba bo hitro na delo in potem izginiti. (Vzame listnico iz omare.) To mi je kar sam pripravil. Saj sem vendar eden izmed poštenih! Pa bi se mi ne zapalo! In vrhu tega sem še Rus! (Ogleduje listnico.) Rejena je še čutiti — moram pogledati, če se je izplačalo. Sedem še tudi lahko, saj je ta hiša jako gostoljubna. (Sede na naslonjač, ravno Vinkotu v naročje. Ta ga hitro objame čez prsi. Tat zakriči in se mu izkuša izviti. Listnica pade na tla).

Vinko. Ne boš mi ušel! Pomagajte, pomagajte!

15. prizor.

Prejšnja. Koprivar. Slavka, pozneje Mihael.

Koprivar. (Priteče z desne, za njim Slavka.) Kaj pa je — kaj je!? (Tat in Vinko se rujeta sem in tja).

Vinko. Tatu sem vjel!

Uzmovič. Napadel me je!

Vinko. Lopov!

Uzmovič. Pusti me, pusti me! (Se mu izvije in hoče uiti odzadaj.)

Mihael (Vstopi v tem hipu zadaj.) Aha, ali te imam! Ta je tisti! Ta mi je ukradel gumbe! Lopov, kje imaš gumbe!? (Ga pograbi za vrat in trese). Kje imaš moje gumbe a!?

Uzmovič. Jaz — jaz jih nimam. Pustite me! (Se mu hoče izviti).

Mihael. Ne boš! Poznam te, prav dobro te poznam!

Koprivar. Kaj pa imate pravzaprav? Jaz vas ne razumem.

Vinko. (Je pobral listnico.) Zasačil sem ga, ko Vam je hotel listnico ukrasti. (Mu dá listnico).

Koprivar. Ni mogoče!

Mihael. A — zdaj te imam! Kje imaš gumbe — a — kje jih imaš!? Aló, na policijo, tam se pomenimo! (Ga odtira skozi zadnja vrata).

16. prizor.

Koprivar. Vinko. Sla ka. Pavlinka.

Koprivar. Jej-jej, saj to ni mogoče, ni mogoče! To ni bil Rus! Rusi so vendar pošteni ljudje. Jej-jej, kako me je nafarbal — jej-jej!

Slavka. Papa, ali si še hud na Vinkota?

Vinko. Oprostite mi moje besede.

Koprivar. (Mu poda roko.) Tudi Vi mi ne zamerite. Izprevidel sem, da je najbolje biti samofil. Ta cigan mi je razdril vse simpatije do Rusov. Nič več nisem tako navdušen za nje.

Pavlinka. (Prinese par časopisov.) Tu so najnovejši časopisi. (Jih odda in odide na desno).

Koprivar. Daj, daj jih hitro sem. Kaj je že kaj z bitko pri Mukdenu? (Pogleda v časopis.) Rusi poraženi! Torej še to! Zdaj jih ne čislam več — nič več! Gospod doktor, oprostite mi tistih par besed, ki sem jih izgovoril v svoji navdušenosti. Za povračilo pa vzemite mojo najdražjo stvarco — Slavko.

Vinko. Živijo! (Objame Slavko).

Zastor pade.

IVAN KOŠTIAL (KOPER):

O SLOVENSКИH PRIIMKIH.

eseca februarja t. l. je priobčil pesnik in „jezikoslovec“, dvorni svetnik Christian Schneller v Inmostu knjižico ‚Innsbrucker Namenbuch‘ (Innsbruck, 1905, Wagner), ki obsega s kazalom vred 256 strani in stane 4 krone. Poleg nemških imen „razlaga“ Schneller tudi mnogo slovenskih, čeških, laških in nekaj mažarskih priimkov. A kako razlaga naše priimke! Visoko drži prapor, na katerem je geslo „Etymologia bovina“, in njegova knjiga nam je dokaz, da so diletanti v lingvistiki vsega zmožni. Dav. Trstenjak, Šembera in Topolovšek (ki je dokazoval pred dvajsetimi leti, da so slovenski jeziki najsorodnejši baskovščini!) so bili v primeri z omenjenim jezikoslovskim diletantom skoro nedolžni otročiči, kar se tiče etimoloških pregreh in zmot. V naslednjih vrsticah bomo videli, kako lepo zna Schneller, ta porednež, razložiti slovanske (in druge) priimke iz stare gorenje nemščine (stgn.), iz mažarščine, latinščine, češčine itd. Začnimo s slovenskimi, toda že vnaprej prosim: Risum teneatis!

Izmed 44 slovenskih rodbinskih imen jih tolmači gospod dvorni svetnik 20 iz stgn., 12 iz češčine, 2 iz mažarščine, druge iz latinščine itd.

Oglejmo si te prekrasne etimologije natančneje!

Schneller razlaga priimek

1. JEGLITSCH (beri Jeglič, na N., G. in Št.¹⁾ = primula) iz imena Jakob!

2. KLUN (N., Št.) iz grškega Νικηλαος!

¹⁾ S kraticami so označene slov. pokrajine, v katerih je dotični priimek običajen; N. = Notranjsko, G. = Gorenjsko, D. = Dolensko, Št. = Štajersko, K. = Koroško, Pr. = Primorsko.

3. WERGLES [beri Berglez, Št. = a) sitta europaea; b) tepec] iz Vergilius, na drugem mestu pa iz stgn. Warchilo!

4. BEZEK (beri Bezeg) iz stgn. Bezeco (od bad = boj!)

5. TOTSCHNIG (beri Točnik, D = komur je toča pobila pridelke) iz stgn. diutisc = naroden!

6. GAWEZ (Gavez, -es, Štaj. = rastlina symphytum) iz stgn. imena Gawiso!

7. KERNIC (beri Krnec, Dol. = nož za obrezovanje trt) iz stgn. Chernio!

8. GOLOB, GOLLOP, GALOB (G., D., Št., Pr.) iz stgn. Gudilub = Gottlieb!!

9. GRITSCH (beri Grič) iz stgn. Grisus!

10. LOTRITSCH (beri Lotrič, G. = mlad „loter“) iz „Lothar“!

11. KOKOLY (beri Kokelj, Štaj. = Kornraden) iz stgn. Chagilo!

12. LUGAR (beri Logar, G., N., D., Št., Pr.) iz stgn. Liudiger!

13. MALITSCH (beri Malič, v Ljubljani že v XVIII. stol.) iz stgn. Mahalizo!

14. MALLINA iz stgn. Madalo!

15. MAK (K.) iz stgn. Mago!

16. MACKOWITZ (beri Makovec, D., N., Št., Pr., K) iz stgn. Mag.

17. MUSEG (beri Mozeg, -ek, Št. = Mark) iz stgn. Mozico, na drugem mestu iz Mushake = trgovec z zelenjavo!!

18. OGRINC (Dol., Notr.) iz stgn. imena Otgar!! Schneller bere namreč naš c za k ter smatra „Ogrink“ za patronymikon iz Otgar! Pripustil je še svoje „strokovnjaško“ mnenje, da je to ime v najožji zvezi z imenom Ottakring!

19. STREL, STRELE (že l. 1560. pri Škofji Loki) iz stgn. Strello!

20. TESAR (v Ljubljani) iz stgn. Teshari!

21. WAPPITSCH (očividno slov.) iz stgn. Vadiperht!

23. WARITSCH (beri Barič, Pr., D. = Barbarin sin; v Beli Krajini kličejo Barbaro „Bare“) iz stgn. Warizo!

24. LUTSCHOUNIGG (beri Lučovnik, K., morda od glag. lučati?) „zu slavisch luza, Moor, Sumpf“ !!

25. RAGONIG (beri Rákovnik, Št.) iz italijanščine ronconi!

26. PLIESNIK (Št., K.) „czech. plesník Teichmeister“ !! Kje?

27. PREDAN (poleg Prodan) „von einem Orte Pietra, mundartlich Preda“! (bajena južnem Tirolskem).

28. LÖSCHNIG (beri Lešnik, Št.) „zu slavisch les, leschan, Wald“, (!) na drugem mestu pa pravi „aus d. Ortsnamen Lessnig in Kärnten“!

29. AUERNIG (beri Avornik, t. j. Javornik, Št., G.) in AUSSENIGG (beri Ovsenik, na D. in G. Avsenik; na G. že l. 1588.) „wohl von südslav. Ortschaften wie Obornach, Oscinic (sic)“!

Brez filološkega znanja se lahko spozna, da je napravljen prvi priimek iz besede javor, drugi pa iz besede oves.

30. REPESCHITZ (prim. Repuš, Pr., Repovš, -ovž na D. in Št.). Schneller to razlaga iz „Repcice, Ortschaften in Böhmen“!

31. „SUSTERSIC“ [tako piše Schneller] „czech.“! Češkega ni nič na priimku Šušteršič, temuč ta beseda je zmanjšana iz „šustar“ = črevljar.

32. GLADNIG (beri Gladnik), „czech. hladnik, Polierer“ !!

33. MAČEK (N., Št., G., na G. že l. 1630.): „Mohn, czech. maček“ !!

34. JARTSCHITSCH (beri Jarčič, Št. = mlad jarec), „czech. jarec, Gerste“! O, jarčič Schneller!

35. HLADÈ (Št., G.) „czech. hladky, glatt, hübsch“!

36. PLESCHKO (beri Pleško, Primorsko) „czech. plesko, plattfüßig“!

37. LASCHAN (beri Lašan, t. j. Laščan, mož iz Velikih Lašč, Dolenj.) iz madž. lassen = počasi!!

38. KORUN (= krompir; priimek K. so imeli v Poljanah na G. že l. 1560., dandanes na Št.) iz madž. kórun = zgodaj!!

39. ACHTSCHIN (beri Ahčin, G., D. iz Ahec = Achatius) to razlaga naš etimolog iz n. achtzehn!!

40. PETEK (D., G., Št., na G. že l. 1586.; prim. nemški priimek Freytag!) „czech. petak, Fünfkreuzerstück“!

41. DOUJAK (na Kranjskem priimek Dovjak, na Št. Dívjak = Wilder), „czech. dojak, Milchtopf“ !!

42. KOSITZ (beri Kosec, Št.; prim. nemški priimek Mahder = kosec!) „za czech. kosa, kosicka, Sense“!

43. KERCHLANGO (beri Krhljanko, Štaj., = a) neka vrsta jabolka, b) Würfelrübe.) Naš jezikoslovni dojenček modruje o tem imenu na strani 215. takole: „Seltsamer Name! Möglicherweise steckt in Kerch der alte Name Gericho, Kericho“ [zakaj ne Jericho, g. dv. svetnik? To bi bilo še krasnejše!] „und steht - lango für - ling, also ein Patronymikum“. Kaj hočemo še več?

44. OMELKO (na Kor. v čisto slovenskih vaseh) „czech. omelka, Breimühle“!

Zdaj pa, ko nas je poučil, da smo slavizirani Germani, Madžarji, Rimljani in Grki, oziroma poslovenjeni češki priseljenci, — zdaj se obrnimo k češkimi priimkom! Razlaga jih ravno tako sijajno in z lahkoto kakor slovenske. Schneller razlaga priimek

1. LICHÝ (= nepristen, kriv) iz lat. imena Eligius!

2. TICHÝ (= tih) iz gršk. ἤσυχτος!!

3. PETERZELKA (beri Petrželka, = peteršiljček) iz imena Petrus, ozir. Πέτρος!

4. PROKSCH (beri Prokš, menda hypokorist. od Prokop) iz stgn. Brog!

5. BALCAR (= Baltazar) iz stgn. Baldegar! Naš amatêr bere namreč zopet c kakor k: Balkar, kakor je bral Ogrink!

6. LEDWINA (= obist) iz stgn. imena Leduin!

7. MAREK, MARESCH (beri Mareš = Marko) iz stgn. Mariho!

8. MAKOWITZKA (beri Makovička = makova glavica) iz stgn. Mago!

9. NOSEK (= nosek, majhen nos) iz stgn. Nozico!

10. UHLÍK (= košček oglja) iz stgn. Udalico!

11. KOMAREK (= komarček) „czech. komora, Kammer“ !!

12. HRUCIZ¹⁾ in HRUZA (prvi priimek neumljiv, drugi = Groza). Ta dva je postavil pod „Birnbäum“; seveda, kdor nima slutnje o glasoslovju, temu se zdi vseeno, Hruška ali Hruza.

13. KLONČEK (= fantiček) „czech. klocek, kurzer Mantel“!

14. VACEK (hypokorist. od Vácslav) „czech. vacek, Tasche, Felleisen“. Tu je zopet zamenjal „váček“ in „Vacek“.

¹⁾ Morda je našel tiskano Hrnčíř (Hrnčír) = Lončar.

15. SOUKUP (= mešetar, posredovavec) iz n. Saukopf!!

16. JILEK (= a) ljuljka, b) Eligij ali Egidij, Ilj) iz lat. Julius.

17. MIKSCHIK (beri Mikšik, = Miklavžek) iz hebr. Michael!

18. KALOUS (= skovir, čuk,) iz grškega Νικόλαος!!

19. PERINKA (č. Peřinka = blazina) iz gršk. Πέρινκα!

20. PECHANDA (po mnenju nekaterih je to hypokoristikon imena Petz) iz stgn. Piccant!

21. TAUSCHKA (beri Touška; pomen?) iz stgn. Thiudico!! na drugem mestu pa iz nemškega glagola tauschen!

22. KALUSCHKE (Kaloušek, Kaluš = čuk, skovir) iz stgn. Chazili!! Kako bi to bilo sploh po glasovih mogoče?

23. KOLLUSCHEK (beri Holoušek = ljubljencek) Schneller: „czech. holecek, liebes Kind“!

24. BUCHAČEK (blebetavec) iz buk (= bukev)!

25. BUCEK (= človek z okroglim obličjem) iz buk (= bukev)!

26. BOHUNEK (hypokor. iz imena Bohuslav). „czech. bochánek, Laib Brot“!!

Ubogi Čehi imajo torej po milosti gospoda dvornega svetnika, pesnika in etimologa nekatere priimke še iz tiste dōbe, ko so govorili edinole latinsko, grško, staronemško ali pa tisto „pristno“ „staro češčino“, iz katere jemlje naš diletantič svoje etimologije.

Kako izboren germanist je naš inšpruški slavist, nam kaže s tem, da razlaga priimek:

1. BÖCKLE in BECLIN (= kozliček) iz Bücken, backen!

2. SIMMERLE (= Simonček) iz stgn. Sigimar!

3. SCHWAGER (v jez planinskih Nemcev = planšar) navaja pod zaglavjem „Verwandtschaft“, meneč, da je = svak!

4. FOHN (ponem. nejasen), razlaga iz gotskega fon = ogenj!

5. THUILE in

6. THEMILLE (oboje francoski!?) smatra za nemška priimka, nastala iz — Tullius!!

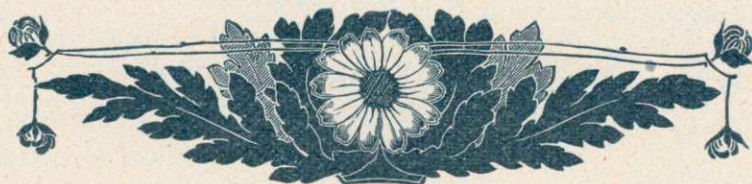
7. STENZL (hypokor. iz Constantius ali -ia) izvaja iz slav. imena Stanislav!!

8. SCHÖNETT (pomen?) iz fran. ženskega imena Jeannette = Ivanka!

9. MANASSER iz hebr. imena Manasse. V resnici tiči v drugem delu glagol essen, v prvem skoro gotovo man ali magn = Mohn, mak.)

10. STAUDIGL (Stau = grm, Igel = jež) iz gotskega glagol stautan = stoßen! Torej še tega ne ve, da bi morala beseda imeti sičnik nam. gotskega zobnika in pa dolg o namestu gotskega au!

Germanistika ne bo preponosna na tako „odličnega“ zastopnika. Zakaj silijo takšni znanstveni novinci med strokovnjake? Omeniti hočem še to, da bodo imeli tudi romanisti marsikaj ugovarjati, če bo vzel sploh kateri po nesrečnem naključju Schnellerjevo knjigo v roke. Laški priimek Pagnusat tolmači Schneller takole: panno = sukno, usatto = škorenj, torej = suknen škorenj! (na tak način pa ne sestavljajo Italijani samostalnikov!) Priimek Dante, meni naš filologuh, je morebiti iz nemškega (stgn.) debla Dand! Nihče mu ne bo verjel, da je priimek Sentobe (na Tirolskem) mažarski, in sicer iz szent (= svet) in Tobe (= Tobija), torej = Št. Tobija! — Takih vzgledov bi se lahko navedlo še več. Ako vzame to knjigo v roko lingvist, napravi nanj skoro tak vtisk kot kakšen šaljiv list; če jo pa bere laik, ki nima svoje sodbe o teh rečeh, bo sprejel razne večje ali manjše zmote za resnice ter si jih bo zapomnil kot evangelij; in tako bo knjiga celo naravnost škodila.

AVG. ŽIGON:

„LÉL — MOJ KERMAR...“

(KONEC.)

III.

rimerjati bi hotel stike te elegije s poprejšnjimi pesnimi, ki jih je Prešeren zložil tudi Čopu v spomin. Pokazal bi rad, kako je iz njih naša elegija nastajala in nastala v času desetih let, kako so one bile res nekake faze njene.

1. Čop je umrl 6. julija leta 1835. In že 18. julija prinese „Illyr. Blatt“ ljubljanski v štev. 29. dve nemški obsmrtnici: Franz von Hermannthal - ovo kot I., A. Laschan - ovo kot II. na isti strani koj za prvo; v naslednem listu pa izide (III. Bl. Nr. 30.) v soboto 25. julija 1835 nemška Prešernova kot III. in zadnja vtem troštevilmnem ciklu Čopu na grob, tri tedne komaj po prijateljevi smrti. In to elegijo naj ponatisnem celo.

Dem Andenken
des

k. k. Lyceal-Bibliothekars in Laibach,

MATIAS ZHOP.

III.

Ὅν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν ἀποθνήσκει νεός.

Brunk: poetae Gnomici.

„Jung stirbt der, den die Himmelmächte lieben“,
Der Spruch, mein Freund! hat sich an Dir bewähret,
Stand in den blassen Zügen Dir geschrieben;
Denn heiter war Dein Antlitz, wie verkläret,
Dein Mund, der lächelte, als wollt' er sagen:
Aus ist der Kampf, der lang genug gewähret.

So fand ich Dich, als ich vom Schmerz getragen,
Zu Dir geeilet auf die Schreckenskunde,
Daß aufgehört des Freundes Herz zu schlagen;
Und wie sie brennt, und brennen wird die Wunde,
Gelinder werden ihre glüh'nden Qualen,
Wenn ich erwäge Deine letzte Stunde.

Der milden Abendsonne kühl're Strahlen
Vergoldeten den grünen Schmuck der Aue,
Im Hintergrunde schautest Du die kahlen

Giganten Oberkrains mit kühnem Baue,
Rings um Dich rauschten sanft der Save Wellen,
Die Dir zu sprechen schienen: uns vertraue;
Ob Deinem Haupte segelten die schnellen
Weißflöck'gen Wolken hin; der Freud' erschlossen
Fing an die Brust von heh'rer Lust zu schwellen.
Nicht ahntest Du, daß Deine Bahn beschlossen,
Der Weltgeist sandte aus der lichten Halle
Dich abzurufen zu des Lichtsgenossen
Den Genius ab; im hellesten Krystalle
Der reinsten Woge löscht' er aus den Funken,
Auf daß er rein zurück zum Urlicht walle.
Du schiedest von der Welt begeistrungstrunken,
In voller Kraft, hast nicht den Schmerz gefühlet,
Zu seh'n die Deinigen in Gram versunken.

Die heiße Stirne ist nun abgekühlet,
Von keinem Zweifel wird die Brust durchzogen,
Sie wird von Reu' und Schmerz nicht mehr durchwühlet.

Du wist nicht mehr von Hoffnungen belogen,
Von Wünschen, die so süß das Herz durchschauern,
Uns zu verlocken in des Abgrunds Wogen! —

Nicht Du, mein Freund, nur wir sind zu bedauern,
Dein theures Vaterland ist zu beklagen,
Die Jünger, die am Grab des Meisters trauern.
Welch herrlichen Gewinn hätt' er getragen,
Des Wissens reichster Schatz, der nun verschlossen,
Dem Vaterland, der Welt in künft'gen Tagen!

Es trieb Dich ewig vorwärts, unverdrossen
Hast Du gekämpft, bis Du den Sieg errungen,
Bis sich des Lichtes Pforte aufgeschlossen.
Dir waren heimisch unsres Welttheils Zungen:
Was Hellas, Rom Unsterbliches geschrieben,
Des Britten Lied Begeistertes gesungen,
Der Lusitanier, Spanier heiß im Lieben,
Der Italiener, Deutsche und Franzose
Geschaffen von der innern Gluth getrieben,
Das sprach zu Dir im lieblichen Gekose
Der Muttersprache. Im sarmat'schen Norden,
Wohin gerufen Dich des Schicksals Loose,
Hast Du gelauscht des Mickiewicz Accorden,
Und was der Tscheche, Serbe und der Russe
Ans Licht gefördert, ist Dir kund geworden.
Mnemosyne hat Dich mit ihrem Kusse
Geweiht zu des Vaterlandes Frommen,
Um auszuspenden von dem Ueberflusse;

Nun hat der Tod von uns Dich weggenommen,
Wir sah'n die Saat so herrlich sich gestalten,
Der wahre Ernte Tag, er wird nicht kommen!
Das ist's, warum wir des Geschickes Walten
Verklagen, das so früh Dich uns entrücket,
Warum wir weinend uns're Hände falten. —

Ich weiß, Du standest einsam, unbeglücket,
Daß Dir, wie mir, nicht Ruhe ward hienieden,
Daß Dich im kühlen Haus kein Gram mehr drücket.
Ich gönne Dir den tiefen, sel'gen Frieden;
Doch werd' ich, bis sie mich zu Grabe tragen,
Daß Du, mein Theuerster! so früh geschieden,
Daß Du mir wardst so früh entrissen, klagen.

Dr. Prešeren.

Natisnil ni Prešeren kesneje te pesni nikoli več, pač pa jo je l. 1846. bil za tisek že določil. Poezija cenzurni rokopis Rudolfski jo ima namreč v „Namečku nemških in ponemčenih poezij“ na str. 186.—189. Tam stojé v zadnjih dveh tercinah nekateri popravki, in sicer: namestu „Dass Dir, wie mir, nicht Ruhe ward hienieden“ stoji „... kein Glück war hier beschieden“; namestu „im kühlen Haus kein Gram...“ stoji: „im stillen Haus kein Leid...“; namestu: „den tiefen, sel'gen Frieden“ stoji: „den tiefen, ew'gen Frieden“. Sicer je vse enako tu in tam. Ker je Prešeren izpustil kesneje iz „Poezija“ svoje nemške pesni, ni prišla naša do natiska: Blaznikove tiskarne rokopis nima več „Namečka“. Ohranil pa se nam je te pesni še en prepis v literarni zpuščini pesnikovi pod točko 26, a ne njegove, ampak tuje roke prepis; v njem so že vsprejeti vsi omenjeni popravki „Namečka“. Prepis kaže ponekod popravljajoče pero Prešernovo, ki pa je izboljševalo le pisne pomote, in le v predzadnji tercini prečrtalo besedi teksta: „nur Gram...“, a nad njo delo: „kein Glück“.

Ponatisnil sem pesem dobesedno, kakor je izšla prvič; kar sem tu dodal jaz, so le premori med odmerjenimi skupinami tercini; a to ni brez dobrega razloga.

Ima namreč tudi ta posmrtnica svojo arhitektonsko misel.

Vsa šteje 24 tercini; deli se pa najprej na pol in pol v dva enaka dela, ki jih imenujmo prvo in drugo polovico. In tedaj

lahko izrazimo umetnine arhitektonsko idejo tako-le:

Prva polovica:	
Uvod (ekspozicija):	
Tercini	1. } U)
	2. } U)
	*
I. del. Prehod:	
Tercini	3. } a)
	4. } a)
II. del. Jedrišče:	
Tercine	5. } b)
	6. } b)
	7. } b)
	8. } b)
	9. } b)
	10. } b)
III. del. Sklep:	
Tercini	11. } c)
	12. } —
Druga polovica: *	
I. del. Prehod:	
Tercini	13. } α)
	14. } α)
II. del. Jedrišče:	
Tercine	15. } β)
	16. } β)
	17. } β)
	18. } β)
	19. } β)
	20. } β)
III. del. Sklep:	
Tercini	21. } γ)
	22. } —
	*
Konec (koda):	
Tercini	23. } K)
	24. } K)

In po teh arhitektonskih odstavkih sem gori že ponatisnil pesem, dasi teh oddelkov ni ne v prvem natisku ne v rokopisih; a hotel sem s tem pokazati že tam umetnine notranjo sestavo... Na dveh mestih ima sicer že Prešeren sam znamenje, ki pomeni neki presledek: na koncu prve polovice in pa za 22. tercino stoji pomišljaj; in glej, ravno tam se iztekajo najvažnejši deli arhitektonski. Prešeren je tedaj sam izrazil na tistih mestih to misel, ki sem jo tu jaz z bolj vidljivimi presledki, a poet z neznatnejšim izrazilom, s presledno črtico. In ravno te so mi bile prvi kazalec, ključ do čudovite arhitektonske ideje v pesni.

Poglobimo se vanjo!

Če si vzamemo obliko tercine za merilno enoto, tedaj šteje „uvod“ dve taki; ti dve združi pa poet še spet v eno, a višje vrste celoto. To imenujmo „stavek!“

In kakor „uvod“, tako obsega tudi „koniec“ dve tercini, tedaj tudi en „stavek“: na obeh koncih enako po eden! Oba stojita pa izven notranje kompozicije, kot nekak prolog in epilog vsemu ostalemu.

In kar imamo sedaj med tema obema, to sta si dva strogo enaka dela po svoji strukturi. Vzemimo si vsakega zase! Ako nam je dvojica tercina „stavek“, tedaj ima v prvem „jedrišču“ tri stavke, a ta osredni odlomek pred sabo enega in za sabo tudi enega, za prehod in sklep. Ta tridelna figura se v drugem delu ponovi. Slika bi bila torej ta:

Uvod: 1 stavek.

Prva polovica: $a) = 1$ stavek;
 $b) = 3$ stavki;
 $c) = 1$ stavek.

*

Druga polovica: $\alpha) = 1$ stavek;
 $\beta) = 3$ stavki;
 $\gamma) = 1$ stavek.

Konec: 1 stavek.

Torej popolna čista simetrija!

Delí se celota tako v te dele po vsebini posamnih skupin, po misli dotičnih odstavkov. Veže in edini jih pa vnanje formalni princip simetrije v enoto, v notranjem pa — ideja kontrasta. Kako to?

Pesnik prične elegijo s tistim hipom iz svojega življenja, ko je ugledal mrtvo truplo prijateljevo. „Shitel sem k tebi o novici grozni, da nehala prijatelja srce je bítí...“ In ta pogled mu je stal ves čas poslej v ospredju duše ter silil kot prvi na dan in hotel si besede. Bil je to za prijatelje strašen dogodek, ki so ga doživeli s to Čopovo smrtjo. In Prešeren sam je tedaj jokal ko dete. In kaj bi ne! Saj je bila to skorajda največa nesreča vsega njegovega življenja. A glej, kako gleda poet ta dogodek se stališča pokojnega mu prijatelja? Kljubu globoki in še krvaveči rani, ki jo je poetu zadalo, blagruje prijatelja ob tem njegovem

doživljaju, šteje mu ga v srečo — ob veri v višje življenje in Praluč nad nami.

„In kakor skli in bo skelela rana, shladi mi žgoče bolečine njene, če prav premislim tvojo zadnjo uro“.

„Večernega že solnca milši žarki — zlatili so zelenolepe loge; v dnu zad gorenjske velikane sive si gledal — in njih sklad mogočni; okoli tebe Save so valovi šumeli krotko, češ: nam le zaupaj; nad glavo tvojo jadrati so hitri oblaki beloruni; radosti vsa odprta vskipevala so prsa ti slasti visoke. Nič nisi slutil, da je tvoja pot skončana. Duh-gospodar sveta pa že iz svetle veže bil genija je odposlal, da odpokliče te k drugovom luči; v kristalu svetlem — valov je najčistejših vgasnil iskro, da čista romaj spet k Praluči večni... Ti ločil si se od sveta ves poln radosti, in v polni moči, nisi čutil boli, da gledal svoje potopljene bi v bridkosti...“

„Zdaj čelo vroče se je ohladilo, in prsi ti ne režejo več dvomi, in kes in bol po njih ti več ne orje. Ne lažejo se več ti upi, želje, ki srca nam pretresajo presladko, da v brezna nas premamijo valove.“ —

Dotu prvi del. Oni svetu strašni dogodek nagle in nepričakovane smrti izkuša poet naslikati kot lep in veličasten doživljaj za Čopa, in kot srečo le in dobroto zanj! Češ, zate ni bila to nikaka nesreča, ampak celo sreča. Povzročil je tebi ta dogodek čist povratek k Praluči, in skončal ti z lahko in lepo smrtjo to življenje na tem svetu, ki ni nobena sreča... Tu nam je od boja čelo vroče... tu lažejo se upi nam in želje, „ki srca nam pretresajo tak' sladko, da v brezna nas premamijo valove...“ Nič nisi pravzaprav ti izgubil s to uro... ampak pridobil celó mnogo. Tako ti! A — mi? Mi, ki smo ostali tu za tabo na tvojem grobu? Glej, mi smo izgubili tisto uro pa neprecenljivo, nenadomestljivo dosti: vsi, prijatelj tvoj, in domovina tvoja, in učenci! „Ne ti, le mí, prijatelj, vredni smo obžalovanja...“

Ta oddelek tvori tedaj kontrast k prvi polovici; a ta kontrast je ravno obenem tudi prehod in veže prvo polovico z drugo.

In sedaj sledi utemeljevanje te poprejšnje trditve. Za kaj te je nam tolika škoda?

„Kak čudovit dobiček bi donašal — zaklad najbogatejši znanja, ki je zdaj zaklenjen, — domovju, svetu v dneh bodočih...“

„Miru ti dalo ni, nevtrujen si se boril, da zmago si priboril, da luči so se ti odprla vrata...“

In kaj je bilo posledica tega? Znal je — 13 jezikov in njih literarna dela vsa...

...Kar je slavnih, velikih del umetnosti v jezikih staroklasičnih: latinskem in grškem, kar v germanskih: nemškem in britskem (to je, angleškem), kar v jezikih romanskih: luzitanskem (t. j. portugalskem)¹⁾, španskem, laškem in francoskem, kar v slovanskih: poljskem, češkem, srbskem in ruskem, ... vse je poznal, kot da so pisani v domačem materinskem govoru njegovem. Kaj bi imela domovina, kaj mi od tega koristi!... „A zdaj te vgrabila nam smrt je...“

Do tu drugi del. In zdaj sledi še sklepna misel poetova v „koncu“ *K*): Privoščim to in vso ti srečo, privoščim — mir v grobu, prijatelj, ker to življenje ni sreča, in posebno ni to bilo tvoje: „saj vem, da stal samotni si, brez sreče...“ Privoščim ti jo vso, ki ti je došla ob tisti za nas tako nesrečni uri... Vendar, da te nam je vzelo tako zgodaj, to je škoda nam, domovini, svetu; in govoril bom zato do groba: žal, da te nam je vzelo tako zgodaj!... Tako l. 1835.

Toda, kaj pa hoče vse to oni slovenski elegiji o Čopu iz l. 1845. ali 1846.?

Naglasiti mi je tu dvoje. Posebej naj opozorim na temeljni princip vse arhitektonike v ti pesni, ki ga imata oba ta dva dela: $a + b + c$, in: $\alpha + \beta + \gamma$. Tu obsega vsaki prvi del (a in α) po dvoje tercina v enem; vsaki drugi del (b in β) po njih šestero, tedaj trikrat po dvoje ali trikrat po toliko, kakor prvi del; a vsaki tretji del (c in γ) pa spet po dvoje, tedaj po toliko, kakor prvi del, ki oba vkup oklepata kot pričetek in

¹⁾ Luzitanija, starorimska provinca v Španiji. Obsegala je južnozahodni del dežele, skorajda ves svet današnje Portugalske. Danes je to le staro ime za portugalsko ozemlje. *Pis.*

sklep oni trikrat večji odstavek v sredi, — „jedrišče“. Pesem ima tedaj strogo simetrično dve jedrišči, ki ju objema vsako po dvoje tercina. Ta ideja oklepanja neke glavne sredine se v druge polovice jedrišču samem pokaže še enkrat; tu našteva poet Čopovo veliko jezikoznanstvo v srednjih štirih tercinah (16. do vštete 19.); a 15. in 20. tercina oklepata te štiri kot prva in zadnja vsega „jedrišča“. In še enkrat isto! Glavni del vse pesni tvorita ravno onadva dela: $a + b + c$ in $\alpha + \beta + \gamma$; a ta dva objema spet spredaj in zadej ter ju s tem označi kot eno notranjo celoto po dvoje kitic kot „uvod“ *U*) in „konec“ *K*). Kako čudovito prepleta pesen ta motiv! Ali pa ne poznamo že nekaj enakega od drugod? V slovenski nagrobniči Čopu smo videli, da šteje nje „sredina“ trikrat po toliko distihov, kakor prolog in epilog vsaki zase, ki jih imata spet vsaki pa po enako število: po tri; recimo, da je tam prolog sam zase „stavek“, tedaj ima nasredni del tri „stavke“, a epilog spet enega, kakor prolog. Ta dva pa oklepata skupno — („kot okvir sliko“) — glavni del pesni (njeno sredino), ki leži strogo med njima obema. Dasi ima v slovenski pesni „stavek“ sam po tri merilne enote (tri distihe), a v nemški po dve (dve tercini), ni konpozicijska ideja sama, ni formalni princip sam na sebi nič drugačen tu ko tam. In tu in tam leži v umetnini stroga simetrija: v nemški veže obe polovici njeni, v slovenski pa dvigne oni o smi distih ime „Čop!“ na jasen piedestal. Pesni ste si tedaj v arhitektonskih principih globoko sorodni! In že leta 1835. jih imamo v nemški pesni iste tri konpozicijske ideje, ki so se nam odkrile kesneje l. 1845. v slovenski posmrtnici Čopovi, le izrazil jih je tu poet drugače ko tam: izraz je drugačen, arhitektonske ideje iste! Ločita se pesni tudi po metrični obliki: v nemški imamo tercino, v slovenski — distih. In glej, tudi v tej izpremembli leži — neka nova misel! Katera? O tem kesneje.

Tu najpoprej drugič, kaj je poet del vsebinskega v obe „jedrišči“ nemške pesni? Izklesal

ju je poet kot glavni mesti, ločil od drugih delov kot dva vrha vse umetnine, enega v nje prvi, drugega v nje drugi polovici: nosita ta dva dela tedaj pač tisto vsebino, ki jo je hotel pesnik posebej še in izrečno naglasiti kot glavno. In kaj je, kar je položil v ti žarišči?

V prvem je tisto mesto o prijateljevi smrti... Zamisli se poet v njegovo posledno uro. Lepoto v prirodi premišlja, lepoto tiste ure, ko se je dogodila smrt Čopova (večer poletni!); okolice lepoto sanja, ki jo je gledal tiste zadnje hipe krog sebe dragi pokojnik (gorenjska stran!). To zaobsega prve tri tercine, ravno polovico vsega jedrišča.

In sredi te lepote — smrt! In tudi to naslika poet kot lepote polno, lahko... Z bogato lepoto obžari poet oni za navadnega zemljana strahoviti dogodek smrti! Duh-gospodar sveta (in tedaj tudi človeka) sklene v svoji všemogočni volji, da odpokliče iskro spet k njenemu izviru, odkoder je izšla... In ta ukrep, ta netelesni čin všemogočne Volje poet — poosebi: odposlal je Gospodar izmed svojih pokornih mu duhov genija duha po iskro, da pridi spet k „Praluči“. Spominja me ta način poosebljanja grške frazeologije; Grkom je pošiljal Dij, (najvišji gospodar sveta in nebes), Hermeja po duše, da jih je vodil na oni svet ter tako izvrševal odloke najvišjega očeta. Tako gre tu „genij“ kot odposlanec, (ne iz svoje misli), da uresniči zavestni sklep Najvišje volje. Nič tu o kaki „temni“ roki — osode! To je jasna misel o neki višji, v človeško življenje všemogočno posegajoči Volji, naziranje in prepričanje o neki višji, zavestno ukrepaajoči Volji, ki jo poet še bolj in jasneje še izraža v drugi pesni, posvečeni v jasno govorečem sonetu istemu dragemu, resnemu pokojniku, v oni pesni „mili“, ki je poetu bila tudi „hladilo — ločitvi od njega“, — v tistem velikanskem „Krstu“, ki se vrsti po dôbi postanka koj za to nemško elegijo, vznikel iz one iste duševne razpoloženosti l. 1835., dasi je izšel l. 1836.

Obsega pa v nemški elegiji oni dogodek smrti same spet tri, zadnje tri tercine, ravno

celo drugo polovico tega središča. Čas in kraj dogodka — prve tri, dogodek sam — zadnje tri. Tedaj tudi ta sredi prve polovice ima spet sama zase neko svojo konpozicijo: deli jo poet na dva enaka, simetrična si dela, po tri in tri tercine: veže pa te kontrast: „Nič nisi slutil, da je tvoja pot skončana...“ (Življenje in lepoto okoli sebe si mislil uživati, pa te je čakala — smrt, slovo od tega življenja in te lepote okoli tebe... In vendar je bilo to zate le — sreča)...

To je pa ona ista konpozicijska ideja, ki jo ima tudi že cela ta pesen: dva enaka simetrična dela, ki ju veže — kontrast.

V druge polovice središču (v terc. 15. do 20.) pa stoji ono velikansko jezikoznanstvo Čopovo!... Kar jezikov govori naš del sveta (Evropa), domač ti je bil njih sledni! A pa ne poznamo li nekaj enakega iz slovenske elegije? Tudi tam ima prvi, večji del „sredine“ (v distihih dvakrat treh, 4. — 6., 7. — 9.) ravno isto vsebino; kakor tu v „jedrišču“, stoji tam v prvem, razsežnišem delu srednega, glavnega dela umetnine proslava teh „Krezovih zakladov duha“; in celó naštevanje tisto zaporedno Čopu znanih jezikov je v obeh pesnih skoraj enako, da se ponekod zdé slovenski verzi kar gol, kondenziran prevod nemških.

„Stári Rimlján kar svetá je gospód, kar Grecia módra,
Z Láhi Francóz, Španiól, Némic in Albionic,
Čêh in Polják, kar Rús in Ilír, kar ród naš slovénski...“

Dvanajst je jezikov, ki jih našteva tu slov. elegija; nemška jih ima trinajst, in sicer istih dvanajst, a še portugalskega posebej: zaobjel je poet v slovenski pesni tega in španskega pod eno ime: „Španiól“. Vemo, da Levec sicer navaja v „Dun. Zvonu“ 1879, na str. 130. iz Čopovih izpričeval devetnajst jezikov, ki jih poznal „velikan učenosti“: 1. slovenski, 2. nemški, 3. latinski, 4. grški, 5. italijanski, 6. francoski, 7. angleški, 8. poljski, 9. španski, 10. staroslovenski, 11. ruski, 12. srbski, 13. češki, 14. lužiškosrbski, 15. portugalski, 16. provencalski, 17. starofrancoski, 18. madjarski, 19. hebrejski. — Prešeren pa dosledno tu in tam le dvanajst (oziroma 13), in to tu in tam iste! Ali za drugo jeziko-

znanstvo Čopovo Prešeren ni vedel? Meni se zdi značilno, da jih dosledno našteva le dvanajst spet l. 1845. kakor prej 1835. Tiste imenuje, ki je njih vpliv čutil najbolj sam nase!¹⁾ . . . Pa v nemški pesni je tudi to že, (ter je takó in le še bolj strogo izvedeno prešlo potem v slovensko), da izkuša združiti poet jezike v skupine po njihovi sorodnosti: staroklasične vkup, romanske, germanske, slovanske vkup. Glavno pa je eno: Tu in tam je jezikoznanstvo Čopovo — na umetnine sredi, tu v „jedrišču“ druge polovice, tam v „sredini“ vse elegije.

To so enakosti. To je, kar nahajamo v obeh ustvaritvah. Vsprejel je tedaj poet drugo „jedrišče“ svoje nemške elegije iz l. 1835. skorajda táko kakor je, v svojo slovensko iz l. 1845., in sicer v nje sredino. Ves prvi del nemške obsmrtnice je pa ostal brez vpliva, kar nič ni sledu o njem v slovenski. A to ni brez svojega vzroka . . . Vsa prva polovica nemške nam priča, kako se je Prešeren spet in spet zamišljal, spet in spet zaglabljal v tisti dogodek, v tisto uro, ki mu je vzela prijatelja . . . Vidi se, da ga je zadelo globoko . . . In iskal je tej rani v dogodku samem hladila, — iskal le bolj tolažbe samemu sebi kakor kaj drugega . . . pel le bolj sebi na uteho ves prvi del. Hladila, tolažbe — po sili. In dobival si jo je v misli, da je ta dogodek, ki je njemu tolika nesreča, prijatelju njegovemu le — sreča! Tako 1835. Po desetih letih se mu je zarasla rana — („zdravnik je čas“) — dasi je zabil ni! Že J. Marn je čutil in izrekel to razliko mej obema pesnima. V Jezičniku (XVIII. leto, 1880. str. 41.) primerja obe . . . „Koj o smrti Čopovi je Prešern ob upo- vaje vzdihoval:

Wir sah'n die Saat so herrlich sich gestalten,
Der wahre Ernte Tag, er wird nicht kommen!

Ali kasneje je v peti svoji čestitki ves potolažen popeval:

Seme, ki ti zasejal si ga, že gre v klasje veselo,
Nam in za nami dokaj vnukam obeta sadu . . .“

¹⁾ To je že Stritar opazil in izrekel v svoji oceni „Poezij“: „Čop . . . seznanil je bil Preširna

Drugo čustvo je ob tem istem spominu sedaj po desetih letih v Prešernu: prinesel mu je hladila in tolažbe — čas, ki si jih je bil takrat iskal v pesni, v nemški nagrobnici in še v čudovitem „Krstu“. In zato je opustil ves prvi del, vzela pa svoji slovenski posmrtnici za podlago drugo polovico one pesni iz l. 1835., a ne cele, ampak le njeno jedrišče — ter ga dal istotako za jedro svoji ustvaritvi. A še več! Videli smo že, káko konpozicijsko idejo ima vsa nemška pesen, káko — vsaka polovica zase, in káko — „jedrišče“ druge polovice: ono idejo oklepanja neke vsebinski glavne, najvažniše sredine! In kakor ponovi prvo jedrišče v sebi še enkrat ono v celi pesni utelešeno idejo simetrije, tako ponovi sedaj to drugo središče nemške nagrobnice v sebi ono idejo arhitektonskega oklepanja: uvod — sredina — sklep. In glej, nismo li to isto arhitektonsko idejo bili našli kot glavno v arhitektoniki slovenske pesni: prolog — sredina — epilog? In kakor tu tako je tam sredina trikrat tolika kakor uvodni in sklepni del, ki jo oklepata, vsaki sam zase.

Prešla je tedaj tudi ta ideja iz l. 1835. v slovensko elegijo. Razbil pa je poet svoje nemške pesmi simetrijo v slovenski, ker je opustil ves prvi del nemške. A ideje so razmerja, te ideje same pa ni razbil . . . Dobil si je nov način, da jo je utelesil spet tudi v slovenski umetnini: dal je simetrijo slovenski elegiji z onim osmim distihom, ki pomeni vrh cele umetnine, in ki ima pred sabo in za sabo na vsako stran po sedem distihov!

Enega pa še ni tu v dispoziciji nemške pesmi l. 1835., kar ima slovenska l. 1845.! Kar ima prvi del „sredine“ v slovenski, to je „jedrišče“ v drugi polovici nemške; a kar stoji v drugem delu „sredine“, v di-

posebno s špansko in italijansko literaturo, iz katerih si je naš pesnik — zlasti v obliki — toliko pridobil za svoje lastne poezije . . .“ (Zbrani spisi, V. str. 94.) Naše elegije pričajo pa posebej še o vplivih staroklasičnih na poezijo Prešernovo ob strani Čopovi, in izpopolni nam v njih Stritarja sam z jasnimi imeni.

Pis.

stihih 10. — 12., tega v nemških tercinah še ni. Ona posebej naglašena misel o „Pali-nurju“ namreč, o smrti Čopovi „v vertinčinah Save dereče valov“, in pa ona stroga ločitev še dveh misli: „Čop - učitelj“ v prvem (dist. 4. — 9.), „Čop - pisatelj“ v drugem delu „sredine“ (dist. 10. — 12.). In to nas sili za stopinjo dalje!

2. Nedolgo po Čopovi smrti se pojavi misel za Čopov spomenik¹⁾ in hkrati tudi prvi načrt za njegov nagrobni napis. Ta prvi zaosnovek sem zasledil v „Kastelčevem zborniku“ Prešernovih rokopisov, ki sem jih objavil v Mat. Slov. Zborniku V. na str. 123. — 146. Ohranile pa so se nam še druge faze tega nagrobnega napisa pred tisto obliko, ki stoji še danes vklesana na Čopovem grobu. Vseh vkup jih poznamo do danes pet, in sicer, če jih podam brez nadpisa, ki je povsod enak, te-le:

a) Zbornik M. Sl., V. 142:

Jesikov, kar jih govori uzhená
Evropa, snal je on ki spód molzhi;
Pisárja imenitniga nobena
Deshél nje nima, ki posnál ga ni.
Dom kranjski v Kópri, v Lvovi in v Ljubljáni
S savsetno uzhenostjo je slovíl
O, de so mu bli dni prekratki dani,
De bi ga s' písmami razsvétlil bil!

b) Prešernov alb. 750. (Dr. Greg. Krek):

„... Napis na Čopovem grobu: precej različen in pesniški dosti manje dovršen od onega, ki ga poznamo iz Jurčič - Stritarjeve (str. 248.) in Pintarjeve (namreč „ilustrirane“) izdaje (str. 229.) Prešernovih poezij. Doslavno se tu glasi:

Kar govori Evrópa jih učena
Jezikov, on je znál, ki spód molčí;
Pisárja imenitniga nobéna
Dežél nje nima, ki bil znan mu ní.
Rod Kranjski v Kópri, Lvovi in Ljubljáni
S zavzétno učénostjo je slovíl;
De so mu b'lí prekratki čási dáni,
De s písmami bi dóm razsvétlil bil,
De vmèrli z njím so úpi nje najbóljji,
— Očí rosé žalostní Karnióljji.

¹⁾ „Illyr. Blatt“ ima l. 1836. poseben poziv vsem prijateljem za prispevke, da se postavi Čopu nagrobnik.

Pis.

Jasno je, da je bil to prvi načrt temu napisu, ki ima v vsebini vrhu drugih in celo jezikovnih hib tudi napako, da stoji mesto „na Reki“ „v Kopru“, kjer Čop nikoli ni učiteljeval. Posebno neugoden vtisk v tej koncepciji napisa pa povzročuje sila omejeno narodno pesnikovo obzorje, proti kateremu se naravnost vzvišeno glasita zadnja granesa tega napisa v gori navedenih izdajah Prešernovih poezij: Peró zastávi komaj, stare Slave Buditi rod — odnêse val ga Save!“ Tako Krek.

c) Oni prepis, ki stoji pod a), ima več popravkov s svinčnikom in črnilom, kakor sem to popisal v Zb. V. 142. pod črto. Če te vpoštevamo, tedaj dobimo tretjo varianto napisa:

Jezike, kar jih govori uzhená
Evropa, snal je on, ki spód molzhi;
Pisárja imenitniga nobena
Deshél nje nima, ki posnál ga ni.
Dom kranjski v Reki, v Lvovu in v Ljubljáni
S savsetno uzhenostjo je slovíl —
O, de so mu prekratki dni bli dani,
De njega s' písmi bi razsvétlil bil!

Čigavi so ti rokopisi? Roka one variante pod a) nam ni znana: ne Pintar, ne Levstik, ne jaz je ne poznamo; oba prva pa sodita, da Kastelčeva ni. Kar je pa popravkov v njem, kažejo Kastelčevo pero.

Krek nam ni povedal za svojo varianto, čigave roke je bil ta prepis. Ali Prešernove? Naglasi in zadnja dva verza bi skoraj pričala za to misel. Krek nam je rokopis prenesel v gajico, original pa je bil v boho-ričici; to pričajo še ostanki „s zavzétno učénostjo“ in „s písmami...“ V originalu je stal tudi s', naš z, kar je priobčevatelj prezrl, in kar stoji še v obeh oblikah pod a) in c). Eno pa je posebno zanimivo: Krekova faza ima na koncu dva verza več ko ona pod a) in c); to priča, da imamo tu kesnejšo stopinjo, ki je nastala iz one podloge pod a). In vendar — stojé v nji še vedno ona stvarna napaka „v Kópri“, in slovniška „s' písmami“, ki jih imamo v prvem prepisu pod a) pa že popravljene, kakor

je to označeno v Zborniku, in kakor nam to kaže naš prepis pod *c*). O čem priča to? Da se je prvotni oni načrt pod *a*) razvijal istodobno v dveh različnih smeréh, pod vplivom vsaj dveh različnih mož. In kdo sta bila ta dva? Kastelic in Prešeren. Prvi je popravil „v Reki“ in „s' pismi“ (oblika *c*), drugi pa ves prvi verz, „dom“ v „rod“ v 4. vrsti, verz 7. („časi“), in dodal še nov konec.

Iz tega sklepam, da je oni prvi načrt eksistiral v več prepisih, ki so prišli v različne roke; en tak v Prešernove ter postal podloga oni morda Prešernovi varianti pod *b*), a drug tak je ostal v rokah Kastelčevih ter postal podloga oni drugi Kastelčevi obliki pod *c*). Ostal? Da. Moja misel je namreč taka, da je pravi oče temu konceptu — Kastelic; a ta da je svoj zapisek dal večkrat prepisati nekemu, ki njegove pisave do danes ne poznamo. In tak prepis je ostal nam potem tudi v ostalini Kastelčevi, ki jo je kesneje podedoval Levstik in nam ohranil E. Guttman; to je tisti prepis namreč z onimi kesnejšimi popravki lastnoročno Kastelčevimi pod *c*).

Če pomislimo, da je ona oblika pod *b*) iz zapuščine Korytkove, nam je jasno, da se je poslej širila ta varianta „Prešernova“ v prepisih kakor poprej ona Kastelčeva, ki je porodila to Prešernovo.

d) Pa še ni ostalo pri tem! V istem „Kastelčevem zborniku“, ki se sedaj nahaja v lic. bibl. ljubljanski kot dar gospoda svetnika E. Guttmana, se nam je ohranil še drugi listek z novo varianto tega napisa, katera nam pomeni četrto stopinjo razvoja. Objavil sem jo tudi že v Zb. V. in je taka-le:

Jesike vŕe Evrope je uzhêne
Govoril, ki v tem tihim grobu spi;
Umetnosti, neumerjozhe shêne,
Le ljubil, njim le flushil je vŕe dni;
Mladenzham v Reki, v Lvovu in v Ljubljani
Saklade uzhenosti je delil.
Ako bi daljši zhaŕi bli mu dani,
Slovenze s piŕmi bi rasŕvetlil bil —
Peró saŕtavi komaj, ŕtare Slave
Buditi rod — odneŕe val ga Save!

Prepis ima Kastelčevo roko ter je brez vsakega popravka skrbno kakor za tisek na

čisto prepisan. Besedilo kaže mnoge izpremembe, uvažuje vse poprejšnje popravke o b e h smeri; črta že tu oni izraz „zavzet“; a pojavi se tu prvič oni krepki zaključek o smrti v Savi namestu verzov o Karniolji, ki kažejo v primeri s tem novim besedilom, kakor sodi že Krek, ozko misel le na „kranjsko“ deželo, a tam na vse Slovence („rod Slave“). Ima pa očem vidljivo za podlogo ono varianto iz Korytkove zapuščine pod *b*). In čigava bo ta varianta? Dasi jo imamo le v Kastelčeve roke prepisu, priča nam novi jaki duh, ki v nji zdaj veje, da — Prešernova. Razvoj pa gre še dalje.

e) Na nagrobniku pri svetem Krištofu v Ljubljani stoji napis v tej obliki:

Matija Zhóp

rojen 26. dan Profenza leta 1797.
umerl 6. dan maliga Serpana leta 1835.

*

Jesike vŕe Evrope je uzhêne
Govoril, ki v tem tihim grobu spi;
Umetnosti le ljubil je, sguŕljêne
Mu ble ŕo ure, ko njim flushil ni;
Mladenzham v Reki, v Lvovu in v Ljubljani,
Netrudin uzhenik je um vedril;
Ako bi daljši zhaŕi bli mu dani,
Svoj narod s piŕmi bi rasŕvetlil bil.
Peró saŕtavi komaj, ŕtare Slave
Buditi rod, — odneŕe val ga Save!

To je zadnja stopinja. In to imajo vse izdaje Prešernovih poezij kot Prešernovo; že Levstikova (takozvana Jurčič-Stritarjeva) izdaja l. 1866., kot dotlej še nenatisnjeno pesen; potem vse tri Pintarjeve in Aškerčeva. Zanimivo pa je, kako je o nji sodil mož, ki jo je prvi izdal med Prešernovimi deli. Prav v najnovejših dneh sem zasledil v Levstikovem neizdanem „Gradivu za tolmač Prešernov“ list, ki si je nanj prepisal Levstik kot prvo ono varianto našo pod *c*) in kot drugo ono pod *d*) — iz „Kastelčeve ostaline“, kakor pravi sam; nad prepisom pa stoji s svinčnikom, a z Levstikovo roko ta kesnejša opazka:

V Kastel. ostal. na dveh listih, prvi (1) pisan z neznanom roko, s Kast. popravami, drugi pisan s Kast. roko. Če Prešeren tega napisa nej naredil — vse kaže, ka ne — a popravil ga je tako, da je zdaj ves njegov. Tudi druge Prešernove pesmi se v Kastel. ostal. nahajajo pisane s Kast. roko.

Dobro nam je došla ta sodba na tem mestu. Levstik je dvojbil o izvornosti Prešernovi ob tem napisu. Jaz stopam za stopinjo dalje ter pravim, da je oče prvemu načrtu Kastelic, a variante *b)*, *d)*, *e)* pa da so Prešernovega duha; zdi se mi pa, da je ona Krekova le delo prvega hipa, ki izraža le, da Prešeren takoj ob prvem branju ni bil zadovoljen s to obliko; kesneje jo je predelal dvakrat do one popolnosti, ki jo kaže nagrobnik.¹⁾

Iz katerih let pa je ta „Napis“? Letnice same sicer dodanes ne vemo, kakor jo o Linhartovem nagrobnem napisu, ki se nam je ohranil tudi le v Kastelčevem rokopisu v isti ostalini, ki pa o njem tudi sodimo, da je Prešernov. Govori namreč opazka na Linhartovem nagrobniku samem, da so ga „postavili perjatli 1840“.²⁾ In to bo tudi čas Čopovega spominka . . .

Toda imamo še drugo vest o tem. Krekova varianta, ona pod *b)*, je iz Korytkovega zbornika, iz ostaline Korytkove. Ta pa je že umrl 31. januarja 1839. Biti je moral nagrobni napis Čopov torej že prej „prijateljem“ v rokah . . . Ona zadnja oblika pa sodim, da je bila že vsaj pred smrtjo Smoletovo; zakaj kesneje težko, da bi bil Čopu postavljali kdo še spominek!

¹⁾ Meni pa je ta opomba Levstikova dvakrat važna. Potrjuje mi oni glavni dokaz, ki zaobsega v Zborniku V. skoraj ves spis, da je Levstik one Čopove in Prešernove listine „dobil iz rok živega, ali še brže iz zapuščine pokojnega M. Kastelca“ (str. 122). Dokaz je bil tedaj pravilen, kakor sem ga dognal iz samih listin, dasi takrat „izrečene vesti o tem nisem našel nikjer“ (str. 122). Izpopolnim naj svoj odgovor v toliko, da jih ni dobil Levstik v lic. biblioteki, kakor sem sodil takrat, ampak darovala da mu jih je Kastelčeva hči po smrti očetovi; opozorila me je na to Prešernova hči Ernestina, ki je svoječasno dosti občevala z Levstikom pismeno in osebno. Iz biblioteke bo imel tedaj Levstik pač le one listine, ki jim je sam lastno-ročno pripisal opazko „Biblioth.“ — Levstik imenuje tedaj tu sam tisti zbornik Čopovih in Prešernovih stvari: „Kastelčeva ostalina“, ter s tem potrjuje pravilnost mojega rezultata: „Kastelčev zbornik“.

Pis.

²⁾ Kastelčev prepis ima pa pod napisom: „Popravili perjatli 1840.“ — Gl. Zb. V. 144. *Pis.*

Vsekakor pa je ta Napis iz dōbe — pred našo slovensko elegijo v spomin Čopov! In to je, kar sem hotel naglasiti! Ta Napis nas namreč z ozirom nanjo zanima v svoji dispoziciji. Prvi načrt (pod *a)* kaže to-le razdelitev:

Verz 1. in 2.: Vse jezike je znal evropske;
verz 3. in 4.: Vse literature je poznal teh jezikov;
verz 5. in 6.: Bil je „zavzet“ učitelj;
verz 7. in 8.: Bil bi velik pisatelj, a bili so mu za to njegovi dnevi prekratki.

Varianta pod *c)* je istotaka, ker ista; Krekova oblika je tema dvema docela enaka, le eno dvostišje ima več že! In odslej imajo nadaljne stopinje vse po pet dvostišij. Dispozicija pa je v nasledni varianti (pod *d)* ta-le:

Verz 1. in 2.: ostane ko v obliki *a)*;
verz 3. in 4.: Umetnostim je služil — estetik; to je bilo edino življenjsko veselje njegovo;
verz 5. in 6.: Bil je učitelj; delil „mladenčem“ zaklade učenosti;
verz 7. in 8.: Bil bi vpliven pisatelj, ter bi koristil s tem narodu, in
verz 9. in 10.: a — „peró zastavi komaj“ — pa utone.

In nazadnje na nagrobniku:

- I. Dvostišje prvo: bil je jezikoslovec;
dvostišje drugo: bil estetik, literaren historik;
dvostišje tretje: bil „netrudin učenik“ mladini;
- II. Dvostišje četrto in peto: bil bi slaven pisatelj, a je prezgodaj utonil v Savi!

Niso li tu v kalli že dispozicijske misli „sredine“ — našega Spomina iz l. 1845.?

Vzel je poet za podlago slovenske elegije „sredini“ — „jedrišče“ nemške; položil je tisto vsebino o jezikoslovcu Čopu v prvi, glavni del „sredine“ v slovenski pesni; pridružil pa je še novo misel temu delu, ono o Čopu učitelju:

Nisi zaklépal domà tí žláhtníga bláгодарóva,
Sěbi zročěno mladóst, drúge si z njím bogatíl.

Te misli nemška elegija še ne naglasi tako posebej, pač pa jo — nagrobni napis, in sicer v prvem svojem delu: „Mladen-zham v Reki, v Lvovu in v Ljubljani — Netrudin uzhenik je um vedril.“

Nič ne omenio Čopu pisatelju še nemška elegija; nagrobni napis pa naglašá ta del Čopovega delovanja prav razločno: bil je

pisatelj; koristil bi s tem „Slavi“ mnogo, prebudil en njen rod: slovenski; a komaj je pričel to delo, umre — v Savi. In kaj nastane iz tega v slovenski pesmi? Ves drugi del „sredine“, ki obsega distihe 10.—12.! Ti dve misli o Čopu pisatelju in o njegovi smrti v Savi združi tam poet v eno. Tega še ni v nemški elegiji, a pač pa docela v nagrobnem napisu! In ne le to! Celó isti izrazi so prešli iz Napisu v slovensko elegijo: „Kómej zastávil, roják, si peró...“; „v Sáve deréce valóv tam vertínčinah smèrt te zasáči...“! Tako l. 1845. In na nagrobniku: „Peró zastávi komaj, ... odnêse val ga Save!“ In če pogledamo поблиže ta mesta, pokažejo nam, da je Prešeren vsprejel tu le tiste besede, ki so kesneje prišle v Napis, tam v četrti stopinji pod *d*), ki so tedaj izvirno njegove že v Napisu, ki jih je dodal, kakor sodimo, prvemu konceptu kesneje — on! In da prav sodimo, nam ravno te vspeorednice kažejo prav jasno, če bi nam že o tem ne pričala ona posebna moč novega zaključka, ki govori tako živo o moči velikega duha Prešernovega, in ki je v primerj z njo oni Kastelčev zaosnovek tako skromno ponižen; prisvojil pa si je Prešeren iz tega Kastelčevega embrija — dispozicijske misli, kar je jako zanimivo, ter jih vsprejel v svoj veliki „Spomin Matija Čopa“.

Iz nemške nagrobnice je tedaj oni del o jeziki; to je kal, prvo seme, iz katerega se je započela nova umetnina. Zdi se ponekod, da je poet svoj nemški tekst kar prestavil iz tercina v distihe. In vendar je dodal nekaj novega! Da tisto polmračno dvomiselnost dá prvi polovici pesni, da tisto novo konpozicijsko idejo izrazi, ki smo jo spoznali v slovenski elegiji, za to so mu postali tu sredstvo oni verzi o jeziki. Tega v nemški posmrtnici še ni!

Iz nagrobnega napisu pa si vzame ono misel o Čopu učitelju, ter jo doda nemške pesni jedru, vzame nadalje Kastelčevo misel o Čopu pisatelju in doda svojo o Čopovi smrti v Savi že v Napisu ter ustvari iz obeh ves drugi odstavek „sredine“ v slovenskem „Spominu“.

Tako je najprej dozorelo jedro naši umetnini iz l. 1845! To jedro je obklenil s prologom in epilogom ter takó dal umetnini ono arhitektonsko idejo, ki je podlaga tudi oni elegiji iz l. 1835. v nje celoti in nje polovicah, in je podlaga še drugemu nje „jedrišču“ samemu! In idejo simetrije imamo tudi tu spet, ko prej tam!

Kar je pa novega, so distihi! In zdaj smo tu, da dokažemo, da to ni prišlo v novo elegijo — brez vzroka, kakor sem to rekel že gori.

3. Bilo je leta 1833, ko izide v „Illir. Bl.“ Čelakowskega ocena „Čbelice“ in posebej Prešernovih pesni v nemškem prevodu Čopovem, ter z njega opazkami in pojasnili Čelakowský pa je grajal tam slovenski distih, ter nasvetoval zanj grško in latinsko mero namesto naglašujoče. (Ill. Bl. Nr. 6. — 9. februarja 1833.) Temu se upre Čop odločno ter brani naglašujočo mero ter Zupanove in Kastelčeve distihe kot pravilne. (Vidi se iz tega, da so tedaj tudi ti bili že sad Čopove šole!) Pravi pa Čop v svojem zagovoru, da so naši moderni jeziki izgubili razliko med naglasom in kvantiteto takó korenito, da mi niti več ne moremo na njih podlagi razumeti, kako so stari Grki čitali svoje verze, razločujoč naglas in dolžino zlogov.

„... Alle Neuern bauten daher ihre Verse bloß nach dem Accent, selbst wenn sie sich wie die Deutschen, vorzüglich seit Klopstock, antiker Versarten bedienten. Zwar suchten später Voß, A. W. v. Schlegel etc. auch im Deutschen die Quantität vom Tone zu unterscheiden, und machten namentlich durch die Benützung der bereits von Klopstock bemerkten unbetonten Länge (wie sie z. B. in der zweiten Sylbe des Wortes Vollmacht vorkommt) Hexameter, die den antiken näher kommen, zumal die spätern von Schlegel, der in denselben den Trochäus gänzlich vermied, was ihm nun Mehrere nachthun, und was sich auch im Krainischen nachmachen läßt, wie man aus den gut gemessenen Distichen von M. K. (Kr. Zhb. II. str. 99 — 100, III. str. 81—82)

CARJEVIČ IVAN JAŠE NA VOLKU.

V. VASNECOV.

ersehen kann. Doch bleibt selbst diese Messung schon darum von der antiken wesentlich unterschieden, weil sie (allerdings mit Recht) die Länge der Diphongen und Position nicht durchgehends beobachtet. Dieß aber ist es, was die neuern böhmischen Dichter und Metriker¹⁾ sowohl für ihre Sprache, als für die übrigen slawischen Dialecte verlangen, wogegen sich indessen Dobrowsky in seiner Recension von Schaffarik's Geschichte der slawischen Sprache und Literatur auf das Entschiedenste erklärte. Wir kennen die böhmische Sprache viel zu wenig, um uns ein Urtheil hierüber anzumassen; aber auffallend finden wir es, daß selbst Jungman in seiner: „Slowesnost“ Seite XXIX. sagt: „Die (böhmischen quantitierenden) Verse sollen nach der Quantität gemessen, und nach dem Accent gelesen werden.“ Was sollen uns Verse, die man nicht lesen darf, wie sie gemessen sind? Hr. Schaffarik nennt das Tonprincip ein germanisches, und doch sind z. B. selbst die serbischen Volkslieder nach diesem Princip gemessen. Woher da ein germanischer Einfluß? Die Diphongen sollen im Slawischen immer lang seyn, da doch erst die Frage ist, ob es in den slawischen Sprachen wahre Diphongen gibt! (was von einigen neuern Grammatikern wirklich geläugnet wird.) Die Position soll den Slawen (oder den Deutschen) zum Verweilen beim Vocal nöthigen, da er doch zwei, drei und mehr Consonanten neben einander mit solcher Leichtigkeit ausspricht! Daß sich übrigens die Böhmen gegen das Tonprincip erklären, ist begreiflich, da der Ton bei ihnen „seinen beständigen und unveränderlichen Sitz auf der ersten Sylbe hat“, wodurch der Bau accentuirender Hexameter eben so schwer wird, wie die im Polnischen, wo der Accent immer auf die vorletzte Sylbe fällt²⁾. In den slawischen

1) Die ältern antik gemessenen böhmischen Gedichte dürften wohl kaum mehr Beachtung verdienen, als die ähnlichen deutschen von F. H. Bothe etc. oder einige vorklopstockische Versuche.

2) Wie schlecht sind z. B. die polnischen Hexameter des trefflichen Ad. Mickiewicz in seinem „Konrad Wallenrod!“

Sprachen der ersten Ordnung aber, in denen der Ton keine fixe Stelle hat, (ein bisher nicht beachtetes Merkmal) fällt diese Schwierigkeit weg; daher wird man sich nicht leicht entschließen, in ihnen antike Verse nach einer Quantität zu machen, die dem Accent entgegen wäre, und die man ohnehin (wenigstens jetzt) nicht mehr fühlt.“

To je célo poglavje o zgodovini slovenskega heksametra, znano le malokomu, toda Prešernu gotovo! In kaj pa nato — on?

V svoji oceni je bil pohvalil Čelakowsky Prešerna posebej, da se je docela varoval metra nemških poskočnic, ki ga je posebno rad vporabljal Zupan in že pred njim Vodnik; za posebno znamenje tankega čuta estetičnega smatra to kritik pri Prešernu. Kar prinesó „Novice“ 15. januarja 1845. znano globoko pesen v spomin Vodniku „Ob shest in dvajseti obletnizi smerti“ — v Vodnikovi poskočni meri. Že Levstik, ki tudi te mere Vodnikove ne hvali niti ne zagovarja, pravi v „Ljub. Zvonu“ (1881. str. 501.), da ni ta Prešernova pesen zložena „brez namena v te vrste granesih“. In res! Prešeren sam je pridejal pesni nam že znano podčrtno opazko, ki smo jo zadnjič rabili za drug dokaz, da „prizhujozha pésmi méra se je svolíla, sató, ki je bila rajnkimu gošp. Vodniku nar bolj vřhez“ . In glej, spominu Čopovemu pa izvoli za mero — distihe, da izrazi tako en spomin na tega moža več v svoji umetnini. Tudi v tem je neka ideja poetova, je nekaj „vsebine“: Čopu — distihe, ker se je boril on zanje. Saj sicer nima Prešeren niti ene druge pesni v distihih izven te edine ter le še nekaj epigramov! Tudi to je značilno!

Toda kako je Prešeren vpošteval Čopovo teorijo? Ali je vsprejel njegove nazore?

Ne takoj. Obnovil je pravzaprav le tisto preporno vprašanje, a — v živih vzgledih. Uvažujé nazore obeh prijateljev, obeh svojih kritikov, ustvaril je isto pesen po dveh različnih metriških principih ter objavil hkrati oba vzgleda, najprej v „Novicah“ 25. februarja 1846. onega „po gèrški ali latinski méri“, po kvantiteti, ter dodal znano opazko o tem merilnem načelu starih klasikov; hkrati pa

je takoj napovedal, da „pričujoča elegija se bo v prihodnjim Ilirskim listu tudi v te v-tonski méri natísnila“. In pridejal je še značilni poziv: „Beríte, sodíte, zvolíte!“ S tem je pustil vprašanje še brez odgovora, obnovil le taisto, ter je dal v razsodbo javnosti. Tri dni potem prinese (v soboto 28. februarja) Ill. Bl. res isto elegijo z opombo: „Zur Probe, wie sich die antike Sylbenmessung in der slovenischen Sprache ausnimmt, ist in derselben die gegenwärtige Elegie im letzten Blatte der Kmetijske novice erschienen“. Tu pa je pesen v naglašujoči meri, ali kakor je sam kesneje to izrekel, v meri „po zgôlih vdárjih“. In omahoval je še dalje tudi kesneje, še ob „Poezijah“. Dejstva so ta-le:

- Prvotni načrt: „po gerški méri“.
- Novice: „po gèrški ali latinski méri“.
- Ill. Blatt: (po naglasih).
- Rokopis Poezij I.: „Po g' rški méri“.
- Rokopis Poezij II.: „Mé a po zgôlih vdárjih“.
- Poezije 1847.: „Méra po zgôlih vdárjih“.
- Čbel. V. 1848.: „Po gerški al latínski meri“.

Že je bil Prešeren v prvem rokopisu Poezij v nevarnosti, da omahne na nepravo; a „post tot discrima rerum“ — kakor pravi že Levec v Pravdi o slov. šestomeru na str. 32. — „je pesnik vendar dobro pogodil: vzela je Prešeren elegijo tákšno, kakor je izšla v Ill. Bl., izpremenivši samo dva verza, l. 1847. tudi v svoje Poezije . . .“ In s tem je Prešeren odločil za našo liriko na edini pravi način to dotlej odprto vprašanje. Naši liriki je bil tudi v tem pokazal pot, naj je tudi leto kesneje v Čbel. V. dal ponatisniti spet še ono obliko „po gerški al latínski méri“. Ostalo je to brez nadaljnjega pomena . . . A glej, vse to pa stoji tudi zapisano v naši preklasični posmrtnici — kot spomin na Čopa, le da ne z besedami, ampak za njimi. Zato sem hotel naglasiti to, da pokažem vso to prebogato vsebino Prešernove te ustvaritve, kakršne nima izlepa kako slovstvo.

Pa še nekaj! Nočem odpreti novega poglavja o tem, kako je prelival Prešeren to pesen v obliki, kako vstvarjal svoje

heksametre; meni je namen, da izčrpam bolj vsebinsko stran njeno. Tudi sta o heksametru Prešernovem precéj že povedala Levec in Levstik v imenovani „Pravdi“, kjer zavračata „nekoga“, ki „je nekđaj povedal samo pol resnice, da je Preširen delal — slabe šestomere“, in ki za njim zdaj „stari in mladi, modri in nevedni, učeni in učenci ščebetajo, da Preširnovi šestomeri néso — posebne céne.“ — „A če Preširnovi šestomeri tudi res néso toli zveneči, kakor so Koseskega, Borisa Mirana ali Cimpermana (da-si néso toli oprhli, kakor sploh mislijo), vendar tega Preširnu, stvaritelju našega pesniškega jezika, nikoli ne moremo pozabiti, da on je bil prvi, ki je o slovenskem šestomeru — mislil, mnogo mislil in svoje misli tudi očitno izrekel.“ Bil je Prešeren tu res prvi — poleg Čopa! In dokazala sta Levec že in Levstik, kako „a) v omenjeni elegiji (Poez. 1847. str. 95 in 96.) néma Preširen v sredi verza niti jednega troheja, nego same daktila in spondaje“ (sledé vzgledi); . . . „b) rabi mu največ le možka zarez v glavno cesuro, ali polpeta ali polsedma, po nekatera mesta tudi obé ob jednom.“ Pouči naj se o vsem tem, kdor hoče, v navedeni razpravi združenih moči Levca in Levstika. Pač pa tu še nekaj vsebinskega.

Trdil sem večkrat, da je Prešeren ta „Spominj M. Čopa“ zamislil in namenil za deseto obletnico Čopove smrti l. 1845. Prišel sem do te misli najprej na podlagi cenzurnega rokopisa Rudolfskega in zgodnje objave l. 1846. (že februarja!) Čutil sem živo in spoznal jasno, da si take umetnine tudi umetnik velikan ni iztresel iz rokava tisti dan poprej! Tudi sem videl, da je poet druge „Spomine“ natiskoval o prav gotovih — spominih: Vodniku ga je objavil, kakor sam pravi v naslovu „ob shest in dvajseti obletnici smerti“ dne 15. jan. 1845. s podčrtno opazko, da je Vodnik „umerl 8. Prořenza-1819.“ In Smoletov „Spomin“ je izšel v Ill. Bl. 28. novembra 1844. tudi za njegov smrtni dan, ki pa je bil hkrati Smoletov godovni; umrl je „bratec Andrej“

namreč nanagloma pri večerji 1. 1840. na svojega godu dan (30. novembra). A kakó pa tretji „Spomin“, Čopov? Zazdelo se mi je, da si ga je poet mislil za deseto obletnico smrti prijateljeve, dasi ga je izdal šele za god naslednega leta (dne 25. febr. za sv. Matijo, ki je 24. febr.). Pa dobim v lit. zap. poetovi kar jasno dokazilo tej resnici; našel sem tam v lic. bibl. onemu „prvem načrtu“, ki ga je L. P. omenjal in deloma ponatisnil v Lj. Zv. 1869., priložen še list popirja (oboje pod točko 11.), a na tem listu odlomek iz srede naše elegije, ki ga dodanes ne omenja še nihče. — Odlomek ima te s Prešernovo roko pisane verze:

Sénca te grôba hládí Čop mirniga lét desetéro,
 Slava po nar ljubšim têbi žalúje sínóv.
 Kar Rímljan je, svetá gospod, kar Grecia modra,
 Lah, Francoz, Spaniól, Nemic in Albionic,
 Z Čêhi Polják, kar Rus, Serbljan, kar náši Slovénzi
 Slavnih dali na dan čása do tvojša písánj,
 Znane bilé so do dná ti, učeností gigant nedoséžen!
 Krézove bil si nabrál žláhtne zaklade duhá.

Če je oni cele elegije rokopis v lit. zap. „prvotni načrt“, tedaj je to še prvotnejši odlomek prvega načrta — prvi embrio; to si je Prešeren kar o prvem hipu vrgel na list; to kaže pisava in celo površni nepravilni metrum. Prešel je pa ta kos v svojih zadnjih treh distihih — predelan že v marsičem — v „prvotni načrt“ kot „sredina“; in posebej je zadnji distih dobil šele tam, a že tam, oni vrh: „Čop!“ kot osmi distih, kot sred vse umetnine. Glasé se ti zadnji trije distihi v „prvotnem načrtu“ že tako-le:

Kar Rímljan je, svetá gospód, kar Grecia módra,
 Lah, Francoz, Španiol, Némic in Albionic,
 Z Čêhi Polják, kar Rus, Serbljan, kar rod je slovénski
 Izmíslil slávnih čása do tvôjša písánj,
 Pólno si [vsih] njih znádnost ímel, velikán učeností!
 Čóp! zakláde duhá Krêsove bil si nabrál.

Tedaj marsikaka predručba že! In vendar tudi še pri tem ni ostalo! Kakó je poet to svojo ustvaritev spet še prelival, gojil, prevdarjal, prevstvarjal! — Prvi distih gorenjega odlomka o „senci groba mirniga“ pa je nadomestila vsled nove konpozicijske ideje dvojica drugih distihov o čolniču, ki ga je otel, in o „zvezdah neba poezije“. Nam pa je ravno ta, kesneje opuščeni prvi

distih važen. Pove nam naravnost, da poet zaosnavlja pesen Čopu — za deseto obletnico smrti, ko ga „senca groba mirniga“ hladi že „let desetero“. Naj opozorim, da ima prvotno tu ta distih pred onimi o jezikoznanstvu Čopovem tisti vzklik „Čop“, ki stoji kesneje v dovršeni pesni že „v prvem načrtu“ v distihu za onimi z imeni narodov, v osmem distihu kot vrh sredine in cele umetnine, čeprav tu najprej na čelu pentametra, ko kesneje v sredi heksametra. Prešeren je tedaj tisti fragment vrgel na list ko še ni mislil in vedel, da izrazi s tem pozivom „Čop“ v umetnini idejo simetrije, in niti ne, da poda kedaj vsi prvi polovici oni ovoj somraka. Vse to je nastalo šele kesneje! Priča nam to o resnični najprvotniši prvotnosti tega odlomka. Heksameter njegovega prvega distiha je poet opustil docela, misel pentametra pa prenesel v konec „sredine“: „Gróbi na tvôjem očí máteri Slávi rosé.“

A dokazuje nam ta odlomek tudi, da je bila res, kakor smo dognali ob „Napisu“ že, ravno „s r e d i n a“, kar je za slov. pesen poet imel najpoprej, in kar mu je bilo prvo seme, ki je iz njega potem vzknila kesneje šele ona arhitektonika pesni, navzgor prolog, navzdol epilog, in vzknil kesneje kot nekak resumé oni sedaj za sredino dispozicijski verz o Lelju; posredovalna faza pa je nagrobni napis Čopov . . .

Odkrilo bi nam sicer to še marsikaj, če bi hoteli primerjati vse mnoge kesnejše premembe besedila preko vseh šest nam ohranjenih variant — od tega prvega fragmentarnega zasnutka do one v „Poezijah“ (1847); kako je tu Prešeren še prelival in prevstvarjal! Tu naj omenim pa le še epilog „prvotnega načrta“, ali „prvega zapisa“ Prešernovega:

Níso suhé nam perjátlam, ki se spómni mo têbe,
 Zmíslimo predrágih tvôje ljubézni daróv.
 Naj učenóst in imé, čast tvôja [Arista] roják! ne
 pozabí,
 Dokler têbi dragó v Kránju slovénstvo živí!

Tu šteje epilog tedaj samo dva distiha šele, ter ne odgovarja še prologu s tremi distihi; elegija ima tu samo 14 distihov. Vse

to kaže, da je ta rokopis res „prvi zapis“, še nedovršena je arhitektonski tu naša umetnina. Oni tretji, epiloga sredni distih o semenu, ki gre v klasje, je prišel vanjo kesneje ter dal epilogu sorazmernost s prologom; prvi natiski v „Novicah“ in „Ill. Bl.“ ga že imajo, in tako tudi vsi kesnejši rokopisi in tiski te pesni. Sam zase in nekoliko drugačen je tu še oni za nas važni verz o „ljubezni darovih“; zadnji distih pa priča, kako je poet tu mislil prvotno nazvati Čopa „Aristarh“; že je skoraj bil zapisal to ime, a prečrtal je in pisal poleg dalje „rojak!“ Bil je Aristarh bibliotekar in aleksandrinski gramatik, t. j. velikan jezikoslovne učenosti. Enakost teh dejstev ob Čopu opravičuje to ime za Čopa, to metaforo-primer: bil je po notranjem enak onemu Grku, po znanju jezikoslovec; a bil mu enak tudi po vnanjem, po stanu, ker je bil Čop bibliotekar. Zato imenuje takó po vsi pravici Prešeren Čopa že v onem sonetu „Izdajavcu Volkmerovih fabul“, iz druge polovice tridesetih let, kjer pravi Murku, da je slovar njegov pohvalil „Aristarh, ne prilizvavci“. (Pintar, Poezije, ilustr. izd. 225.) In glej, tudi tu mu silijo tisti spomin pod pero; a ubrani se ga, črta ga, — iz konpozicijskih vzrokov, ker bi ta naziv opomnil dejstev o Čopu, ki tičejo po arhitektoniki v poprejšnje distihe in ki jih je tudi res tam že imel v mislih: zato reče rajši samo „rojak!“, kar je z ozirom na vsebino brez pomena, a zadosti pa oni arhitektonski misli poetovi, da imej vsaki arhitektonski del umetnine jasno besedo, ki pokaže naravnost na Čopa. Tako „sredine“ prvi del oni odkriti poziv „Čop!“, tako „sredine“ drugi del v prvem heksametru „rojak“, (kar v prvotnem zapisu še ni, ker se tam glasi ta verz: „Zastávil komej si peró, pred praznuvajóče . . .“); in tako v zadnjem distihu epiloga: „Aristarh“ - „roják!“. A v prologu? „Lel“ - „Palinur“ v koncu njegovem! — Saj se vsaka malenkost v pesni ozira le na enega in istega Čopa, le na to, kar je v dotiki z njim; pa — bi se „Lel“ ne!

Tako je tedaj dozorevala in dozorela v času desetih let iz vseh teh bogatih kalí,

od nemške nagrobnice nadalje preko Nagrobnega napisa, preko soneta Murku, preko Spomina Smoletu, zloženega veseljaškemu Smoletu v daktilih veselega tona¹⁾, pa preko Spomina Vodniku, zloženega v njemu najbolj vseč meri, dozorela za desetletnico smrti prijateljave naša preklasična elegija, naj je prav izšla šele za god Čopov l. 1846., dozorela v distihih, ki je njih globokoresni elegični ton tako v soglasju z resnim značajem pokojnikovim in z resnostjo razmerja, ki ga je pretrgala smrt mej njim in poetom, ki mu poje ta Spomin. Ne razkrije nam vse prebogate vsebine te umetnine že samo golo čitanje, ampak šele — primerjati nam jo je z vsemi „Spomini“ celega kesnejšega desetletja, da se dokopoljemo do vseh njenih skritih globin. Mnogoletne misli poetove, več ko desetletni spomini na Čopa, a tudi skoraj desetletne umetniške ideje zlijo se tu nazadnje v eno posodo, v eno idejo, v en Spomin, za dnji „Spomin“ Prešernov. Nosil in grel je poet na srcu kalí desetih let, a tu je potem vzcvetel iz njih nov cvet, ta predivni cvet naši lepi liriki . . . Meni se zdi to nov jak akt umetniške moči poetove! In da bi tega dokazal in naglasil, to je bil moje študije zadnji namen. Jaz občudujem v tem činu poetovega duha silno sintetično moč, čudovito jakost koncentriranja . . . Pa pravijo, da je v teh letih Prešernov genij opešal, in zato da ta leta ni skoraj nič več ustvaril! A če bodo videli, kako je vstvarjal Prešeren, govorili ali vsaj mislili bodo pač drugače . . .

In vse drugače jim bo morda poslej pri srcu, če si odpró kedaj spet „Poezij“ iz l. 1847. stran petindevetdeseto, in si prečitajo tam še kedaj to drobno pesnico:

V spomínj Matíja Čópa.

(Méra pe zgólih vdárijih.)

Tájati léd náš šè le začnè se, pomlád je drugód žé;
V drági slovénski vkrotèn ni domovíni vihár.
Stéšemo svój si čolníč nòv, z Bógam zročmò ga
valóvam;

Ní se' navádil popréd brêznov se, skál ogibát'.

¹⁾ To je tista pesen, ki je v nji poet bil prvič tako jasno naglasil in ločil tisti dve misli: „bistri um“ — najbolje srce“, kakor tudi pozneje v slov. „Spominu“ o Čopu: „Sel“ — „Krêz duhá“. Pis.

Zvezde, ki rešjo, bile so neznane, ki čoln pogubêjo;
Lél bíl náš je kermár, drúgi je bíl Palinúr.

Ti nam otél si čolníč, si mu z jádrami kèrmo poprávíl,
Tí mu pokázal si pót právo v dežélo duhóv.

Skríta nobêna bíla ní zvézd tí nebá poezíje,

Slédni je bíl tí domáč jêzik omíkan, učén.

Stári Rimlján kar svetá je gospód, kár Grecia módra,

Z Láhi, Francóz, Španiól, Némic in Albionic,

Čêh in Polják, kar Rús in Ilír, kar ród náš slovénski

Slávnih izmíslil si bíl čása do tvôjga písánj,

Pólno si znádnost imél njih, Čóp! velikán učénosti,

Tí si zakláde duhá Krêzove bíl si nabrál.

Nísi zaklépal domà tí žláhtniga bláгодарóva,

Sêbi zročéno mladóst, drúge si z njím bogatíl. —

Kómej zastávil, roják, si peró pred praznuvájóče

V zgúbo veliko rodú, kríviga dókaj zamúd,

V Sáve deréče valóv tam vertínčinah smèrt te zasáči,

Glás ti zaprè bésedí, 'z rók ti potégne peró.

Zêmlja nemíli čuváj nam zaklád tvój váruje skópa;

Gróbi na tvôjim oči máteri Slávi rosé.

Níso suhé nam prijátlam oči, ki se spómniko têbe,

Ino predrágih z tebój tvôje ljubézni daróv.

Séme, ki tí zasejál si ga, žé gre v klásje vesélo,

Nám in za námi dokáj vnúkam obéta sadú.

Náj se učénost in imé, část tvôja, roják! ne pozábi,

Dókler têbi dragó v Krájni slovénstvo žíví! —

D o s t a v e k.

Ogledali smo si mnenje prof. L. Pintarja o Lelju; ogledali ono prof. dr. Ozwalda; in izrekel sem potem svoje: Lelj-Čop; Lelj-slovanski bog ljubezni.

Razgrnili smo mitološki zastor raz Lelja, in izza njega nam je stopil sem naproti skozi somrak izraza — on, ki mu velja ves spomin, ta zlata duša, Matija Čop! V somraku ga tam izprva razločimo komaj, a na vrhu nam ga vsega obžari svetlo poln visok dan!

In zasledovali smo še nazadnje izrast te umetnine iz kali in spominov celih deset let, za deseto obletnico smrti „Lelja-Palinurja“ . . .

A naj tu še omenim prihodnim raziskovavcem, da „Lelja“ ima Kollár zunaj „Slávy dcere“ tudi še v zbirki svoji nar. pesni: „Narodnié zpíevanky čili písňe svêtske Slovákú v Uhrách“. 1834. in 1835. Nas je zanimal „Lel“ v „Slavy dcera . . .“

Tudi naj povem še misel, ki mi je prišla do sluha, da so Čopa najbrže „prijatelji“ Čopovega kroga imenovali mejsabo v svoji

družbi že prej „naš Lelj“, zato da je bil njim ta naziv v Prešernovem verzu jasen, ko je nam bolj temen; potemtakem pa da spada po misli „naš“ k obojemu, k Lelju in krmarju: „naš Lelj“ in „naš kermar“. Morda. A tu naj pustim to vprašanje brez odgovora . . .

In še dvoje! Te dni mi pride v roke nova (II. predelana) izdaja Slov. slovstvene Čitanke za VII. in VIII. razred, z letnico 1906.; priredil jo je profesor dr. Jakob Sket. In na str. 230. stoji naša elegija „V spominj Matija Čopa“, na rečeni in nasledni strani pa podčrtna opazka o Lelju in Palinurju! In glej, tu imamo doslovno zdaj v šoli tisto razlago Pintarjevo! Sket pa ji ni dodal vira! In sedaj naj se drži šola, učitelj in učenec te napačne misli! Zato naj tu še enkrat glasno ponovim, da Prešeren ni hotel reči, kar stoji pod črto v Čitanki! Čop ni — Enej, ampak Lelj-Palinur! In Lelj-Palinur ni „zlomljeno krmilo Prešernovega slovstvenega čolniča vsled nesrečne ljubezni“. Nikoli ne! Prešeren gotovo in p r a v g o t o v o ni hotel tega reči! In tisto o širjem pesniškem obzorju, ki ga je Čop baje poetu pokazal (t. j. popravil krmilo in rešil čolnič), to so le prazne besede. Lelj pomeni Čopa, in sicer njegovo altruistično dušo, njegovo „srce“. Ej, če bi ljudje s a m i kaj mislili — vsaj včas!

In glej, dobil sem mnenje še enega profesorja o tem Lelju! Ko je izšel prvi del in bil natisnjen že ves drugi mojega spisa, izroči mi g. L. Pintar v Ljubljani droben listič, češ, to da mu je bil prinesel nekega dne pokojni novomeški pater Ladislav Hrovat v gimnazijsko zbornico potem, ko je bil izšel tisti članek o „Palinurju“ v „Ljubljanskem Zvonu“ 1896. A na listu je s tresočo se že roko zapisana ta majhna opazka:

Lel, naš kermar, sin Lade, krepak mladeneč, je representant Čopa, pravega kermarja; drugi Palinur (ein zweiter Palinur) je praedikat k Lelu (Čopu). Tu govori pesnik k bralcu v 3. osebi o Čopu; potlej se oberne hitro s ti dalje. — To je Lukova definicija drugače stilizirana, pa je prava.

Ladisl. (m. p.)

To besedilo je pisal s črnilom; kesneje pa je dodal in podčrtal p. Ladislav s svojo roko, med pomišljaji, nad „krepak mladeneč“ še s svinčnikom „— ne Amor —“.

Kaj ne, da ste umeli! Kaj ne, znal je povedati g. Lacko svojo — po svoje. Saj „Lukova definicija“ ali razlaga ni taka, ampak to je doslovno ravno naša; res, čudno, ko da bi si jo drugi drugemu vzela iz misli: Lelj-Palinur-Čop! Po misli Ladislavovi tedaj ni Pintarjeva razlaga prava; Lelj-Palinur niso njemu pesni Prešernove o nesrečni ljubezni kakor Pintarju, („— ne Amor —“ je rekel po svoje), ampak — Čop! Navihano še reče: definicija je „drugače stilizirana“, — „pa je prava“, češ: umej pač, če hočeš...“ Vemo, bil je g. Lacko glavica in originalen, pa ves muhast! —

In že sem bil sklenil svoje misli, ko mi pride slovenski prevod nemške elegije Prešernove v spomin Čopov; in s prevodom pismo z dné 31. oktobra 1905. „... Pošiljam obljubljeni prevod. Delo ni bilo lahko, kar si lahko sami mislite. Koliko dosega izvirnik, sodite, uvažujoč staro resnico, da se vsaki izvornik v prevodu olevi mnogih fines. Vendar želim, da priobčite ta prevod v celoti v „Dom in Svetu“ pred ali med svojim spisom ... A. Medved“. — Zato si nisem dovoljeval citatov iz pesni, dasi bi si jih bil rad, ter pustil vse, kakor je bilo že prej; prevod pa naj sledi tu.

Spominu Matije Čopa.

Ὅν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος.

Brunk: poetae Gnomici.

Bogovom ljub — umrje mlad. Resnica
izreka tega se je izpolnila,
prijatelj, včrtana ti v bleda lica.
Zakaj obraz ti jasnost je oblila.
Smehljaj na ustih, kot bi hotel reči:
Končan je boj, trpljenja dolga sila.
Tako sem našel v boli te skeleči,
ko sem zaslišal grozno vest nenadno,
da srčna kri ti nehala je teči.
In kot me peče rana in me v hladno
gomilo spremi, bridke nje težave
blaži spomin na tvojo uro zadnjo.
Večerno solnce žarke je sanjave
usipalo na travnike zelene;

V ozadju si strmel na gole glave
gorenjskih velikanov pozlačene;
Valovi Save so okrog šumeli —
morda je velel tok: zaupaj v mene!
Nad tvojo glavo jadrali so beli
oblački; prsi v radostni pozabi
nadimali so dihi ti veseli.
Pač slutil nisi, da te smrt ugrabi.
Svetovni duh je geniju odgrnil
iz svetlih dvorov pot, da te povabi
k drugovom luči. Iskro je otrnil
iz jasnega kristala v čistem vali,
da čisto bi nazaj praluči vrnil.
Navdušenja pogledi so sijali,
ko svet zapustil si z mladostno silo.
Ti nisi gledal svojcev v trpki žali.
Zdaj čelo vroče se je ohladilo,
nobeden dvom ti prsi ne razjeda,
kesa in boli si popil zdravilo.
Ne laže več ti upanja beseda,
srca ne mami želje sladka sanja,
ki v zanjke nad prepodom nas zapreda.
Ne ti, le mi smo vredni milovanja,
učenci, domovina, ki potrta
nad grobom učenika glavo klanja.
O kaj bi nam prinesla zdaj zaprta
zakladnica vseh vednosti bogata
za čas, ki nam bodočnost ga prečrta!
Naprej te vedno gnala je krilata
pogumna moč, da zmago si priboril,
da so odprla se ti luči vrata.
Evrope si jezike vse govoril:
Umel si, kar so Grki in Rimljani
pisali, glas, ki v Angliji je oril,
kar vročeljubni so Italijani
Francozi, Nemci, Španci, Portugali
ustvarili od višje sile gnani.
Na sluh so vsi ti ljubko šepetali,
kot jezik materin si jih okušal.
Ko so zanesli te usode vali
na sever, spev Poljakov si poslušal,
seznanil si se z Rusom, Srbom, Čehom,
ž njih deli slavnimi si se navdušal.
Mnemozina te s svojim je nasmehom
blaginji domovine posvetila,
da venčal delo bi z obilnim vspehom.
Zdaj kruta smrt te je od nas ločila.
Pognala setev klase je visoke,
a prave žetve nam ne bo rodila.
To je, za kar usodine odloke
zdaj tožim, da so tebe nam vzeli,
da sklepamo sirote svoje roke.
Vem pač, da si v samoti neveseli
zastonj hrepênel, kakor jaz, po sreči,
da hiša tiha zdaj ti rane celi.
Pokoja ti želim, prijatelj speči,
globokega miru — a jaz bom tožil,

da sem na vek ti moral v roke seči,
dokler me čas ne bode v grob položil.

Fr. Prešeren — Ant. Medved.

Toliko tu o tej elegiji — šoli in učiteljem,
ker je težavna ta pesen določena za višje

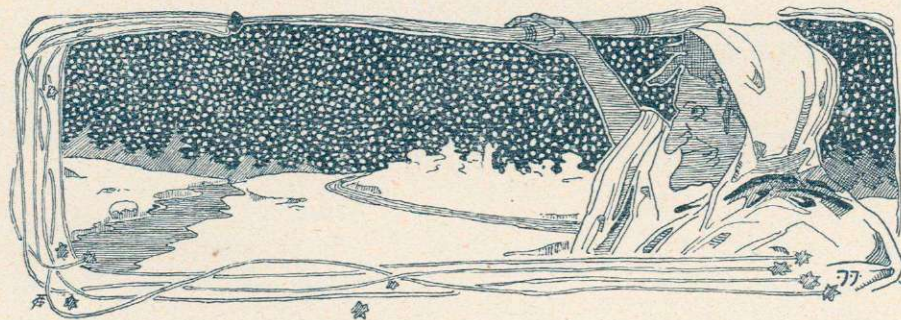
ki o nji govori znanstvenik, ter primerjati
njegove besede korak za korakom na lastno
oko z umetnino, takó moraš sam čitati pesen
in na nji iskati sam dejstva, ki nanje opo-
zarja beseda; a seve, to je tudi neko delo!

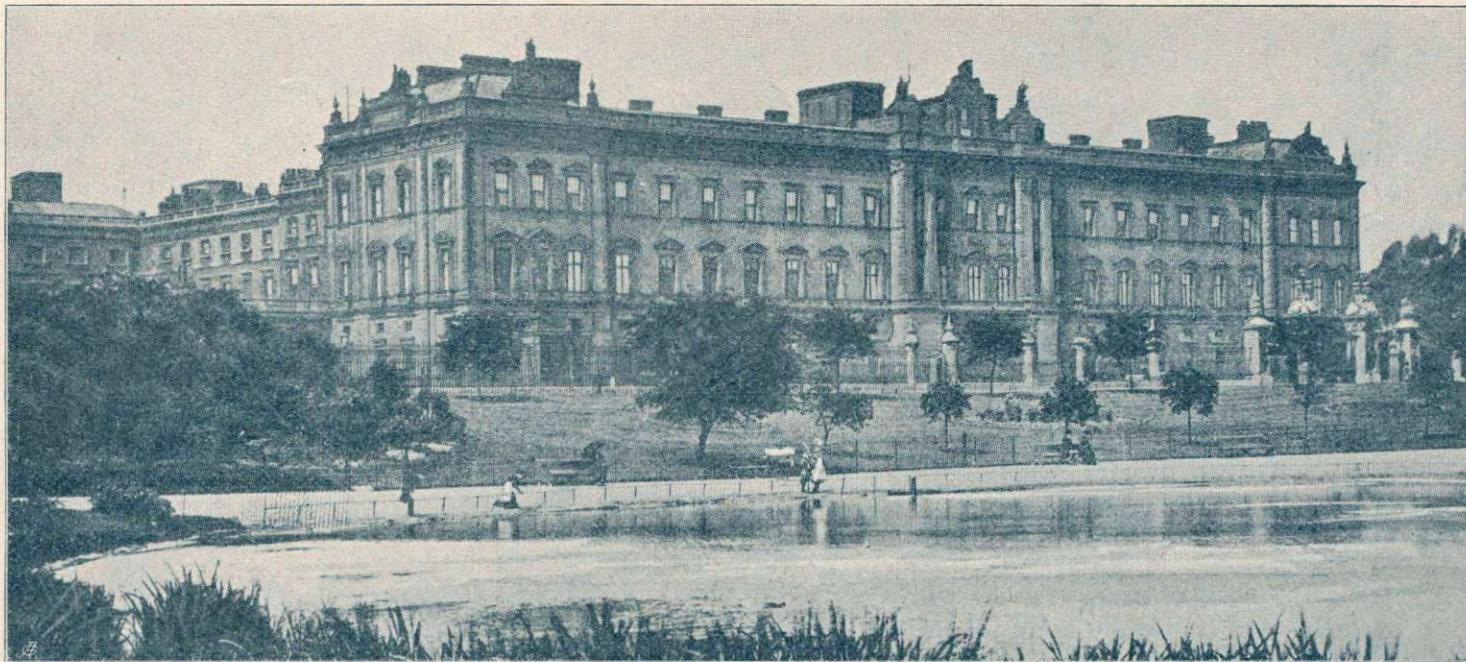

LONDON: TRAFALGAR-SQUARE Z NELSONOVIM SPOMENIKOM.

razrede vseh naših srednih učilišč! Naglasim
pa naj, da treba imeti ves čas do konca
pesen samo v roki, ter ob nji zasledovati
stopinje mojih misli, če ne, jih ne boš umel.
Kakor moraš gledati sam pred sabo sliko,

— Nazadnje pa dodam še izrekoma, da je
število: „1260 Ex“ na str. 680. pod črto
neljuba tiskovna napaka; prav se mora gla-
siti: 1200 Ex. 14 Bog. 80. — Vale faveque!

LONDON: BUCKINGHAM-PALACE, KRALJEVA PALAČA

DR. E. LAMPE:

LONDONSKI IZPREHODI.

(KONEC.)

V metropoli lakote.

Moj prijatelj Patrick Ullathorne me je povabil za peto uro zvečer pred „Ljudsko palačo“ v Eastendu, da se napotim ž njim odtam na enega onih izprehodov, ki nudijo opazovavcu velikomestnega življenja najznačilnejše socialne slike sedanje družbe. Patrick je bil v eni eastendskih župnij član Virgencijeve konference in je dobival vsak teden nalogo, da ponese društveno miloščino v kako ubožno rodbino. Pri tem poslu je prišel seveda v dotiko z vsemi ljudskimi sloji in je imel priložnost, da globoko pogleda v ljudsko dušo in njene bolečine.

Naprosil sem ga, da ga smem spremljati na takem izprehodu. Malo se je začudil, a me takoj povabil, da pojdem ž njim v Whitechapel, najglasovitejši del londonskega mesta, ki je dosegel svetovno ime zaradi nepopisne bede, izprijenosti in zločinstev, ki vladajo med tem zapuščenim,

lačnim in zanemarjenim delavskim ljudstvom. — Eastend - vzhodni konec — je delavski del Londona. Tam na zahodni strani je mesto milijonarjev, vojvod in parlamentarcev, tu pa, okoli daleč raztegnjenega Temzinega пристanišča, se vrsti dok pri doku, tu nakladajo in razkladajo ladje celega sveta, tu se dvigajo oblaki črnega dima iz tovarniških dimnikov, ter bñjejo hropeči konji s kopiti ob kamenita tla, ko prevažajo ogromne tovore; črne, umazane množice se pehajo za vsakdanjim kruhom, izmозgane od dela in lakote ter upadle od žganja in zanemarjenosti.

Ko stopiš v ta del mesta, imaš pred seboj rod, ki tudi zunanje ni več podoben prebivavcem bogatega Londona. Otroci lačnih mater in proletarskih očetov so postali čisto drugo pleme, ki nosi na upalih licih znamenja počasne smrti in ki mu iz motnih oči blišči sij onih slabotnih strasti, ki jih poraja neprestana nezadovoljnost, a jih kroti telesna in duševna onemoglost.

Pripeljal sem se iz okolice mesta po železnici. Tla so nekoliko valovita, deloma

peščena, ali pokrita s travniki. Pa kmalu se izgublja vlak med vrtovi majhnih hiš. Brez ometa stojé tu v sami opeki, na ozkem prostoru pritisnjene druga k drugi, in vsaka ima zadaj svoj „vrt“, ki je izmerjen z največjo natančnostjo, da ne bi bil za eno ped daljši ali širši od sosednega. O borni vrtovi delavskih hiš! Nobenega drevesa ni v njih, nobene rože, nobene zelenjave. Le kupi smeti pokrivajo tla med lužami, in na tem ozkem prostoru, kjer edino na zemlji more reči delavec, da je vsaj najemnik, ki ima pravico do kosa zemlje po tuji milosti, dokler ga ne vržejo na cesto — na tem kosu zemlje, ki ga imenujejo svoj dom, kričé in se podé mnogoštevilni otroci, bedni, kakor neočedene, umazane stene njihovega domovanja.

Dolge, nepregledne vrste teh hišic imajo nekaj nepopisno prozaičnega in duhomornega. Človeško stancvanje bodi nekaj zunanji okvir njegove individualnosti. Zidal naj bi si ga po svojih željah, po svojem okusu, da bi v njem izrazil svoje misli in našel svojo udobnost. Zato je iznašel človeški duh različne zloge in stavbinske načrte prilagodil onim najglobljim čuvstvom, ki vežejo moža na rodbino in oživljajo mater kot hišno gospodinjo. A tu je vse izdelano z neko mrzlo, tovarniško enakomernostjo, z najmanjšimi stroški in z najskromnejšimi zahtevami do golega življenja. Zdi se ti, kakor bi bil velik stroj izmetal iz sebe vse te hiše v grozni naglici in jih posejal v eno vrsto. Vse je dvonadstropno s prav plitvo streho, vse enakomerno umazano-rjavkasto. Povsod ista ozka vrata, iste stopnice, enaka okna, soba enaka sobi v grozni enoličnosti.

Ali se je potem čuditi, da se zabava mož v gostilni ob „baru“ in da iščejo otroci zabave in prostosti po ulicah, kjer se kričé preganjajo med prodajalnami in žganjarnami? A ti so še srečni tu ob meji mesta. Še večja je beda tam, kamor nas nese hropeči vlak — v trebuhu mesta, da govorim s francoskim naturalistom.

Lokomotiva zažvižga, in vlak izgine v črni luknji z oglušujočim ropotom. Pa kmalu se oko privadi temote in vidi, da smo

pod veliko stekleno streho, ki je pa od dima že vsa očrnela. Vlak se ustavi ob podzemski postaji, iz vozov se uderó množice ljudstva, in po polzkih, od megle vlažnih, od premogovega dima umazanih stopnicah hitimo navzgor na cesto, ki mrgoli delavskih postav, hitečih skozi sajasto ozračje. Droben dež prši in ni se čuditi, da nastane na tleh in ob zidovju nekak rjav klej, če pomislimo, da se v tem groznem mestu požgé na dan čez 4000 ton premoga na več nego dveh milijonih ognjišč.

Bližam se Whitechapelu z njegovo enakomerno arhitekturo; težko, kužno ozračje leži nad mestom, in sirovi obrazi številnega ljudstva delajo ves kraj še neprijetnejši. Tu živi 900.000 ljudi v veliki revščini; oni ne uživajo dobrot kulturnih deželá, dasi so tako blizu središča kulture, ki pravi, da si je svet podjarmila; oni umirajo lakote, dasi lahko vidijo dimnik na strehi angleške banke, skozi katerega se kadi dim sežganih milijonov. Nikjer na svetu nista bogastvo in revščina tako bližnja soseda, a nikjer si nista tudi tako oddaljena. Eastend je čisto neznana dežela prebivavcu londonske City, dasi je komaj četrt ure oddaljena od njega. Z nekakim strahom izgovarja bogati Londonec besedo Whitechapel, kakor bi se pri tem spomnil grdega tura na svojem telesu. Ponoči se ne upa civiliziran človek skozi te ulice, in temu ni najmanj krivo to, da tudi mestna uprava ne smatra tega mestnega dela potrebnega enake razsvetljave, kakor jo uživajo bajne izložbe in trgovine ob New-Oxford- in Regent Street, dasi bi bila tu luč bolj umestna, kakor marsikje drugod. Stranske ulice so popolnoma temne, in večkrat, če sem se zvečer vračal v bližini teh krajev domov in sem zašel v kako stransko ulico, se mi je zdelo, kakor bi padel v črno vrečo, iz katere ni izhoda.

Po teh krajih pa tudi ni varno hoditi ponoči. Koliko ljudi izgine v Whitechapelu, da nihče ne vé, kam so šli! Umori in ropi so na dnevnem redu, in vsa velika armada londonske policije mnogokrat ne more zaslediti zločincev. V sredini velikega mesta

se je tako naredil nov svet, ki je ločen od kulture in živi v čisto drugih razmerah, nego narod bogatašev okoli njega. V Eastendu ima svoj glavni sedež tudi trgovina z dekleti. Koliko mladih ženskih izvabijo z bliščečimi obljubami, da gredo v Orient iskat služb, ki so jim jih naslikali agentje z najsijajnejšimi barvami! Kakor vjeto živino jih potem izvažajo v Egiptet in druge vzhodne kraje. Pred leti se je dogodil še velikanski škandal, da je načelstvo belgijske policije bilo v zvezi s to sramotno trgovino ter pomagalo izvažati londonsko „blago“ čez Belgijo na Vzhod! A oglejmo se malo okoli po ulicah!

Poleg cerkve sv. Juda stoji „Toynbee-Hall“, veliko poslopje, sezidano za študij socialnega vprašanja. Ime nosi od Arnolda Toynbee, ki je umrl kot mlad mož l. 1883. Toynbee se je zanimal za delavsko ljudstvo v Eastendu. Začel je delavcem javno predavati o socialnih tvarinah in je dosegel s tem tolikih uspehov, da so ga začeli posnemati mlajši izobraženci. Angleži so odkrili nov, njim še neznan svet sredi svojega Londona. Kakor v tujo deželo, so začeli zahajati v Eastend, proučevati bedo in zapuščenost ljudstva. Vseučilišča so se začela zanimati za to čudno deželo in so pošiljala ekspedicije profesorjev tja, da jo preiščejo in popišejo. Učenjaki so se vneli za preiskovanje Eastenda skoro tako, kakor za ekspedicijo na severni tečaj, in — postalo je „moderno“ zanimati se za „the problems of the poor“, za probleme velikomestne bede.

Angleži pa niso ostali le pri problemih, ampak so izkušali tudi praktično urediti pouk v socialnem vprašanju. Toynbee Hall je vzgled uprav angleške šolske ustanove — University settlement. Tu je kakih 20 stanovanj za ljudi, ki so večinoma graduirani na oxfordskem ali cambridgskem vseučilišču in hočejo živeti v Eastendu, da proučujejo socialno vprašanje. Vodja hiše je bivši župnik od sv. Juda, v hiši sami pa je knjižnica z jedilnicami, dvoranami za predavanje, bralnicami itd. V Toynbee Hallu se zbira ljudstvo iz soseščine k velikim shodom in poučnim predavanjem.

L. 1885. je bil Toynbee Hall sezidan, in odtlej so ustanovili v Londonu že mnogo takih zavodov, ki pa imajo večinoma verski značaj kot nekake misijonske postaje med delavskim ljudstvom. In taki misijoni so res potrebni v pravem pomenu besede. Kajti ljudstvo raste tu večinoma brez verskega pouka. Angleško šolstvo je avtonomno in ne pozna državnega pritiska. To je v marsikaterem oziru dobro, a v teh revnih krajih, kjer so vsled bede razvezane tudi rodbinske vezi, je kriv ta zistem, da velik del prebivalstva nima nobene izobrazbe. Univerze segajo zato po svojih „ekstenzijah“ med ljudstvo in izkušajo po svojih profesorjih in dijakih nadomestiti ljudstvu pomanjkajočo šolsko izobrazbo.

Tu sem dobil svojega prijatelja Patricka. „Hitiva“, pravi, „da si ogledavaše ‚Ljudsko palačo‘, preden greva na svojo pot! Pred večerom morava biti že doma. Jaz ne maram hoditi ponoči po Whitechapel.“

Čez široki Mile End Road sva šla proti severovzhodu do večjega, odprtega prostora, na katerega koncu se dviga jako zanimiva zgradba. V sredi je zaokroženo pročelje, ob vsaki strani pa se dviga čeden stolpič.

„People's Palace“, reče Patrick, „glejte: to je naša ljudska palača, zgrajena za zabavo in pouk delavskega ljudstva v Eastendu.“

Impozantna zgradba pokriva s svojimi stranskimi dozidavami ogromen prostor. Zadržuden sem si ogledaval to velikansko stavbo.

„Kako je prišlo delavsko ljudstvo do takega zavoda?“ sem vprašal spremljevalca.

„Začetek podjetja je bil v idealistični utopiji. Sir Walter Besant je v svoji noveli ‚All Sorts and Conditions of Men‘ popisal z gorkimi barvami hišo sreče in razkošja — the Palace of Delight. Ta misel se je prišla angleškega občinstva, in optimisti so šli na delo. Mr. Barber Beaumont je daroval takoj poltretji milijon kron, ki so dale podjetju trdno podlago. Zdaj so se pa Angleži začeli kar kosati med sabo v darovih. Društvo suktnjarjev je dalo poldrugi milijon in se

obvezalo za letno podporo 170.000 K za pouk ljudstva. Dobrodelni zaklad farâ nortranjega mesta prispeva vsako leto 100.000 K. Tako je fond znatno preskrbljen.“

„Hm“, pridenem jaz. „To naj bi se dalo posnemati v naši domovini! Pri nas moramo reveži do zadnjega solda vse sami plačati ali izvleči iz žepov še večjih revežev, ako hočemo prirediti najmanjše predavanje v ljudski pouk.“

Patrick me je peljal potem v to „palačo ljudske sreče“. Najprej nas sprejme velikanska zborovalna dvorana s primernimi stranskimi prostori – Queens Hall, kraljičina dvorana – imenovana, kjer se vršé veliki ljudski shodi. Ves ta oddelek je okrašen s kipi angleških vladarjev, kraljic in državnikov, kajti monarhični čut Angležev se kaže celo v takih ustanovah, ki morajo služiti demokratskim tendencam. Odtod stopimo v ljudsko knjižnico, ki je prirejena popolnoma za potrebe najširšega občinstva. Vse polno ljudi sedi okoli miz ali stoji okoli pultov, na katerih so razloženi časopisi. Še dalje je veliko kopališče za plavanje, zimski vrt in nato sledé delavnice za stroje najrazličnejših vrst. Dalje pridemo v telovadnico, v razne čitalnice, si ogledamo vrlo prirejen kemični in fizikalni laboratorij ter stopimo v umetnoobrtno šolo z mnogoštevilnimi krasnimi prostori.

„Velikanski načrt je to za ljudski izobraževalni zavod“, vzkliknem, ko sem si ogledal površno te prostore. Hišni uslužbenec, ki ga je poklical Patrick, pa nama je razlagal organizacijo šolstva v „ljudski palači“.

„Vodstvo pouka ima, East London Technical College“, ki si je stavil za smoter, delavsko mladež vzgajati v verskomoralnem zmyslu in ji podajati kar največ tehničnega pouka v obrtnih strokah. Tu je najprej dnevna šola za dečke od 12. do 16. leta; ti vstopijo potem v višjo šolo s tečaji za stroje, kemijo in umetnost. Večernašola pa ima bolj splošen značaj in obdeluje razne poljudno znanstvene, socialne in tehnične predmete. — V to večerno šolo prihaja kakih 4000 mladih ljudi. Vsak teden sta po dva kon-

certa v veliki dvorani, kjer so velike orglje za posebne orgeljske koncerte in pevske predstave.“ —

Stopil sem s Patrickom na trg.

„Glej“, pravi moj prijatelj, „vse to je vendar le majhna kaplja v morju velikomestne bede. Zanimanje za reveže je vztrajno, osnovani so po vseh župnijah dobrodelni zakladi, sociologi proučujejo delavsko vprašanje in razne teorije, po katerih bi se dalo ljudstvu pomagati, a kapitalistični razvoj družbe in vsa naša socialna desorganizacija tlačita še zdaj milijone, da se ne dvignejo na kulturno višino.“

Zavila sva proti vzhodni strani po raznih zakrivljenih stranskih ulicah. Tu se vrsté prodajalnice jestvin, umazane in slabo dišeče, nabasane z blagom. Vmes pa se odpirajo pogledi v neštevilne gostilnice, polne ljudstva, ki svoje zadnje vinarje žrtvuje kralju Alkoholu in ž njimi svojo moč, svoj razum in svojo existenco. Ponosni, hladni mir, ki leži na obrazu zavednega Albionca, je tukaj izginil z obličij. Nizke strasti, ki jih vzgaja neredno življenje, so začrtane na teh bledih obličjih, in čudna zmes med delavskimi in gosposkimi kroji dela ta pisani prizor še bolj oduren. Angleško delavstvo ne pozna prave delavske obleke; enak okrogli „cilinder“, ki ga vidiš na glavi pisarjevi, čepi zmečkan tudi na glavi raztrganega delavca, ki prihaja ves črn od premoga s parnika na doku ali iz tovarne.

„Danes imam posebno nalogo od naše konference“, začne Patrick. „Tu v neki stranski ulici se je primeril eden onih žalostnih slučajev, ki se, žal, tako množé v velikih mestih. Naši zaupniki so nam naznanili, da je lakote umrl bolan starček v podstrešju neke hiše. Mene je konferenca poslala, da nešem tej rodbini miloščino in se prepričam o njenem stanju. Videli boste od blizu, v kakšnih razmerah živi naš ‚poor‘.“

Šla sva vedno dalje. Slednjič stopiva v štirinadstropno hišo grde zunanosti. Pri tleh je bila prodajalna in revno ljudstvo se je gnetlo v njej, da si nakupi najpotrebnejšega. Na drugi strani sem pogledal v go-

stilno, v kateri se je pražila bravina s klobasami pred očmi gostov, ki so pili svoje žganje. Bil je „dram-house“ slabejše vrste.

Po ozkih, lesenih stopnicah, ki so se vile navzgor v krogu kakor velik sveder, sva prišla v prvo nadstropje, kjer je bila pisarna nekake agenture bogvedi za kake namene. V drugem nadstropju je bilo vse skrbno zaklenjeno, v tretjem in četrtem pa se je videlo, da so stanovanja revnih družin, ki so natlačene na najožjem prostoru in še oddajajo svoje kote kot „sleeping-places“ raznim ljudem za prenočišča. Povzpela sva se še višje po lestvici podobnih stopnicah do podstrešja.

V temi sva komaj našla vrata, ki jih Patrick odpré, in vstopiva v nizek brlog, ki je imel za strop poševno streho, v njej izbočeno okno z zatemnelo šipo, okoli so pa ležale na tleh raztresene neke blazine s strganimi odejami in staro, obnošeno obleko. Na skrinji je sedela bolj starikasta ženska, in na tleh je ležal zanemarjen otrok.

Začudena naju je pogledala ta suha ženska, Patrick pa je stopil k njej in jej nekaj pripovedoval. Primaknila je polomljen stol, na katerega sem sedel, Patrick pa je stal visoko vzravnán sredi sobe.

„Vam je umrl stari oče“, je začel Patrick. „Čujemo, da ga je vzela revščina.“

„Revščina, revščina“, je zastokala ženska, „my poor father, — moj ubogi oče —“, in zaihtela je ter skrivala obraz z rokami.

„In kaj mu je bilo?“

„Od zapuščenosti, od lakote, od obupa. Kdo se pa spomni nas ubogih ljudi? Tam imajo vsega dovolj, mi pa živimo kakor psi, ki si iščejo kosti na cesti. In policija nas preganja, hišni gospodar nas pa meče na cesto, ker nimamo denarja, da bi plačevali stanarino.“

„A od česa živite?“

„Od česa živimo? Od česa? Oh! —“

„Imate li otrok?“

„Hčer in sina in tega-la od moje hčere! Drugi so pomrli! Dobro jim!“

Pokazala je na otročé, ki se je zvijalo na tleh. Bil je bolen deček, ki je umiral v

nesnagi. Pokrival se je s cunjami in plašno zrl na naju s steklenimi očmi.

„Woe, woe“, je ječal otrok.

„Ali imate kaj zaslužka?“ je vpraševal Patrick.

„Zaslužka? Da, zaslužka! John je star petnajst let in nosi premog na ladje. Ali menite, da mi pové, kaj zasluži? Včasih ga ni po več dni domov. Kaj morem jaz reva?“

„In hči?“

„Kar prinese z ulice. Kaj jaz vem, kje dobi. Tako bom umrla, kakor moj stari oče.“ In polile so jo solze.

„Woe, woe“, je stokalo otroče na tleh. Nad nami pa so pokale deske, znamenje, da je beda tudi tu zgoraj imela svoje žrtve.

Na stopnicah je zaropotalo, in nekaj se je bližalo. Nekdo butne ob slabo priprta vrata, da skoro odleté, prikaže se najprej ženska postava, in za njo se privali moški. Oba sta bila pijana.

Naša gospodinja — če jo smem tako imenovati — je bila v zadregi in ni vedela, kam bi se skrila. Mlada ženska — bila je njena hči — pa je sirovo preklinjala in vsa sobica je zadišala po žganju. Njen spremeljavec je bil pijan in se je naslanjal na vrata ter gledal, kakor bi bil zaboden. Nekoliko se je gugal ter se hotel približati.

Patrick, ki ni za hip izgubil ravnodušnosti, mu je pokazal s prstom, da naj ostane pri vratih, a on je silil proti Patricku.

„Nazaj!“ zakličem jaz ter vstanem.

Tedaj se zažene pijani mornar proti meni. Patrick pa potegne revolver iz suknje in s trdo pestjo nastavi nabito orožje mornarju pred čelo ter zavpije: „Stoj, če ti je življenje drago!“

Kakor bi ga strela zadela, omahne pijanec proti vratom, Patrick pa izpregovori: „Midva sva od dobredelnega društva. Gorjé mu, kdor se naju dotakne!“ Pijanec je počasi odlezel skozi vrata, in slišal sem, kako je lestev škripala pod njim, mlada ženska pa sede na cunje k otroku.

In zdaj je začel Patrick svoje misijonsko delo. Obljubil je ženskama podporo Vincencijeve družbe, če obljubita pošteno živ-

ljenje, dokler ne dobita pravega zaslužka. Zato morata priti v nedeljo v župno cerkev in pripeljati seboj tudi mladega Johna.

„A nimamo denarja za praznično obleko.“

„Tudi taka lahko prideta. Dobita potem nakaznico za obleko.“ In dal jima je nekaj nakaznic na čaj in kruh, za katere dobita hrane v prodajalni na društven račun.

Začudeni sta gledali ženski, kajti nikdar jima še ni nihče dal kaj zastonj.

„Thank you, thank you“, je rekla starka, hči pa si je zakrivala lica.

„Woe, woe“, je stokal otrok v cunjah.

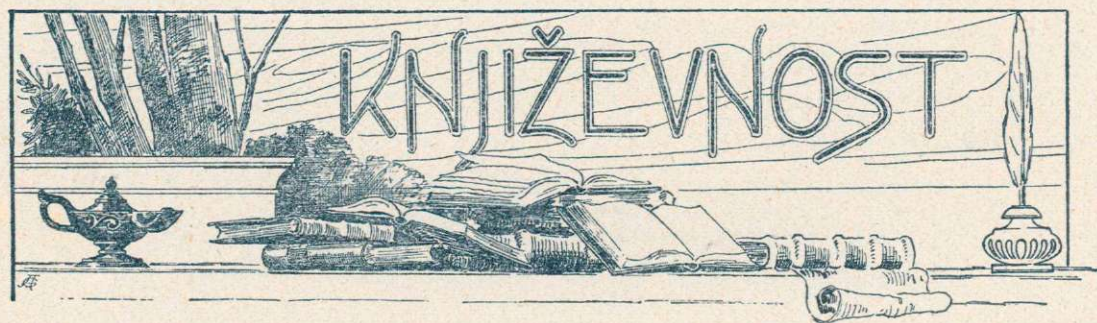
Stopila sva po stopnicah doli. Na ulici se je nabiralo vedno več ljudi, ki so prihajali od dela, in začelo se je mračiti.

„Glej te stotisoče!“ reče Patrick. „Kdo bo nasitil vso to revščino? Mi imamo samo ljubezen, ki je revna, a edino le pravica more ustvariti razmere, v katerih se to izgubljenost ljudstvo reši propada. Kje je pravica? Smrt, lakota in pohotnost vladajo med

množicami ter jih pehajo v grob in pogubo!“

Šla sva molče naprej po ulici. Hreščeče ženske so se gnetle okoli prodajaln in z željnimi očmi gledale vanje. Ob zidu se je priplazila sključena starka. Obraz je bil rjav kot usnje z nešteti gubami. Oči so bile globoko vdrte, brez svita in izraza. Brada je silila naprej in skoro zakrivala brezzoba usta z višnjevimi ustnicami. Na prsih je z eno roko krčevito stiskala raztrgan plašč brez gumbov — svoje edino oblačilo, z drugo se je opirala ob zid, da ne pade. Oči so ji iskale nekaj po tleh. Kar se ji zatrese obraz komaj znatno. Sključila se in z roko seže po tleh. Pobralla je kos papirja, ki ga je vrgel stran nekdo, ki je prišel iz prodajalne. Bil je še masten. Pritisnila ga je na ustnice, ga lizala in srkala iz njega — edino svojo hrano današnjega dne.

Okoli nje pa je šumel hrup in ropot modernega Babilona . . .

HRVAŠKA.

Povjest Hrvatske. Napisao Rudolf Horvat, kr. profesor v Petrinji. Tiskarna Dragutina Benka. Petrinja 1905. Strani 623. Cena 8 K. — Odkar je Smičiklasova „Poviest Hrvatska“ razprodana, niso imeli Hrvatje, posebno mlajši naraščaj, prikladne knjige o hrvaški zgodovini. Sicer se je lotil prof. Vj. Klaić spisovanja hrvaške zgodovine ter je izdal že štiri zvezke, toda to zgodovinsko delo je zasnovano na obširni podlagi in ne bo še tako hitro končano, vrhutega bo pa cena tako visoka, da si jo bodo mogli nabaviti le premožnejši ljudje. Potrebna je bila torej manjša in cenena knjiga o hrvaški zgodovini za širše občinstvo. Tej

nalogi je zadovoljil prof. dr. R. Horvat vsaj deloma. Že l. 1904. je začel izdajati svojo „Povjest Hrvatske“ v zvezkih ter jo je letos s šestim zvezkom dovršil. Vsa knjiga obsega 623 strani; zadnjemu zvezku sta dodana dva precej slaba zgodovinska zemljevida severne in južne Hrvatske, tako da čitatelju ni treba iskati po drugih zemljevidih v tem delu omenjenih mest in krajev. Prof. dr. Horvat se je oziral v svojem delu na najnovejša izdanja virov in na druge spise v hrvaški zgodovini, a ker je tudi sam obelodanil vrlo mnogo razprav iz raznih dób hrvaške zgodovine, mu je vsa tvarina temeljito znana; zato se tej knjigi z znanstvenega gledišča ne more prav nič očitati. Le v enem vprašanju se ne morem s pi-

sateljem vjemati. Prof. Horvat se je poprijel nazora prof. Šišića, češ da je bil Karol Robert Anžvinec kronan v Stolnem Belgradu na Ogrskem, ne v Zagrebu. Mene in morda tudi mnogo drugih zgodovinarjev niso prepričali dokazi Šišićevi za ta nazor. Najodličnejši hrvaški zgodovinarji Smičiklas, Klaić in Tkalčić so se držali važnih zgodovinskih dokazov, iz katerih se more sklepati natančno, da je bil Karol Robert zares l. 1300. v Zagrebu kronan za hrvaškega kralja in šele potem v Stolnem Belgradu za ogrskega kralja.

Pisatelj se je oziral poleg politične zgodovine tudi na vse važne dôle kulturnega stanja hrvaškega naroda, a posebno vrednost ima ta knjiga še radi tega, ker se v njej nadaljuje hrvaška zgodovina do najnovejšega časa. V zadnjem zvezku je napisana hrvaška zgodovina od leta 1830 do današnjih dni. To dôle pozna pisatelj prav natančno, ker je še posebej o njej pisal. O teh najnovejših dogodkih bi moral biti temeljito poučen vsak Hrvat, pa bi se zabrnilo morda v marsičem tudi na Hrvaškem na bolje. Prof. Horvat je prav skrbno zbral in priobčil vire in literaturo za vsako dobo hrvaške zgodovine. Tukaj najde vsak prijatelj zgodovine, ki se hoče temeljito poučiti o kakšnem vprašanju, vse spise o hrvaški zgodovini v raznih jezikih. Le nekaj slovenskih spisov ni navel pisatelj; bržkone mu niso znane vse publikacije „Slovenske Matice“ in zborniki raznih društev.

Še v nekem pogledu bi se moglo delu prigovarjati. Pisatelj je nagomilil preveč gradiva v tako ozek okvir. Mi mislimo, da ni potrebno tako knjigo, ki je namenjena širjemu občinstvu, polniti z neznatnimi dogodki. Tako so n. pr. natančno navedeni vsi boji in prepiri med Benečani in Hrvati za vlade Arpadovičev in Anžvincev. Bilo bi bolj poučno, da so se ti dogodki opisali v obliki essaya, nego da v knjigi vse mrgoli samih imen in letnic. Čitatelja taka oblika kar utruja, a predmet sam gubi svojo zanimivost. Ravno tako je v zadnjem zvezku nepotrebno naštevavanje tolikih imen umetnikov in pisateljev, med katerimi marsikateri ni zaslužil tega imena. Tudi za ta oddelek bi bila oblika essaya bolj prikladna. Morda bi bil potem tudi slog sploh lepši in ugodnejši, ter ne bi bil presuhoparen, kakor mora sicer biti pri takem opisovanju. Sicer pa moramo priznati pisatelju veliko marljivost in ljubezen do svojega predmeta, ki ga neguje tako oduševljeno.

Stvarnih napak v samem delu ni, le dve smo našli. Na strani 116. mora biti papež Ivan X., a ne Ivan V., a na strani 517. se prišteva k ilirskim pokrajinam vsa Koroška,

kar pa ne stoji, ker je semkaj spadalo le beljaško okrožje.

Priporočamo to delo vsem, ki se zanimajo za hrvaško zgodovino. *Iv. Steklasa.*

ČEŠKA.

Obět'. Román ze života afrických misiónářů „Bílých otců.“ Napsal dr. Fr. Doubrava. Knihovna spisů belletristických směrem křesťanským. Sv. 1. Cena K 3.— Str. 394. — K podjetjem, ki razširjajo na Češkem dobre katoliške zabavne knjige, kakor n. pr. „Ludmila“, „Zábavy večerní“, brnska „Knihovna našeho lidu“, se je pridružilo novo podjetje „Knihovna spisů belletristických směrem křesťanským“. Urejuje in izdaja Jos. Rosendorf v Pragi. Če bodo vsi zvezki takšni, kakršen je le ta prvi, se bode nova knjižnica hitro udomačila in zelo koristila češkemu ljudstvu, med katerim se zlasti v zadnjem času razširja protiversko in nenravno berilo. — Pisatelj ni novinec na leposlovnem polju. Že l. 1896. je objavil knjigo „Myrta a vavřín“, kjer podaja uvod k vprašanju redu „belih sester“, ki ga je ustanovil afriški kardinal Lavigerie, da bi pomagal širiti luč evangelija med ženami Arabov in Kabilov, do katerih je po predpisih korana vstop moškim prepovedan. Sedaj po 9 letih podaja pisatelj bravcem drugo knjigo, ki se istotako bavi z afriškimi misijoni. Kratka vsebina romana je ta-le: Pariški nadškof določi duhovnika Avguštin, da bi propovedoval v invalidski cerkvi v Parizu o znanstvenih, političnih in socialnih vprašanjih. Dve leti je duhovnik Avguštin opravljal to službo, študiral noč in dan ter upal, da bo mogel svoje življenje posvetiti znanstvenemu delu. Ali vojska z Nemčijo in spletke komundardov so prekinile predavanja. Sovražniki cerkve so dosegli celo to, da je bil duhovnik Avguštin poslan kot kaplan v gore na švicarsko mejo. Avguštin pa ni godrnjal; deloval je vestno dalje, in končno se mu je posrečilo vsaj eno delo —: z njegovo pomočjo so bili zagotovljeni afriški misijoni. Gospodična Jacques, ideal dekliških čednosti, je dobila po Avguštinovem prizadevanju ravnateljsko mesto pri dekliški šoli v Mombrisu, kjer je imel tovarne bogatin Deval, brezverec in skopuh. Ko Deval spozna gospodično Jacques, krene na boljšo pot, oženi se z njo ter obljubi, da vse popravi, kar je zakrivil; pozneje da za afriške misijone veliko denarno podporo. — V romanu so lepi opisi afriških krajev in suženjskih karavan; v glavno dejanje so vpletene epizode iz vojske l. 1870., spletke Sutterove in čudovito življenje klativiteza Palmerstona, ki je iz dvornega maršala postal

suženjski birič pri bogatem Arabcu. — Knjiga ima 394 strani in je tako zanimivo pisana, da se bravec nikjer ne dolgočasi. Pisatelju se da očitati samo to, da se tako redko oglašja na leposlovnem polju.

Na kraji Hane! Jasné a temné obrázky sepsal Alois Hlavinka. Str. 178. Cena K 2.20. Nakladatelj R. Promberger, knihkúpec v Olomouci. — S kakšnega stališča naj se ocenja ta knjiga, je napisal g. pisatelj sam v kratkem uvodu z besedami: „Ljudstvo na Hani (na Moravskem) je zmerno veselo; zato tudi ta-le knjižica ni popolnoma šaljiva; rad bi, da se moj bravec, imajoč še smeh na obrazu, tupatam vtopi v resne misli.“ In gradiva za pre-mišljevanje je v knjižici dovolj. Nahaja se tu 21 črtic, izmed katerih nekatere kažejo veselo, druge zopet senčno stran hanaškega življenja. Nekateré črtice so polne narodnega zdravega in tudi rezkega humorja.

Pro kravičku. Chodský obraz od J. Š. Baara. Nakladem „Nového Života“. Cena K 1.40. — Poleg Bohumila Brodskega je J. Š. Baar najmarljivejši češki katoliški romanopisec in sicer najbolj nadarjeni romanopisec. Izpod njegovega peresa prihajajo v resnici le dela, ki imajo pravo umetniško vrednost. Zato ima njegovo pisateljsko ime dober glas ne le doma, ampak tudi za mejami češke domovine. Baarov roman „Cestou křižovou“ (iz življenja duhovniškega) in povest „Žebračka“ sta že prevedena v nemški jezik in sta izšla v zalogi J. Pusteta v Reznú. Gospa M. Herbert (pseudonim gospe Terezije Keiter, znane nemške pisateljice novel) je izvrstno označila pisateljski značaj J. Š. Baara z besedami: (Allgem. Rundschau I. let. št. 36) „J. Š. Baar je izreden opazovavec in poznavavec človeške duše. S temi lastnostmi pa združuje spretnost slikarja in univerzalnega umetnika. On gleda življenje s treznim vidom fotografama-terja, on ni pesnik in olepševavec, ampak brezobziren verist, celo pesimist, toda on zna buditi in prepričati. S svojimi slikami podaja resničnost tako zvesto kakor Zola in Maupassant. Baarovi junaki so redkokdaj mehki, oni so strogi sebi in drugim, ubogi v vsakem oziru, človek bi se nad njimi razjokal. Baar je podoben Gorkemu in naturalističnemu Gerhartu Hauptmannu.“ Najnovejši spis Baarov „Pro kravičku“ je preprosta povest o mladima zakonskima, ki gresta na Bavarsko, da bi si tam toliko zaslužila, da bi si kupila kravico. Koliko je v tej povesti umetnosti, koliko finega risanja značajev in raznih duševnih položajev! Baar je izvrsten dušeslovec in se vtopi globoko v tajne duševnega življenja, kakor včasih Meško v svojih črticah.

Dr. Antonín Podlaha: **Bedřich Nietzsche a jeho filosofie.** Vzdělávací knihovna katolická. Svazek XXXI. Cena K 1 80 — H koncu 19. stoletja smo doživeli tako strasten napad na krščanstvo, kakršnega dozdej še ni poznala zgodovina. Zakrivil ga je „filozof“ Friderik Nietzsche, ki se je s ponosom imenoval „antikrista“. In ta modroslovec je sedaj v modi kakor Ibsen, ali Tolstoj. Premnogi ga občudujejo kot najbolj izvirnega in globokega modernega mislilca in ga proglašajo za prvega moralista stoletja, za Darwina moralke. Dosti pa je tudi takih, ki ga smatrajo za rafiniranega šarlatana, ki je izviren le v pikantni in drzni stilistiki, a ne pozna nobene logike. Nekateri v njem častijo modernega „Mesijo“ nove omike, drugi se pa ogibljejo nevarnega demona in še drugi ga prezirajo kot blaznika, ki ga je njegova „filozofija“ pritrjala do nesrečne smrti v norišnici. Nietzsche je zanimiv in izreden kulturno-zgodovinski pojav, in zato je prav da se presodi s stališča filozofskega, zlasti pa verskega. Zakaj v velikem boju modernih protikrščanskih svetovnih nazorov proti nazoru krščanskemu tvori Nietzsche vrhunec predrzne bojevitosti. On je najradikalnejši izmed vseh dosedanjih radikalnih sovražnikov krščanstva; Strauss, Renan, Schopenhauer, Darwin, Häckel so v primeri z Nietzschejem uprav nedolžni. Da bi se češki katoliki seznanili z življenjem Nietzschejevim, z razvojem in bistvom njegove filozofije, je izdal dr. A. Podlaha pod zgornjim naslovom knjigo, ki bode gotovo vsakega omikanca zanimala. Knjiga ni obširna, ali zelo poučna.

Fr. Štingl.

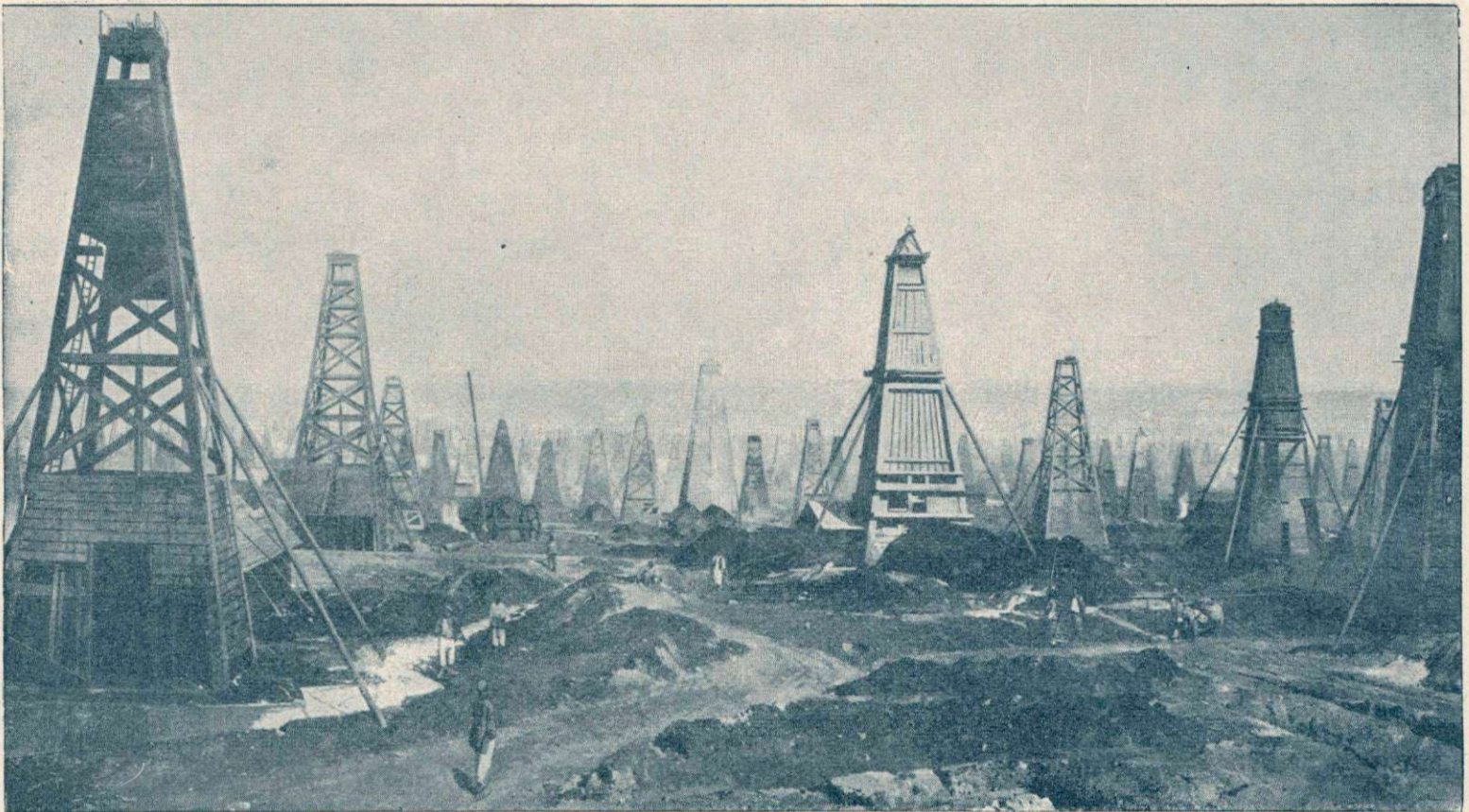
SLOVAŠKA.

Verše J. Jesenského. Liptovský Sv. Mikuláš. Tlačou a nákladem Klimeša a Pivku. 1905. 160. Str. 152. Cena? — Po dolgi dōbi se je pokazala v slovaški književnosti zopet knjiga izvirne poezije, katere morejo biti Slovaki veseli. Jesenský je s to prvo pesniško knjigo pokazal, da za njega niso zastonjeli njegovi pesniški predniki, nad katerimi se je vzgledoval, kakor: Sládkovič, Hviezdoslav, Žiak, Podjavorinská, Chalupka in drugi. — Vsebina verzov Jesenskega je osobito ljubezen z decentnim hrepenenjem. Tupatam ne manjka tudi humorja ali pa globokejšega, v življenje segajočega akorda. Posebno moramo omeniti, da se Jesenský zna krasno izražati; v izražanju svojih čuvstev in misli je mojster. Njegovi izrazi so lepi, fini in izvirni. Očitati se mu more to, da so nekatere pesmi težko razumljive, ker so

preveč subjektivne Sicer so pa resnične besede Hurbana-Vajanskega o pesniški zbirki Jesenskega: „Jesenský je Slovakom podal krasen, dišeč šopek samih slovaških polnih cvetov. Mnogi verzi Jesenskega so še mošt, ki se že peni, ali še ni dozorel v vino zlate jasnosti. Toda to je mošt, ne pa voda. Le naprej! Slovaška muza s hrepenenjem pričakuje zvokov iz njegove liere.“

Slováci v Uhrách. Objasnuje Fr. V. Sasinek. Druhé, oprávené vydání. Turč. Sv. Martin. Nákladem vlastním. 1905. 80. Str. 40. Cena 20 hal. V ogrskem državnem zboru je pred tremi leti govoril mažarski poslanec Hodossy o Slovákích tako-le: „Na Ogrskem, na

življenja, niso mogli nikoli doseči narodne zavesti. Na začetku XIX. stoletja je bil Kollár prvi, ki je iznašel slovaški narod.“ Da bi to trditev poslanca Hodossya ovrigel, je napisal znani slovaški zgodovinar Sasinek knjižico „Slováci v Uhrách“, v kateri jasno in temeljito dokazuje, da so bili Slovaki že v starih časih na Ogrskem. Že v IX. stoletju so Slovaki tvorili jedro velike moravske države in so živeli na istem ozemlju, na katerem živé tudi danes. Po prihodu Mažarov so se Slovaki dobro od njih razločevali Samo po tatarskem navalu v XIII. stoletju so se med Slovaki naselili drugi narodi. Sasinek navaja kraljevske listine iz XIII. stoletja, v katerih se izrecno govori o Slovákích V XV. stoletju je sicer Jiskra zasedel Slovaško ali

PETROLEJSKI VRTALNI STOLPI V BALAHANIH.

ozemlju od Požuna do Ungvara biva slovaško ljudstvo. To ljudstvo ni bilo vedno slovaško. Na velikem delu njegovega ozemlja je bilo nekdanje ljudstvo mažarsko; ali napadi husitov pod Jiskro so iztrebili mnogo tamošnjega prebivalstva in na njegovo mesto so se naselili Hrvati in Čehi. Pozneje za časa Rakocija sta vojska in kuga iztrebili prebivalstvo zgornjih okrajev. Da bi deželna gosposka nadomestila izgubo, je naselila tja nove podložnike iz Galicije in Šlezije namestu Mažarov. Tako je nastalo ljudstvo, ki ga danes zovemo slovaško. Slovaki zgornje Ogrske nimajo torej zgodovinske preteklosti, niso imeli nikoli državnega

vladal je Slovakom. — Knjižica je pisana poljudno in vendar temeljito. Da je Slovakom dobro došla, dokazuje njena druga izdaja.

Volosko-Venecia. Cestopísne črty od Svetožara Hurbana-Vajanskega. (Odtisk z Nár. Novin.) Turč. Sv. Martin. 1905. 160. 131 + 4 Cena 80 hal — G Svetožar Hurbana-Vajanský se je tudi letos udeležil 6. shoda slovanskih časnikarjev v Opatiji in po shodu je šel gledat krasne Benetke. Svoje potovanje je najprej opisal v slovaških „Nár. Novinah“ in sedaj je izdal potopis v posebni knjižici. Potopis je razdeljen na 40 poglavij; večina

pa je posvečena opisu Benetek. G. Vajanský pozna zgodovino umetnosti in je sam umetnik; ni torej nič čudnega, da je opis duhovit in stvaren. Ker pa je gospod pisatelj tudi vnet Slovan, veje iz knjižice krepko slovansko čuvstvo in ljubezen do Slovencev. *Fr. Štingl.*

RUSKA.

Francev: **Odin iz nesostojavšihsja slavjanskih sjezdov.** Izvěstija oddelenija rusckago jazyka i slověsnosti Imperatorskoj akademiji nauk. 1905. g. Toma X. go knižka 2-ja. Jan. Kollár je zbudil s svojo „Slavy dcera“ 1824 in z drugimi spisi zavest, da so si vsi Slovani sorodni po krvi in jeziku. Vzbudil je s tem slovansko vzajemnost in težnjo, da bi se vsi Slovani združili v enem književnem jeziku. Ta ideja vseslovanska je seveda vzbudila pri nasprotnikih Slovanstva mnogo strahu in vsled tega mnogo odpora; upirali so se ji zlasti najbližji sosedje Slovanov: Nemci in — avstrijski politiki.

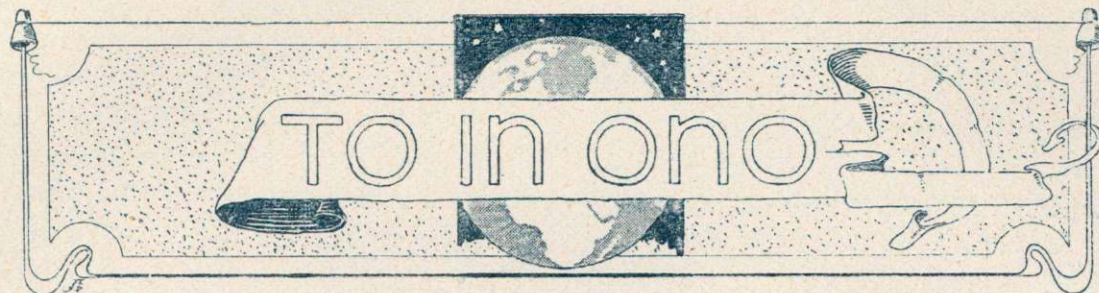
Ideja Kollarjeva se je seveda posebno priljubila malim narodom, ki so se bali kot premaloštevilni potujčevanja. Na severu so se oklenili velike misli slovanske Slovaki, na jugu Slovenci in Hrvatje. Vsi ti bi se bili rajši potopili v morju slovanstva kakor germanstva. Seveda so Jugoslovani deloma že spoznali, da je združenje vseh Slovanov v enem književnem jeziku nemogoče, prav kakor je Dobrovski rekel, da bi to misel mogel izvesti le „slovanski samodržec“ s svojo mogočno zapovedjo, a mislili so Jugoslovani vendarle, da bi se dalo to vsaj v manjšem obsegu doseči: združiti so hoteli vsaj vse Jugoslovane (Srbohrvate in Slovence), da bi ti imeli en sam književni jezik in tvorili tako en sam mogočen in trden jugoslovanski narod. Znana nam je ta dōba takozvanega „ilirizma“ tudi iz slovenske književnosti. Slovenec Stanko Vraz je bil njen zagovornik, Prešeren jo je pobijal. Koliko se je splošno pozikovalo od strani Jugoslovanov, da se Slovani zbližajo, nam lepo pripoveduje Francev v omenjenem zanimivem članku na podlagi pisma „Matice Ilirske“ (iz leta 1852), ki je v ruskem prevodu ohranjeno v arhivu ruskega ministrstva za narodno prosveto. „Matica Ilirska“ je sklenila — tako nekako se glasi to pismo — v svoji seji 7. maja, da pozove vsa učena književna društva slovanska, naj odpošljejo vsako po 2—3 učene odposlance k sestanku slovanskih filologov, ki bi se sešli v kakem slovanskem mestu — morda v Varšavi ali Belgradu. Na

tem sestanku naj bi se razpravljalo, kako bi se zbližali razni slovanski pravopisi, in izdala pravila, po katerih naj bi se slovanski jeziki dalje razvijali, ne da bi se drug drugemu še bolj odtujili.

„Matica“ zagovarja to svojo idejo s tem, ker je drugače lep razvoj slovanske književnosti nemogoč, če se ne oprimejo slovanski literati enega jezika. Ker pa so Slovani po jezikih tako oddaljeni drug drugemu, ker jim ni dano, da bi imeli vsi en jezik, je njih dolžnost vsaj, da se slovanski jeziki še bolj ne oddaljijo drug drugemu, ampak kolikor mogoče zbližajo; za kar bi bil čas ravno sedaj, ko so vsi Slovani začeli bolj gojiti svoj materni jezik. Delalo naj bi se tako, kakor je pokazal avstrijski minister Bach, ki je sklical na Dunaju slov. filologe, da določijo enotno slovansko pravno terminologijo. To krasno podjetje morajo vsi Slovani podpirati in razširiti tudi na vsa druga polja. Zato poziva „Matica Ilirska“ književna društva slovanska in tudi Imperatorsko akademijo nauk, naj odpošljejo svoje odposlance na slovanski filološki sestanek; „Matica Ilirska“ le prosi, naj določi akademija, kje naj bi se ta sestanek vršil.

Krasna namera „Matice Ilirske“ se pa ni uresničila, kriv pa je bil temu ruski car Nikolaj I. in njegovi bližnji svetovavci, ker so iz političnih ozirov — bali so se zameriti Avstriji, če bi podpirali njene slovanske narode, ki so se začeli po letu 1848. probujati in živo zavedati svoje narodnosti — odklonili poziv „Matice Ilirske“. „Akademija nauk“ si namreč ni vedela pomagati iz zadrege drugače, kakor da je predložila pismo „Matice Ilirske“ ministru narodne prosvete, to pa carju, ki je v avgustu 1851 določil, naj se potom zunanega ministrstva poizve, če je „Matica Ilirska“ v to od avstrijske vlade pooblaščen, ali če ima vsaj dovoljenje za to. Ruski poslanik je vprašal dvakrat vlado, kaj in kako, ali šele v aprilu 1852 je dobil od kneza Schwarzenberga odgovor, da „Matica Ilirska“ po svojih pravilih nima pravice, sklicavati literarnih sestankov, da je temveč stavila oni predlog kot svoje zasebno mnenje. Knez Širinskij-Šihmatov je o tem poročal carju Nikolaju I. in zapisal v poročilo besede: „Z takim otzyvom Avstrijskago Praviteljstva otnošenje literarnago občestva ‚Matica Ilirska‘ ne podležit nikakomu daljnješemu proizvodstvu.“ In car je pripisal: „Razumjetejsja“. Nakana „Matice Ilirske“ je splavala po vodi, politika in odgovor avstrijske vlade, da si je „Matica Ilirska“ dovolila nekaj nečuvnega, sta bila njena smrt. *J. M.*

NAŠE SLIKE.

Rojstni kraj Slomškov nam kaže fotografija str. 705. Slomškov dom je prav na desnem robu — lepo posestvo v ugodni legi. Mnogo se je pisalo zadnji čas o Slomškovem domu, ki je bil že v nevarnosti, da ne pride v nemško last, kar bi bila sramota za Slovence. Upajmo, da ostane vedno v slovenskih rokah rojstna hiša, ki jo diči spominska plošča z imenom enega prvih slovenskih rodoljubov!

„Sv. Nikolaj se prikaže v sanjah cesarju Frideriku III. (IV.)“ je divna freska Quaglieva na stropu presbiterija ljubljanske stolnice. Julij Quaglia je bil rojen v Comu pri Milanu l. 1668. Držal se je slikarske šole Correggieve in Tintorettove. Od njega so najkrasnejše freske ljubljanske stolnice, v kateri je delal štiri leta. Velika stropna slika, ki jo vidimo na strani 715., nam proslavlja ustanovitelja ljubljanske škofije in patrona škofijske cerkve. Leta 1458. je vojvoda celjskih grofov, Janez Vitovec, oblegal cesarja Friderika v Celju; in tedaj se je, kakor pripovedujejo kronisti, ponoči sanjalo cesarju, da je videl sv. Nikolaja, ki ga je svaril pred zasedo in mu svetoval, naj se reši na grad. Cesar je slušal poziv svetnikov in ušel iz zasede. Dve leti pozneje je v zahvalo ustanovil ljubljansko škofijo v čast svetemu Nikolaju. Na sliki vidimo cesarja Friderika, ki spi v odprtem šotoru, in okoli njega dremljejo vojaki. V oblakih se pa prikaže sv. Nikolaj v škofovskem ornatu. Vsa kompozicija je mojstrska in prostor na stropu spretno izrabljen. Vteku časa so Quaglieve slike v ljubljanski stolnici zatemnele od prahu in sopara. Zato pa so sklenili ob dvestoletnici nove stolnice sv. Nikolaja, da vse slike izpe-rejo in, kjer je treba, popravijo. Delo je prevzel slikar g. J e b a č i n, ki je doslej izmil Langusove slike v kupoli in strop presbiterija. Pri tem so stopile prvotne barve na dan v vsi svoji sveži krasoti. Quaglia je odličen slikar baročne dōbe, živahen in ženialen v konceptiji, krepak v risbi in temperamenten v barvah. Langusove slike so bolj mirne, konceptija bolj enostavna. Kdor hoče primerjati oba slikarja, ima tu najboljšo priliko. Pozlačenje ornamentov je prevzel g. Rovšek. Prenovljena stolna cerkev se bo pokazala kot najiminentnejši spomenik slikarske umetnosti v naši domovini.

„K polnočnici“ (str. 725.) je poetična božična idila. Sneg škriplje pod nogami, in z bakljami si svetijo ljudje na poti k polnočnici.

„Ubežni kralj“ (str. 728.) je studija g. Škofa k znani Levstikovi baladi. Kralj beži skozi gozd pred sovražniki in truden zaspi ob prepadu. Sanja se mu, kako sedi zopet na prestolu, in bliža se mu kraljica z dvorom, ki se klanja svojemu vladarju. V sanjah se dviga, širi roke, a pade pri tem v prepad. Krokotajo vrani iz prepada . . .

„Carjevič Ivan jaše na volku“ (str. 745.). Ali veste, kdo je carjevič Ivan? To je veliki junak ruskih pravljic. Neustrašen je bil, kakor kralj Matjaž ali kraljevič Marko. Šel je osvoboditi svojo nevesto in jo pelje zdaj domov, jahaje na divjem volku.

Trafalgar Square (str. 752.) je slika največjega londonskega trga. Poslopje s kupolo je narodna galerija slik, visoki steber na sredi trga pa nosi spomenik admirala Nelsona, trafalgarskega junaka, katerega stoletnico so letos Angleži praznovali z največjo slovesnostjo. Napoleon I. se je namreč leta 1805. pripravil na to, da zlomi moč Anglije. Hotel jo je premagati na morju in na suhem. A visokoleteče Napoleonove načrte je prekrizal admiral Nelson, ki je pri Trafalgarju uničil francosko brodoge. Bitka pri Trafalgarju je bila največja bitka na morju, dokler je ni prekosila za Ruse tako žalostna bitka pri Cušimi.

O petrolejskih vrtalnih stolpih v Balahanah se je mnogo čulo zadnje dni. Revolucija ki dviga krvavo glavo v Rusiji, je razburila zlasti južne kraje, kjer je mnogo petrolejskih vrelcev. Naša slika nam kaže pogled na Balahane, kjer posebno mnogo petroleja dvigajo iz zemlje. Velik del teh naprav so vstašil razdrli in za nekaj časa skoro uničili petrolejsko industrijo.

Vezuv je zopet bruhal ob groznem potresu, ki je razdejal cela mesta in vasi v Kalabriji. Tudi opazovalnica pod vrhom Vezuva je bila v nevarnosti, da je ne uniči goreča izbruhana lava.

Mark Twain, slavni ameriški humorist, katerega duhovite, včasih prav „amerikanske“ šale so tudi Slovincem znane iz „listkov“ naših dnevnikov, je letos praznoval svojo sedemdesetletnico. L. 1835. je bil rojen v Floridi ter se je imenoval Samuel Langhorne. Najprej je bil tiskar, potem mornar in

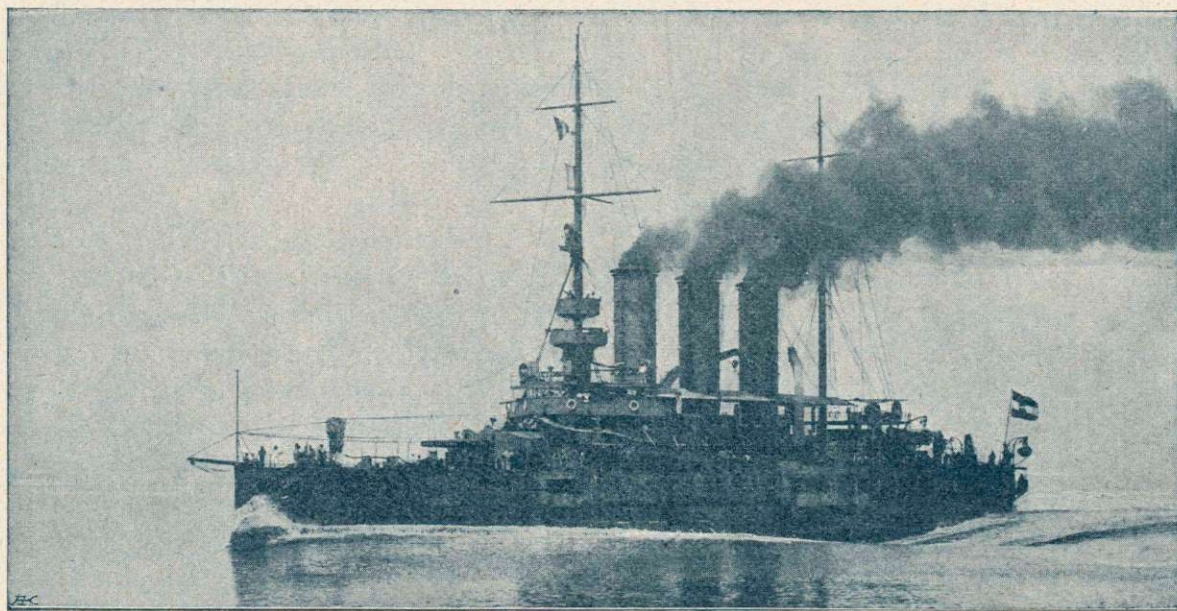
slednjič urednik. Njegove humoreske so mu pridobile svetovno ime, in l. 1884 je ustanovil veliko založništvo Webster & Co., ki je pa propadlo in pripravilo Mark Twaina — to je njegovo pisateljsko ime — ob vse premoženje in marsikaterega upnika tudi. A ni izgubil vsled tega svojega humorja. Šel je na pot in po svetu čital ljudem svoje humoreske, s čimer si je zopet prislužil toliko, da je plačal celo svoje dolgove. Njegovo življenje je polno najrazličnejših dogodovč in nezgod — pa njegov zlati humor mu je pomogel, da je zdaj dočakal vendar svojo sedemdesetletnico.

Kraljevi grad v Budimpešti (str. 768.) nas spominja čudnih razmer na Ogrskem, kjer so stopili v tako ostro nasprotje proti Avstriji in skupnemu vladarju, da moremo govoriti že o pravi vstaji. Davkov ne plačujejo, vojaških novincev ne dajejo in zahtevajo popolno ločitev od Avstrije. Kdaj bo kralj Franc Jožef I. prišel v svoj grad — v pomirjeno Ogrsko?

Slovenska drama.

„Dramatično društvo“ nam je letos v kratkem času sezone podalo že dokaj novitet, ki so se za naše razmere tudi dostojno uprizorile. Iste hvale pa ne moremo izreči „Dramatičnemu društvu“ glede popoldanskih predstav. Letos se uprizori vsako nedeljo popoldne, ki pripade slovenskemu „Dramatičnemu društvu“, takozvana ljudska predstava ob znižanih cenah. Že imeni „ljudska predstava“ in „znižane cene“ nam svedočita, da so te igre namenjene delavcu, rokodelcu in drugim slojem, ki nimajo med tednom časa, da vidijo za nizko ceno enkrat slovensko gledališče odznotraj. Misel sama je vse hvale vredna, a kakor navadno, tako tudi tukaj mislijo gospodje, da so na pravi poti, če se ravnajo po geslu: Namen posvečuje sredstvo.

Gledališče mora vplivati na gledavca blažilno in vzgojevalno. Delavec, ki ves teden trdo dela, ki spi v zatohli sobici, bolj podobni beznici kot pa člo-

AVSTRIJSKA BOJNA LADJA „SV. JURIJ“.

Proti Turku so začele vevlasti „demonstrirati“. Demonstracije so postale dandanes čisto navadne. Kdor hoče kaj doseči, začne groziti. Zdi se, da so se od delavskih množic tudi države naučile tega načina. Turški sultan neče izvesti reform v korist krščanskemu prebivalstvu. Ker vse besede niso nič izdale, so se vevlasti domenile, da pošlje vsaka po dve ladji na Turško „demonstrirati“, to se pravi sultanu groziti, da bi mu utegnile te vojne ladje postati neprijetne, če se ne vda. To mednarodno brodovje stoji pod poveljstvom avstrijskega admirala Ripperja in je že zasedlo otok Mitilene. Avstrijsko vojno ladjo „Sv. Jurij“, ki je na čelu mednarodnemu brodovju, vidijo naši čitatelji zgoraj na sliki.

veškemu stanovanju, in ki mora s trdo prisluženimi krajcarji preživljati mnogoštevilno rodbino, gre v nedeljo popoldne v gledališče in tam vidi žalibog vse drugo prej nego umetnost. Obnašanje, ki ne bi delalo nečast klovnom v cirkuzih, gotovo neizobražencem ugaja, tega ne tajimo, kajti čimbolj umljivo in groteskno se kaka stvar uprizori neizobražencu, tembolj mu ugaja, in ploskanja v nedeljo popoldne ni ne konca ne kraja.

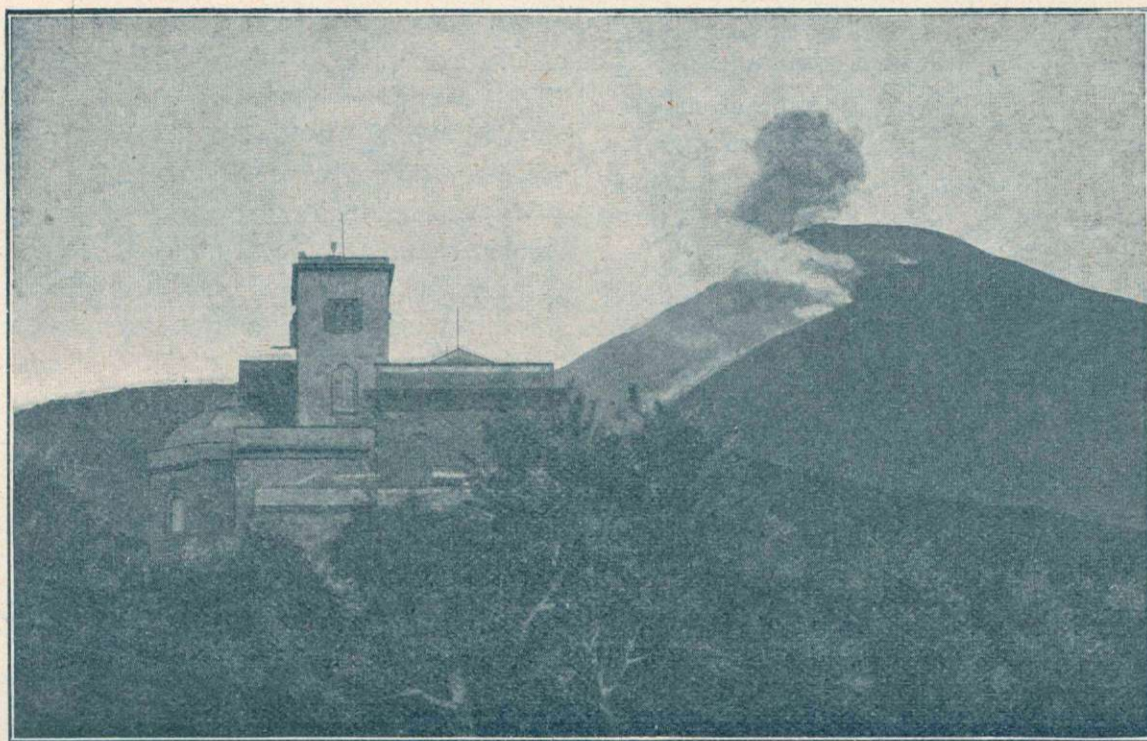
Vprašati se pa moramo, jeli sodba neizobraženega okusa tudi pravilna? Gotovo ne! Mesto, da bi ljudje, ki hodijo v nedeljo popoldne v hram slovenske Talijske, videli dostojno igranje in spoznali tako — seveda polagoma in počasi —, kaj je lepo in kaj ne, pa gledajo tu preobrate in karikature igravcev, ki niso samo sirove, ampak ki bijejo v

obraz celo dostojnemu diletantizmu. Kajti če bi si hotel diletant pomagati na tako sirov način do uspeha, še njemu tega ne bi odpustili; kaj pa naj rečemo igralcu, ki hoče biti prištet umetnikom, pa se vede na odru tako, kot bi hodil v pozni ponočni uri iz gostilne!

Pa tudi damam bi se dalo kaj nasvetovati. Morda bi pri popoldanskih predstavah, če bi se igralo fino in taktno, izpočetka izostal aplavz, a igralci naj pomislijo, da je gledišču namen, vzgojevati ljudstvo; če bi to svojo visoko nalogo umevali in uvaževali, bi prišli do spoznanja, da morajo svoje hlastanje po efektu podrediti višjim ciljem. Od ženija do norca je le en korak, in tako tudi od umetnega igranja pa do karikature. Če si pa ti dve nasprotji stojita tako blizu, je treba tem več pazljivosti, da ne zaideš v slednje.

„Sine ira et studio“ smo napisali te vrste. Imenovali tudi nismo nobenega imena; mislimo, da pri

26. oktobra smo doživeli premiero Ernst Gettejeve in Viktor Leonove štiridejanske burke „Detektiv iz zavarovalnice zakonske zvestobe ‚Lucifer‘“. Burka je spisana za dunajsko občinstvo Rajmundovega gledišča, in s tem smo povedali menda dovolj. Tendence naperjene proti temu ali onemu nedostatku v življenju bi zaman iskali v igri. Če bi hoteli že na vsak način izluščiti jedro burke, bi ga našli v stavku: „Zvita glava pride povsod do cilja“; bodi ta cilj lep ali nelep. Precej situacijskega humorja je v igri; dovtipi niso vedno najboljši, vendar niso preveč dunajski. Na nekaj pa moram opozoriti: da se morajo nemški „šlagerji“ zaviti v slovensko obleko, da imajo isto veljavo kot v tujem jeziku. Naj se raje mesto neprevedljivih nemških šal vstavijo slovenske, katerih imamo hvala Bogu dosti in prav dobrih. „Detektiv“ se je igral pri nas v celoti — izvzemši Rozine (g. Danilove, ki je svojo karikaturu sila pretiravala —

ZADNJI IZBRUH VEZUVA IN OBSERVATORIJ POD VRHOM.

pametnih ljudeh izda beseda. Po našem mnenju pri tem ne zadene krivda dramatičnega odbora, kajti ta ne more zato, če mu razni igralci v svoji razposajenosti skačejo čez ojnice; a kljub temu bo moral dramatični odbor poseči vmes z grda, če bodo hoteli zanesti na ljubljansko gledišče običaje predmestnih „šmir“. Zakaj pa najdemo še igralcev, ki tudi v nedeljo popoldne dostojno igrajo? Ker imajo estetičen čut; za druge pa naj skrbi faktor, ki je postavljen za to. Če se te razmere ne bodo zboljšale, jih bomo bičali še bolj brezobzirno, kajti čas je že, da pride inteligenca do spoznanja, da „za devca tudi ni vse dobro.“

dobro in kot zahteva burka, temperamentno. Občinstvo se je smejalo, dramatični odbor je imel tri dobre dni, — saj vse predstave itak ne morejo biti za resno razpoložene ljubitelje umetnosti; stalne fraze „fej te zlodij“, „garnirano meso“, „hotél pri oblečenem geniju“ bi se lahko nadomestile z drugimi res humorističnimi poentami; če so se pa obdržali v igri taki izrazi, nam priča to le o okusu ne samo vodilnih krogov, ampak tudi glediškega občinstva ljubljanskega, ki ljubi najbolj burkaste igre à la „Detektiv“.

„Detektiva“ so ponavljali 7. novembra in 22. novembra popoldne.

2. novembra smo doživeli kar tri premiere. Igrala se je Oskar Wildejeva „Salome“, Nušičev „Knez sembrijski“ in Hummelnova „Mara“.

Ko so lansko leto uprizorili v berlinskem Novem gledišču „Salome“, je nastal velikanski vrišč po vseh interesiranih krogih. „Salome“ je biblijska drama, ki obdeluje znani svetopisemski motiv, ko Herod ustrezajoč želji Salome dà usmrtiti sv. Janeza.

Naravno je, da je moral pisatelj, če je hotel to snov spraviti na oder, uporabiti vso psihološko fineso, da je motiviral, in sicer verjetno motiviral, korak Heroda, ki mu je Jokaan tako ljub, da ne pusti niti slabo govoriti o njem; sicer ga ima zaprtega pod zemljo, a čisla in ceni ga nad vse. Da je slednjič privolil v obglavljenje, je motivirano v drami tako, da je postavil pisatelj ljubezen nasproti ljubezni. Nekako vzvišena, nadzemska ljubezen Herodova do Jokaana se mora umakniti strastni, nenaravni ljubezni do hčere njegove žene. Da pa je bilo to mogoče, je moral postati Herod na pol blazen, in to njegovo blaznost je Wilde motiviral jako dobro; omahljivost, nezadovoljnost z ženo, nestalni Herodov značaj, pijača, strast v slehernem oziru, divja seksualnost, na eni strani strah pred krvjo, na drugi krvoločnost, vse to je opisano v Herodovem značaju res mojstrsko, spojeno je v celoto, ki nas slednjič privede do sklepa, da Herod na pol blazen in vrhu tega še zastrupljen od alkohola, žrtvuje strastni ljubezni do Salome svojo ljubezen do Jokaana.

Značaj Salome same je, rekel bi, prenapet, nenavaden in zato neverjeten. Priznati se pa mora, da se je Wilde tudi tu potrudil, da stori vse, kar je bilo v njegovi moči; učinkoval je pisatelj s tako rafiniranimi sredstvi, kot jih ženska — tudi orientalka — ne pozna; in dasi nas tudi Salome v marsičem spominja značaja Herodovega, si vendarle ne moremo lahko misliti, kako naj se izpremeni strastna ljubezen Salome do Janeza hipoma v najgorkejšo željo po njegovi krvi. Ta skok iz ekstrema v ekstrem je sicer kolikor mogoče dobro, da, rafinirano motiviran, a vendarle se mu pozna, da je smrtni skok.

Heroda je igral g. Dragutinovič res ženialno, ni nas pa zadovoljila g. Kreisova, kajti prekosil jo je gosp. Dragutinovič, dasi bi morala ona kot nositeljica glavne vloge ostati v središču cele igre. Samo še nekaj! Če se mora že izvajati pri tej igri ples, ki je proračunjen na vzbujanje ne ravno estetskih čustev, kar sicer zahtevata Herodov značaj in orientalski milje in kolorit cele igre, naj bi se plesal tu-neški „Bauchtanz“ vsaj toliko dostojno in korektno, kolikor se more to od Ljubljane zahtevati.

Isti večer se je predstavljal zgodovinski prizor „Knez sembrijski“, ki ga je spisal srbsko B. G. Nušić in ki je izšel v „Ljubljanskem Zvonu“ v slovenskem prevodu. „Knez sembrijski“ je lepa zgodovinska slika, ki ima tendenčno misel, da mora

ceniti vsak rodoljub svojo domovino višje kot vse svoje premoženje in da mora dober gospodar žrtvovati vse za svoje podložnike. Igra je res pisana s srcem; vseskozi opažamo v nji idealne reflekse, in gledavec mora na koncu čutiti v srcu vzgojevalno resnico, da je ljubezen do domovine eno najlepših čustev, ki jih more imeti človeško srce. Žal, da knez sembrijski, Ivan Knežević, ni znal do dobra svoje vloge in je s tem igro pokopal. Ta enodejanka bi zaslužila, da jo uprizoré večkrat, kajti tudi po našem mnenju so resnične besede Tolstega, ki je glede „Kneza sembrijskega“ rekel, da je to najboljša jugoslovanska drama.

Ponavljali sta se „Salome“ in „Knez sembrijski“ pri praznem gledišču 4. novembra; seveda „Knez sembrijski“ ni „Detektiv“...

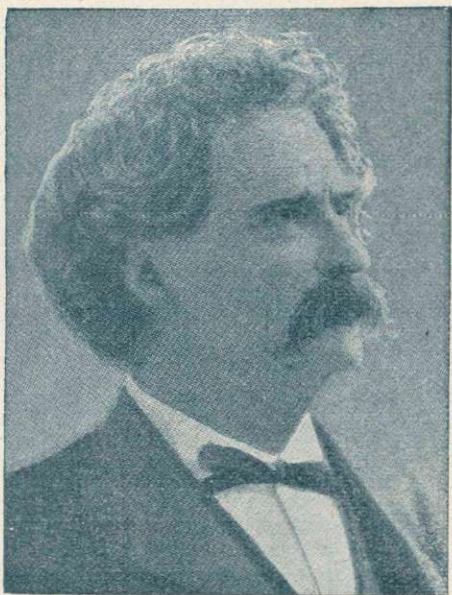
12. novembra se je pri nas prvič uprizoril Franc Adam Beyerleinov „Mirozov“. Ta drama je dosegla povsod največji uspeh, saj je tudi v resnici veliko boljša kot „Rosenmontag“. Sedaj ko živimo v času organizacije, so na repertoarju stanovske drame, in ni čuda, če se je tudi Beyerlein osmelil in podal stanovsko igro, ki je vzeta iz vojaškega življenja. Toda vse hvale vredno je, da pri „Mirozovu“ ne najdemo onih znanih častniških fraz; tu je vse polno realnega življenja, vse resnično, kot bi doživeli sami, kar gledamo tukaj na odru. Dasi je „Mirozov“ Beyerleinov prvenec, je ž njim pokazal vso moč svojega duha. „Mirozov“ je ena izmed onih maloštevilnih dram, ki ne izključujejo popolnoma humorja, ampak vežejo resnost s šalo v umetniško celoto.

Precejšnji kos socializma tiči v tej drami subordinacije; tu si stojita v nasprotju podčastnik, ponos celega polka, ki je že osivel v službi, in pa mlad častnik, ki sme nositi zlati portepé. Vse krivice, ki jih stori častnik, naj mirno potrpi njegov podložnik, kajti ta ne sme nositi zlatega portepéja. In ako mu uniči njegov predstojnik življenje, ga ne sme niti prositi usmiljenja, kajti beseda njegova zveni na uho kakor komando. Ko zapelje poročnik pl. Laufen sergeantovo nevesto, tedaj mu ne dovoli, da bi prosil usmiljenja za dekle, ki ga ljubi; s sabljo ga zamahne po glavi in tako baje s krvjo opere častnik svojo krivdo, toda ne na sebi, ampak na onem, ki je prosil pravice.

Med to dejanje je zapleteno podčastniško osobje, kateremu se pridružijo tudi častniki. Vsi ti značaji so risani krepkeje in markantneje, nego bi pričakovali od početnika. Queiss je mož, ki ga je enkrat ženska varala tako hudo, da ji tega ne more nikdar več odpustiti in postane misogin, ki vidi vse črno tam, kjer so ženske; ljubši so mu konji kot ljudje, in zato sočuvstvuje z živaljo, ki jo ljubi nad vse, ter pravi: „Pusti ženske, pojdi tja v konjski hlev, primi prvega konja za smrček, in videl boš, da je konjski smrček tisočkrat bolj vdan in bolj mehak kot pa ženska roka.“ Dobro je zadet milje, v katerem se

vrši dejanje. Vojaška trompeta nam zveni na uho, pri vojnem sodišču pa, kjer je vse po vojaško, pri- nese prostak Mihalek humor v sodno dvorano. V ljudsko življenje se steka vojaško življenje, med vo- jaško disciplino pa pride „civilni“ svet.

Vrhunec drame je tretje dejanje: vojno sodišče sodi Helbiga, ker se je uprl častniku. Vidimo do- godke, ki so nam že vsi znani, a jako mojstrsko nam jih je predočil v drugič pisatelj, tako da niti ne zapazimo, da gledamo isto stvar drugič; kajti sredotočje celega dejanja je poročnik pl. Laufen, ki hoče po krivem priseči, da bi s tem spravil sebe iz zadrege. In da ni prišla Klarica in s svojo odkrito- srčnostjo spravila resnice na dan. Bogve, kaj bi se zgodilo s Helbigom. Značaji so izvzemši pl. Laufena dosledno risani, dejanje je naravno in se povzpne večkrat do dramatičnega viška; nikjer ne najdemo

Mark Twain.

hlastanja po efektu, le v zadnjem dejanju prevladuje teatralika, in kakor povsod v enakih slučajih, tako najdemo tudi tu njene hibe. Oče zapeljane Klarice sam ne ve, naj li usmrti samega sebe ali zapeljivca svoje hčere ali lastno hčerko; ko že drži pol ure revolver v rokah, tedaj se čele odloči slučajno za Klarico in jo ustrelji kot žrtev častniške „časti“.

„Mirozov“ je našel pri reprizi 14. novembra prazno gledališče. Igralo se je vobče dobro, le vo- jaških kretenj nismo zapazili. Gosp. Dragutinovič (Queiss) je bil naravnost impozanten.

Res da je „Mirozov“ tendenčen proti častnikom, vendar pa ima Goldmann prav, če piše v knjižici „Aus dem dramatischen Irrgarten“ (str. 72.): „Der Verstand des Autors hat offenbar eingegriffen, wo sein Gefühl ihn in die Gefahr brachte, ungerecht zu werden“. Častniki so pa bojkotirali to dramo.

Vjenceslav Novak. †

20. septembra je umrl v Zagrebu velezaslužni pisatelj Vjenceslav Novak. Rodil se je leta 1859. v Senju, kjer je dovršil ljudsko šolo in dva razreda tamošnje gimnazije, v Gospiću pa je dovršil nižjo realko. Odtod je šel v Zagreb v preparandijo, kjer je dokončal nauke l. 1884. Še tistega leta je postal učitelj v svojem rojstnem mestu. Ker je imel poseben dar za glasbo, ga je vlada poslala na praški konser- vatorij. Tukaj se je izobrazil v treh letih za učitelja glasbe ter bil nameščen na učiteljišču v Zagrebu. Pokojni Novak se razen orgljanja ni bavil praktično z glasbo, marveč s teorijo in zgodovino njeno, a posebej še z estetiko glasbe, o kateri je poslušal predavanja na vseučilišču. L. 1892. je dobil naslov glavnega učitelja in profesorja učiteljske šole ter služil s pisateljem teh vrstic zajedno pet let. Bil je blag in ugoden drug ter pošten značaj. V marljivosti in izvrševanju učiteljskih dolžnosti ga je redko kdo nadkrilil. Ker njegovi učenci niso imeli potrebnih knjig o glasbi, se je lotil pisanja ter izdal razne šolske knjige: „Priprava u nauci o glazbenoj har- moniji“, „Glazbena harmonija“, „Pjevačka obuka u pučkoj školi“, „Starocrkvene hrvatske popievke“ in „Uputa u orgljanje“. S profesorjem Klaićem je urejeval skoz eno leto glasbeni list „Gusle“, sam pa tudi eno leto „Glazbu“.

Posebne zasluge pa si je stekel pokojni Novak v lepi književnosti. Prva Novakova pripoved je bila tiskana, ko je bil še učiteljiščnik, v listu „Hrvatska Vila“ l. 1881. V „Vienac“ je začel pisati l. 1882. Od- tlej je izšlo vsako leto v „Viencu“ po več njegovih pripovedi. „Matica Hrvatska“ mu je prevzela prvo pripoved „Pavao Šegota“ leta 1888. V „Matici Hr- vatski“ so izšla sledeča njegova dela: „Podgorske pripovedi“, „Pod Nehajem“, „Podgorka“, „Nikola Baretić“, „Dvije pripoviesti“, „Posljednji Stipančić“, „Dva svieta“ in letos izide kot posmrtno njegovo delo „Zapreke“, v katerem je opisal boj malih ljudi v življenju; saj se je med nje prišteval tudi sam, kajti boril se je celo svoje življenje, posebno še zadnja leta, ko ga je mučila huda sušica. Ali pri vsem tem je vztrajno delal. Razen že omenjenih del nam je omeniti še spisov v „Viencu“. Med pesmimi so poznate: „Lavoslav Vukeliću“, „Majci“, „Tako mora biti“, „Razstanak Jugborge s Frijthjofom“, pre- vod iz Tegnara. Od pripovedi so tiskane v „Viencu“ : „Baba Marka“, „Poštenjak“, „Putem“, „Berba“, „Majka“, „Posestrima“, „Seoska ljepotica“, „Fiška- lova izpovjed“, „Sirote“, „Za sto godina ni kosti ni mesa“, „Babino zlato“, „Starac Luka“, „Pobratim Mirko“, „Simulant Tanasija“, „U prosjačkoj kući“, „Na uskrs“, „Jagica“, „Ružica“, „Salamun“, „Naš Ivica“, „Podgorska latrijašica“, „Po smrti“, „Pripoviest bez nadpisa“, „Spomen“, „Vilara“, „Svetac svoga na- roda“, „Prva plaća“, „Socijal demokrata“, „Nenasit-

nost in bieda“, „Pod priekim sudom“, „Laži“, „Na smrtnoj uri“ i. dr.

Pokojni Novak je pisal tudi članke in feljtone v neodvisnih političnih časopisih. S svojim izvrstnim humorjem in z jedko ironijo je večkrat pobudil veliko zanimanje za razna politična vprašanja, toda tudi državni pravdnik je posegel večkrat vmes ter izbrisal marsikaj. Razume se, da se ni smelo znati, kdo piše v tem duhu proti Khuenovemu zistemu.

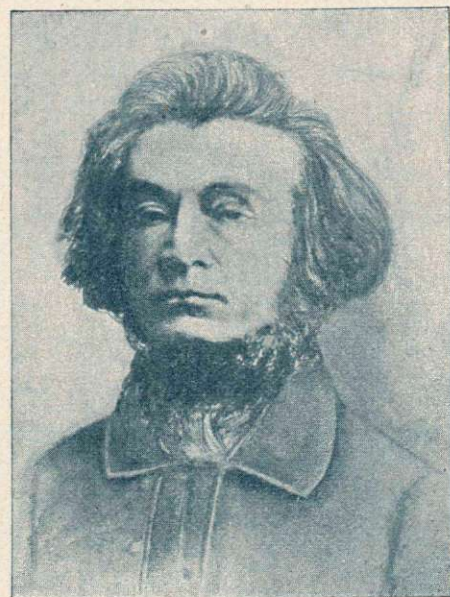
Ker je pokojnik zapustil mnogobrojno rodbino, je odločilo pisateljsko društvo, da se izdadó vsi Novakovi manjši spisi raztreseni po raznih časopisih, a od tega dohodka naj se postavi pokojniku dostojen spomenik in dá podpora rodbini. Pisateljsko društvo je pri tej priliki priredilo spominsko svečanost za pokojnega Martića in Novaka v umetniškem paviljonu za širje občinstvo. *I. St.*

Slovenščina se bo odslej poučevala tudi v semenišču „Collegium Borromaeum“ v Münstru na Westfalskem. V münstrski škofiji živi več tisoč Slovencev in 250.000 Poljakov. Doslej so hodili slovenski duhovniki s Kranjskega nekaj let obiskavat svoje rojake na Westfalskem. Odslej pa hoče tamošnji škof vzgojiti lastnih slovenščine zmožnih duhovnikov. Zato je poslal na Slovensko gg. dr. Petersa in Veena, da se praktično izvežbata v slovenščini. Prepotovala sta tudi slovanski jug do Carigrada.

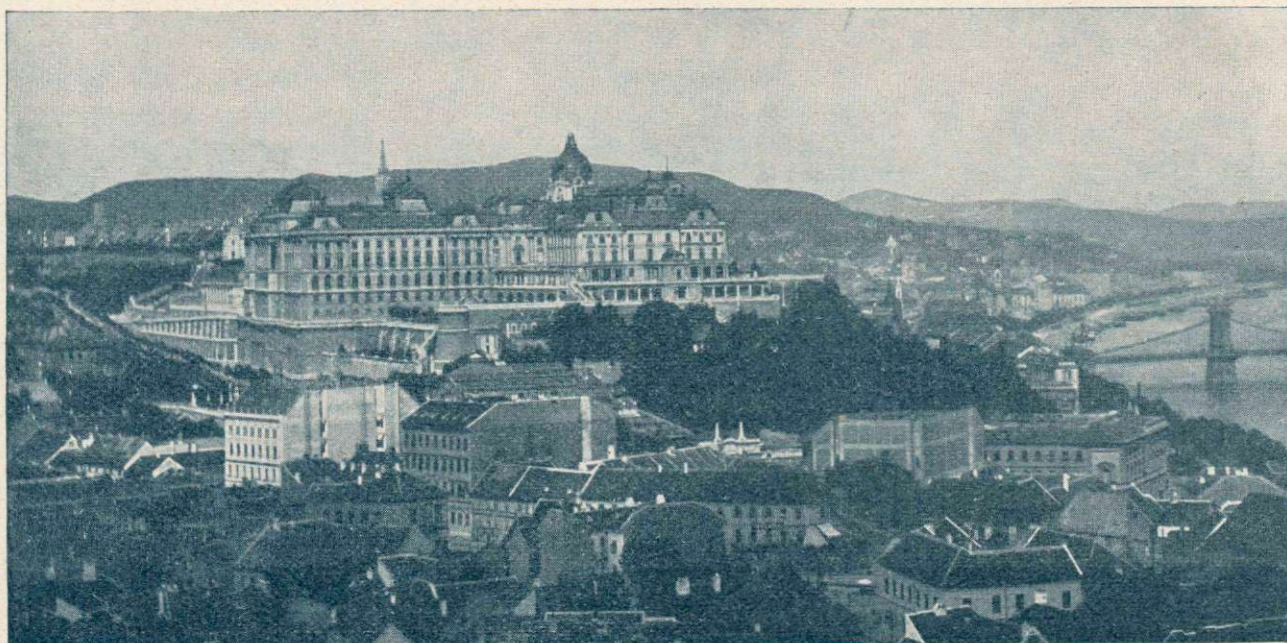
Adam Mickiewicz. Dne 26. prošlega meseca je preteklo 50 let, kar je umrl največji poljski pesnik Adam Mickiewicz. Našim čitateljem je znano njegovo življenje. Bil je gimnazijski učitelj, a l. 1828. je bežal

pred rusko vladó v Pariz, kjer je stalno živel. Cesar Napoleon III. ga je rabil za politične svrhe. Po njegovem naročilu je potoval Mickiewicz l. 1855. ob dolenji Donavi, kjer je obolel in umrl dne 26. nov. v Carigradu. Njegovi najslavnejši deli sta „Konrad Wallenrod“ in „Pan Tadeusz“. *L.*

Adam Mickiewicz.

Maksim Gorkij — junak v drami. Kakor ruski listi poročajo, je spisal neki Frančišek Scholz drama na podlagi življenja M. Gorkega. Drama predstavlja življenje Gorkega do njegovega aretiranja 22. januarja t. l. Drama se bode prvokrat predstavljala v Berlinu. *Fr. Št.*

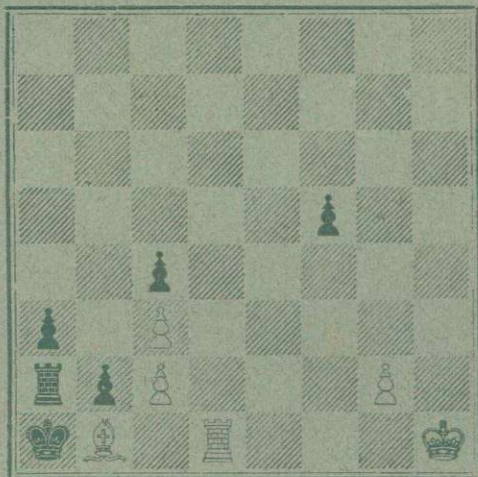
KRALJEVI GRAD V BUDIMPEŠTI

ŠAH.

Naloga 213.

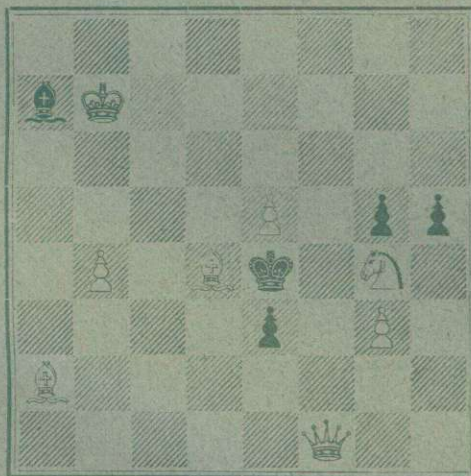
A. Uršič.
(Original).

Mat v peti potezi.

Naloga 214.

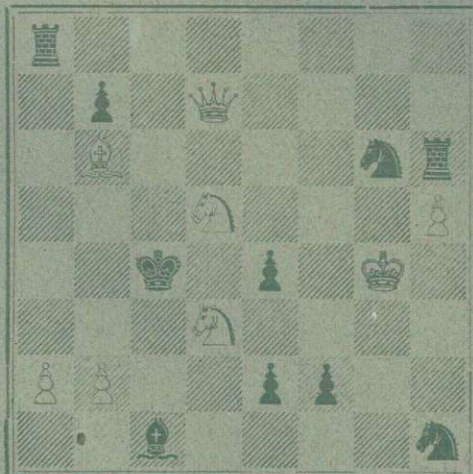
Sob. Bílek (Praga).
(Original).

Mat v tretji potezi.

Naloga 215.

C. E. Lindquist.
Reprodukcija.

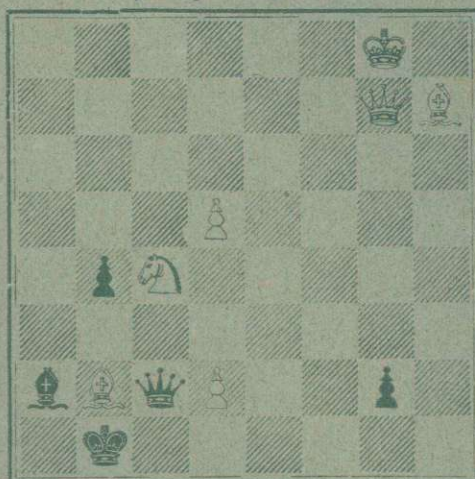

Mat v drugi potezi.

Naloga 216.

A. Uršič.

(„Leip. Tageblatt“).

Mat v drugi potezi.

Rešitev nalog v št. 9. 1905.

Nal. 201. 1. Da5, Kd6. 2. Dd8+ itd.; 1. Kd4.
2. Dd2+ itd.; 1—Ke5. 2. Dc7 itd.; drugo lahko. —
Nal. 202. 1. Sf6 ♘, T, S, p mat. — Nal. 203. 1. Td1.
Kb3. 2. Sd5 itd. — Nal. 204. 1. Dh1 ♘, D mat.

Razno.

V boju Tarrasch-Marshall je zmagal prvi, ki ga smatramo za najbolj logičnega igravca! On se ne da premakniti iz svojega suho-logičnega izvajanja ne z lepoto kombinacije ne z navideznim „Knall“-efektom, izven ako odgovarja vsem tehničnim posledicam. — „Zlata Praha“ razpisuje mednarodni turnir za tri-zložke pod navadnimi pogoji. Rok 31. dec. 1905. Cene: 80, 50, 30, 20 K; nasloviti: J. P. Stefanydes Král. Vinohr. č. 1030 b. Praga. — Pro domo: Na neke — opazke navedemo doslovno iz „Leip. Tagblatta“: „Ein hübscher Beitrag (n. št. 216.) zgoraj) des begabten Komponisten, der im Barmer Problemturnier den ersten Preis erhalten hat“. V prihodnje se ne bomo ozirali več na opazke.

Vsem sotrudnikom, reševalcem i. t. d: Ostanite zvesti Caissi tudi v prihodnjem letu — ne zapustite njenega tempelja! Hvala vsem!

VOZNAR.¹⁾

Marija se rávna z Obeljsko,²⁾
kako je to pač žalostno!

Srečà jo mežnar mlad:
„Kaj ti, Marija, ód nas greš?“

„Zato k' ste prehudi ljudje,
še hujš' žene, kakor moške!“

„Možje s konci v crkev pridejo,
iz kel'ha jih napajajo.“

„Žene pa c'lo plentujejo
in pa šentujejo!“

Marija pride k enemu
zelo globok'mu jezeru.

Tam bil je brodnar³⁾ mlad,
Marija vpraša brodnarja:

„Kaj ti jaz pravim, brodnar mlad:
Al' mene pelješ ti⁴⁾“

Črez jezero za božji lon
in pa za ta nebeški tron?“

„Ne vozim čez za božji lon,
pa tud' ne za nebeški tron.“

„Jaz vozim le za stare reparje
in pa za nove krajcarje!“ —

Marija (se) v vodo zábredi,
voznarj(ev)a hiša že gori.

Voznar k Mariji vpije zdaj:
„Marija pojdi mi nazaj!“

„Jaz vozim črez za božji lon
in tudi za nebeški tron!“ —

Marija se okrog zavrti,
njegovo hišo pogasi.

Zapisal v okolici Kranja I. B.

¹⁾ Primerjaj Slov. Večernice 1839: „Ošabni brodar“. Zap. A. Žagar. (Štajerska n. p.) — ²⁾ Morebiti Ubeljsko pri Razdrtem. (Žagar ima Ogrsko). — ³⁾ Tako v pesmi mesto brodar, primerjaj dalje voznar. — ⁴⁾ Ali prepelješ mene ti!

SKRIVALNICA.

Kje je pes?

VABILO

na naročbo XIX. letnika „Dom in Sveta“.

Z današnjo številko je dovršen XVIII. letnik „Dom in Sveta“. Iskreno vabimo vse Slovence in Slovenke na naročbo prihodnjega, XIX. letnika. Nobena boljša slovenska hiša naj ne bode v prihodnjem letu brez ilustrovanega družinskega lista, „Dom in Sveta“! Svoje prijatelje in dosedanje naročnike prosimo, naj nam pomagajo list utrjevati in razširjati, kjer in kolikor mogoče. (Glej drugi list!) Plačilo jim bode zavest, da storé dobro delo. Dandanes hoče vse berila: eminentno hvaležni stvari služi, kdor daje ljudem v roke poštenih listov, ki naj zabavajo in učé, vzgajajo, širijo obzorje in blažé. „Dom in Svet“ — mislimo — se je po svojem jasno začrtanem programu vsa leta sém po pravici prišteval takim listom. Zato še enkrat: Priporočajte „Dom in Svet“ vsakomur, ki si ga količkaj more naročiti.

Uredništvo je veselo, da more naročnikom „Dom in Sveta“ za prihodnje leto obljubiti prav posebno lepih stvari. Kar tiče **leposlovja**, sodimo, da „Dom in Sveta“ topot ne bo prekosil noben drug slovenski list. Posrečilo se nam je zagotoviti si toliko in tako dobrega gradiva, da bodo p. n. čitatelji gotovo zadovoljni. — V vseh krogih priljubljeni naš izvrstni pisatelj, gosp. Fr. S. Finžgar, nam bo podal velik kulturno-historični roman

„Pod svobodnim solncem“.

Povest davnih dedov.

Snov temu romanu je vzeta iz zgodovine Podonavskih Slovenov v dôbi bizantinskega cesarja Justinijana (Upravda), ko so Sloveni v velikih pohodih segali preko Donave in dospeli pred vrata samega Bizanca. Roman je zasnovan v dveh velikih delih, ki bosta vsak záse zaokrožena celota; prvi del izide prihodnje leto, drugi pa v letniku 1907. Gospod Finžgar je za svoj roman temeljito proučil najboljše zgodovinske vire o tedanji dôbi. — Od istega pisatelja imamo poleg tega že zdaj v rokah dvoje krasnih črtic: „**Kakor pelikan . . .**“ in „**Bela levkoja**“. — Dalje je napisala za naš list večjo, zelo romantično povest gčna. Lea Fatur. — Gospod Jožef Lavtar (*K. Sojanov*), znan po svojih slikah „Izza kulis življenja“, nam je obljubil socialno povest „**Fužinarji**“, ki se vrši v polpreteklem času v naši domovini. — Od gosp. Milana Pugelja smo prejeli dve moderno pisani, efektni povesti: „**Franc Koritnik in njegova družina**“ ter „**Ženska Anka**“ in črtico „**Mrtvi**“. — Gospod Ivan Štrukelj (*Kajtimar*) nam je zagotovil daljšo dogodbo „**Jaz imam prav . . .**“ pa humoreski „**Zarobljen-zarubljen**“ ter „**Ob vojaških vajah**“. — Gosp. Fr. S. Steržaj nam je poslal črtico „**V temni sveti noči**“ in priobči še več krajših črtic pod skupnim naslovom „**V onih trenutkih . . .**“ Gosp. Ivan Lah nam je doposlal epično pesem „**Gospod Ravbar**“ ter obljubil, da bode tudi s prozo v bodočem letu sodeloval pri listu tako pridno kakor doslej. — Gospod

Pavel Perko je pripravil za list sliko „**Mrakov Tomaz**“, gosp. dr. Jož. Gruden piše povestico iz kronike „**Anno Domini...**“ in Podgoričan se tudi zopet nam obeta.

V **pesniškem** delu listovem bodo krepko sodelovali gg. Anton Medved, ki nam je spisal tudi veselo igro „**Rendez-vous**“, Silvin Sardenko, Roman Romanov, Griša, Marijan, Cvetko Slavin, Branko Brankovič, Zvonimir, Škedenjka, itd.

Tudi za **poučni** del „Dom in Sveta“ smo že dobro preskrbljeni. Ozirali se bomo pred vsem na aktualne novosti, ki jih donese sedanji čas. **Slovanska slovstva** nam dajejo dovolj gradiva, in za prihodnje leto imamo že spise zlasti iz **ruske** in **češke slovstvene zgodovine**. Naš stalni sotrudnik, g. Fr. Štingl, popiše češkega lirika **Heyduka**, profesor E. Jarc **ljudske knjižnice**, pripravljamo pa tudi poročila iz nemške in francoske literature. Daljši potopis g. Lavtižarja nas popelje „**Onstran baltiškega morja**“, gosp. Leonard nas seznanja z ruskim slikarjem **Borisovom**, ki je ravnokar razstavil na Dunaju svoje slike, in posebno se bomo ozrli na **secesijo** v novi izobraževalni umetnosti in njen pomen. Pripravljamo spis o **arhitektoniki Prešernovih poezij** iz peresa g. Avg. Žigona, dr. Jos. Mantuani nam popisuje slovenskega rojaka, dunajskega nadškofa **Slatkonja**, dalje imamo pripravljene tudi razne jezikoslovne razprave. Več strokovnjakov nam je obljubilo redna poročila iz sodobnega razvoja prirodoslovnih in tehničnih ved. Dr. E. Lampe ima pripravljenih nekaj spisov iz socialnega življenja sedanje dôle. Na vrsto pride od njega „**Nedelja v Hyde Parku**“ — poglavje iz sodobnega mysticizma. — **Ilustracijski** del bo znatno napredoval. Naši najboljši domači slikarji so nam izročili že več krasnih originalov. Ozirali se bomo pa še posebno na največje slovanske slikarje, ki so dosegli že svetovno slavo. Ob koncu lista bomo prinašali za književnim pregledom nekako kulturno zgodovinsko revijo najvažnejših dogodkov z mnogimi slikami.

Tako upamo, da bomo stopili zopet precejšen korak dalje. Prosimo pa nujno, da nam naši prijatelji pridobé novih naročnikov, da moremo list bolj povzdigniti, kajti uredništvo je pripravljeno storiti vse, da se list vsestransko razvije. Cena ostane ista, kot dozdaj:

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravnništvo v „**Marijanišču**“.

Na svidenje ob novem letu!

Uredništvo in upravništvo

„**Dom in Sveta**“.

P. n. cenj. dosedanjim naročnikom „Dom in Sveta“.

P. n. cenjene dosedanje naročnike „Dom in Sveta“ vljudno prosimo, da nam blagovolijo napisati na ta list naslove onih svojih prijateljev in znancev, ki dozdaj še niso bili, pa bi nemara postali naročniki „Dom in Sveta“ za leto 1906., da jim pošljemo list na ogled. Seznamki, prosimo, naj se dpošljejo (event. v nefrankiranih pismih) **gotovo do 15. decembra** na „Upravništvo Dom in Sveta“ v Marijanišču — Ljubljana.

Ne strašimo se nekoliko agitacije za dobre in poštene liste!

Ime in stan	Kraj	Pošta

